

Alapította Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HÁRS JÓZSEF
olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KOCSIS
JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS,
MOLNÁR LÁSZLÓ, NYESŐ IMRE, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL
ERNŐ, SZITA SZABOLCS jegyző, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN,
VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

**1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás
krónikája (Sopron, 1944–1945) II. rész**

**Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron,
1944–1945)
II. rész**

„Azok is visszakönyörögték most magukat, akik nemrég – főleg házasságkötés végett – a zsidó vallásra tértek. A szenvedésben nem volt erejük közösséget vállalni azokkal a zsidókkal, akiknek előbbi jómódja képes volt vallásuk elhagyására bírni őket.

Volt, aki összetett kezekkel könyörgött, hogy állítsanak ki számára keresztlevelet, hogy zsidó létére árja származást igazolhasson, és a zsidó származás következményeitől menekülhessen. Pénzt, sok pénzt ígértek. Nem akarták megérteni, hogy az anyakönyvet meghamisítani soha sem szabad. Frischmanné 2 gyermekét mégis így sikerült megmenteni. Budaker Oszkár ev. lelkész kiállított ilyen keresztlevelet a 2 gyermeknek. A nem régen keresztény vallásra tért zsidók most feltűnően járultak a szentségekhez. Ott láttunk nem egyet az áldoztató rácsnál nap-nap után, sárga csillaggal a mellükön.

1944. június 1-én gettókat jelöltek ki a zsidók számára. Egyik ilyen gettó volt az Új utca, melynek két bejáratát vastag láncsal zárták el; azokat a kapukat pedig, melyeken át az Új utcából a Kolostor utcába, illetőleg a Szent György utcába lehetett jutni, befalazták. A gettó lakásainak ablakát bemázolták, hogy a

kilátást is elzárják előlük. A másik gettót a Papréten állították fel. Magas deszkakerítéssel vették körül. Gettó lett a Jakobi-gyár is. A gettók bejáratánál zsidókból kiszemelt örök álltak. A ki- és belépőket szigorúan igazoltatták. Voltak, akik „hivatalukkal” visszaéltek és a legkisebb kíméletet sem tanúsították szenvedő „bajtársaikkal”, hitsorsosaikkal szemben. Talán így próbálták saját érdekeiket menteni. Tény, hogy kényes volt megbízatásuk, mert a hatóságoknak felelősséggel tartoztak és hitsorsosaikkal szemben is szigorúsággal kellett fellépniök a rend kedvéért. – A nem rég megkeresztelt zsidók is gettóba kerültek, s mostoha sorsukat még keserűbbé tette zsidó „bajtársaik” bántó magaviselete velük szemben. A zsidók hitehagyottaknak tekintették őket, s nem titkolt gúnnyal vetették állandóan szemükre „hitehagyásuk” hiábavalóságát, amennyiben nekik is a vallásukhoz hű zsidók sorsában kellett osztozniok. Akárhányszor szóba sem álltak velük, s bajaikban segítség nélkül – kárörvendően – magukra hagyták őket. Egy neofita asszony sírva panaszkodott emiatt nekem.

A város egész területéről gettókba kellett hurcolkodniok mindazoknak, akik a törvény szerint zsidóknak számítottak. Nagy bútorszállító kocsikon, kézzel húzott kis kocsikon, nem egyszer ölben, kézben történt az ingóságok szállítása. A város hangyabolyhoz hasonlított. A gettókban összezsúfolták az embereket, ami sok súrlódásra adott okot és alkalmat a zsidó családok között. Szemvéseiket ez nem kis mértékben növelte.

A Jakobi-gyárban férfiak és nők egy szobában laktak éjjel-nappal. A tisztálkodásra, öltözködésre, vetkőzésre nem volt elkülönített hely. Az érzékenyebb lelkek kimondhatatlanul szenvedtek e miatt. Az éjjel-nappal együtt-lakásban 194öznők, ingerültek, egymással szemben kíméletlenek voltak férfiak és nők egyaránt. Sírva panaszolva ezeket N. N. zsidó származású keresztény asszony, akit a „sors” a Jakobi-gyárba juttatott.²⁹⁽¹⁾

A gettóból a délelőtt bizonyos óráiban kijárhattak vásárolni a piacra, üzletekbe. Eljárhattak bizonyos időben a templomba is a zsidó származású keresztények. Néhányan a dómra jöttek, de a számukra kijelölt tulajdonképpen hely a Szentlélek-templom volt.

Többen eltűntek, mielőtt a gettóba költöztették volna őket. Egyesek (legtöbben) Budapesten találtak menedéket a vatikáni és egyéb követségeken, mások a nemzetközi Vöröskereszt oltalma alatt álló Pannónhalmán (Dr. Ráres orvosnő), de voltak olyanok is, akik itt, Sopronban bújtak el ismerőseiknél (Dr. Hollós Richárd orvos).

Voltak, akik teljesen reménytelennek látták a jövőt és a [...] halálba menekültek.

Június 29-én arra ébredtem, hogy ablakom előtt ütemesen lépdél valaki. Patkós, szöges csizma koppant az aszfalton. Kinéztem a függöny mögül. Kakastollas csendőr volt, szuronyos puskával a vállán. Nem sokáig kellett töprengennem azon, hogy mit is jelent a különös látvány. A szemben lévő kétemeletes ház ablakai – az utóbbi napok és hetek szokásaitól eltérően – nyitva voltak. Felfigyeltem. Jól láttam, amint a zsidók sebtében öltözködtek, csomagoltak. Kinyitottam felső ablakomat. A poszton álló csendőr észrevette. Egy pillanatra megállt, figyelt, aztán folytatta egyhangú lépéseit. A gettóból egyetlen hangot sem hallottam. Némán, összeszorított ajakkal készülődtek ott fenn. Egyszer csak csendőrfej jelent meg az ablakban. Végignézett az álmaiból ébredező Szent György utcán, majd eltűnt. Megint jól láthattam az ide-oda topogó zsidókat. Legszükségesebb holmijaikat szedegették össze a csendőr jelenlétében. Beszélniök – láthatólag – nem volt szabad egymással. Egy húsz év körüli lányka könnyes szemét törölgette zsebkeendőjével. Belekarolt egy idősebb férfi karjaiba. Talán édesapja, talán egyéb rokona volt. Lassan ... még egyszer ... utoljára ... végigsimogatták tekintetükkel bútorait és faliképeiket, majd eltűntek az ajtó felé. – „Gyerünk

már!” – hallottam felülről erős férfi hangon, s aztán hiába figyeltem tovább: a szemben lévő gettó szobái kísérteties mozdulatlanságba dermedtek. Az ablakok nyitva maradtak. Nem volt szükség többé a bemázolt üvegtáblákra. Az álmukból meglepetésszerűen felvert zsidókat elszállították onnan.

Felöltöztem és kimentem, hogy körülnézzek. Az Új utca mindkét bejáratánál nagy sürgés-forgás volt. A zsidók apraja-nagyja felöltözködve, többnyire kis podgyászán ülve, útrakészen várta az indulási parancsot. Csendőrök és rendőrök – vegyesen – járkáltak köztük. Feltűnt egy fiatal csendőrszázados N. N. soproni pedagógus kíséretében.

Érdeklődésekre sok mindent megtudtam.

Városházi és egyéb tisztviselőket álmukból vertek fel, és kényszerítették a zsidók megmotozására, mielőtt lakásaikat elhagyhatták. A férfiakat férfiak, a nőket nők motozták. Egészen le kellett vetközniök. Egyik fiatal leány, egykori tanítványom, azt mondta, hogy életének legkínosabb feladata volt eddig a szerencsétlenek motozása. Erősen küzdött könnyeivel motozás közben, annyira 195 szánta őket. A motozást azért kellett végezniök, hogy a zsidók ékszereket vagy valutát el ne rejthessenek.

Sokan tudni vélték, hogy a csendőrök arany gyűrűket és egyéb ékszereket ajándékoztak leányismerőseiknek azokban a napokban.

A Karlovits-féle péküzlet ablakából többen végignéztük az Új utcában lejátszódó eseményeket. Az ablak mögött nem vettek észre bennünket a hatósági emberek. Körülöttem keresztény asszonyok sírtak. Különösen egy fiatal nő látszott nagyon összetörtnek. Valaki azt súgta, hogy N. N. zsidó ügyvéd menyasszonya.³⁰⁽²⁾

A vaslánc mögött is sírtak és vágyakozó pillantásokat vetettek kifelé a [...] zsidók. Főleg a nők. Nem beszélhettek egymással. Vagy kedvük nem volt hozzá, vagy megtiltották nekik.

Egy zsidó asszony megszólította a posztoló rendőrt. Az körülnézett, hogy nem figyel-e valaki, aztán barátságos hangon magyarázott valamit az asszonynak. Talán azt, hogy ő nem tehet semmiről, őt csak odaállították, ő csak kötelességét teljesíti ... nem szívesen.

Az Új utca városház előtti bejáratánál nagyobb tömeg ember gyűlt össze. Kíváncsiskodók. Szánalom ült az arcokon. Eszembe jutott akkor, hogy mit mondott nem sokkal előbb egy ismerős zsidó:

„A zsidók után következnek a papok. Majd ha mi elfogytunk.”

Hogy igaza volt, lélektanilag is igazolható. Akinek a szemében örömtüzek égnek a vér láttán, annak egészen mindegy, hogy kinek a véréről van szó. Csak idő és alkalom kérdése, hogy mikor kerülnek sorra ezek és mikor azok.

Ahogy a járdán állva elmerengtem a szokatlan látványon, fiatal nő rohant hozzám. Sikoltozva, rimánkodva tárta felém karjait:

„Tisztelendő úr, az Isten szerelmére kérem, segítsen rajtam! Elviszik, elszakítják tőlem édesanyámat ... Az én édesanyámat ... Ott van – s egy töpörödött öreg asszonyra mutatott – az én egyetlen, drága édesanyám...”

Tanácsstalanul álltam. Minden szem ránk meredt. Mitévő legyek? Jajveszékeltése a szívem mélyébe hasított. De már jött is egy rendőr s eltessékelt mellőlem a boldogtalan nőt. Megtudtam, hogy a fiatalasszony

katolikus, de anyja zsidó. A fiatalasszonynak semmi bántódása sem lesz, de anyja menthetetlen...

Kimentem a Paprétre. Zsidókat ott nem láttam, de csendőröket igen. A gettó előtt járkáltak feltűzött szurronnyal.

A jární nem tudó, beteg, öreg zsidókat szekereken szállították a Jakobi-gyár, illetőleg az egyetemi menza épületeibe, melyek végső gyűjtőhelyként szolgáltak. Fájdalmas arccal néztek le a járókelőkre. Szólni senki sem mert keresztény ismerőseinek, viszont ezek sem vállalhatták a csendőrök esetleges gorombaságait, akik a részvétet mutató keresztényeket nem egyszer azzal fenyegették, hogy őket is a gyűjtőhelyre viszik:

„Ott aztán együtt lehetnek éjjel-nappal kedvelt zsidáikkal” – mondták gúnyosan.

Talán még a betegek és öregek sem keltettek akkora részvétet, mint a kis gyermekek. Szülők kezébe, ruhájába kapaszkodtak és riadt arccal tekintettek körül. Az egészségből nem értettek semmit: szüleik könnyeit, a kakastollas csendőröket, a nélkülözést, az ideiglenes tartózkodási hely rettentő zsúfoltságát...

196N. N. jól ismert zsidó orvosnő megmérgezte magát. Sokáig vergődött élet-halál közt az Erzsébet-kórház egyik ágyn. Inkább a halált választotta, mint a koncentrációs tábor.

Naponta láttam a zsidó orvosok egy csoportját, amint kis kocsit húztak velük az Új utcába és máshova. Csendőrök kísérték őket. Fejüket lehajtották, mintha szégyellték volna magukat.

Egy német Gestapo-tiszt kutyakorbáccsal a kezében szokott bekerékpározni a zsidók gyűjtőtáborába. Azt beszéltek, hogy a kutyakorbács mellett a gumibot is szaporán csattogott a deportálásra váró zsidók hátán.

A zsidó nők és férfiak közül néhányan fogházba kerültek, a többi gettóban várta eljövendő sorsát. A fogházban sokkal jobb soruk volt, mint a gyűjtőhelyeken. A fogházfelügyelő és a fegyőrök emberségesen bántak velük; rendes fekvőhelyük és kosztjuk volt. Sokan mondogatták: „Bárcsak soha se vinnének el innen bennünket!” – Teljes nyugalmat azért ott sem élvezhettek, ami az akkori körülmények ismeretében természetesnek látszik. A helybeli Gestapo emberei meg-megjelentek a fogházban: megszemlélték, kihallgatták, vallatták őket. Sőt olyanok is voltak, akiknek csak az éjszakáik voltak aránylag nyugodtak, mert nappalra a Gestapo szállásaira vitték őket (a zsidó aggokházába és máshova) padlót súrolni, autót mosni és egyéb munkákra. Egy SS-ruhába öltözött bácskai magyar fiú jelent meg értük a fogházban minden nap korán reggel. Útközben – kedve szerint – néha-néha végighúzott gumibotjával a foglyokon. Este ugyanúgy kísérte őket vissza. A Gestapo-szállásokon sem dolgozhattak nyugodtan. Munka közben – csak úgy szórakozásból – beléjük rúgtak vagy gumibotot végigváltak rajtuk s jóízűeket kacagtak a „tréfán”.

Voltak áldozatos lelkű és bátor soproniak, akiknek valami úton-módon sikerült élelmiszert, főleg az apróságok számára tejet, bejuttatni a zsidók gyűjtőtáborába. Kockázatos vállalkozás volt, mert a Gestapo emberei nem ismerték a tréfát.

Szerte a városban azt beszéltek, hogy a zsidók rengeteg értéket dugtak el. Befalazták, földbe ásták, vagy ismerős keresztény családokra bízta megőrzés végett arra az esetre, ha egykor visszatérnének. Tény, hogy sokszor láttunk zsidó csoportokat csendőrök kíséretében volt zsidó házakba be- illetőleg onnan kilépni. A hírek arról is tudtak, hogy a zsidókat kínozták, verték, rugdalták, hogy az elrejtett holmiktól valljanak. Nyílt és burkolt felhívás látott napvilágot a zsidó holmikat rejtegető keresztények címére is, hogy a megőrzésre átvett és eldugott zsidó holmikat a legszigorúbb büntetés terhe mellett szolgáltatassák be. Rádiókról, értékes szőnyegekről, valutáról, ékszerekről, bútordarabokról, ruházati cikkekről volt szó. Több

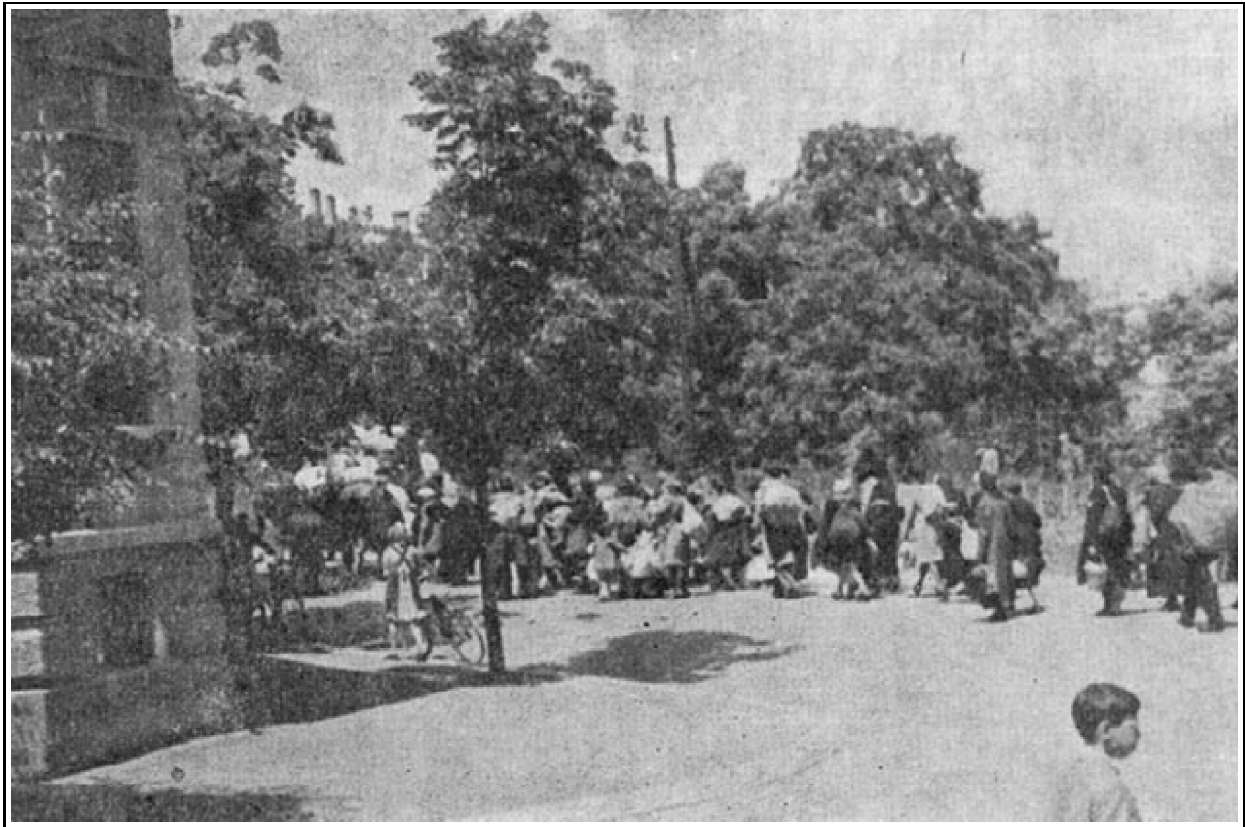
jól ismert soproni családot emlegettek, melyek szorosabb kapcsolatban álltak gazdag zsidókkal.

Az új evangélikus tanítóképző és internátus udvarán vidéki, falusi zsidókat gyűjtöttek össze. Férfiak, nők, apró gyermekek – rendőrök felügyelete mellett – künn tanyáztak az épületek előtt: feküdtek, üldögéltek, járkáltak, beszélgettek a forró napsütésben. Külsőjük kevesebb szomorúságot árult el; mint soproni hitsorsosaiké. Bár ki tudja?

Július 5-én N. N. ismerősömmel találkoztam, akiről csak később tudtam meg, hogy zsidó származású, de vagy nem vonatkozott rá a fennálló zsidótörvény, vagy valamilyen úton-módon sikerült mentesíttetnie magát. Bár sokszor találkoztunk, nekem sohasem beszélt róla. Fenti napon így szólt hozzám:

„Nem akarsz látni, hogyan viszik a zsidókat?” Elindultunk a Deák téren át a Jakobi-gyár felé. (32–33. kép). Útközben még megjegyezte:

197. „Én egész bizalmasan tudtam meg, hogy ma viszik őket. Különben nem tudják a városban. Az illetékesek nem is akarják, hogy tudomást szerezzen róla a közönség, mivel több helyen, így Győrött is, kellemetlen epizódok játszódtak le. A keresztény tömeg nyíltan kifejezte felháborodását...”

32–33. kép. Deportáltak halálmenete a Deák-téren (1944. júl. 5). Németh Alajos gyűjteményéből

A vasúti sínek túlsó oldalán megálltunk és vártunk. Megtudtam azt, is, hogy aznap szállították a zsidókat a gyűjtőhelyekről a Déli pályaudvarra. – Csupán egy férfi állt még a közelünkben gyermekkocsival. Lehet, hogy ő is a zsidók deportálását akarta látni, de az is lehet, hogy csak kénytelenségből rekedt ott, mivel a sorompókat éppen leeresztették, mikor az átjáróhoz ért. – Nem sokáig kellett várnunk. Lassan közeledett a zsidókat szállító vonat. Sok kocsiból állt. Csak Sopronból 1886 személyt szállítottak el. Lehet, hogy mind 198 azon a vonaton voltak, s talán a vidéki zsidók közül is jónéhányat bezsúfoltak közéjük. Többnek még indulás előtt sikerült megszöknie. – A marhaszállító kocsik tömve voltak emberekkel. A feljáróknál és több kocsinak a tetején csendőrök vigyáztak. A vagonok ajtai nem voltak egészen zárva, így a nyílásokon át jól lehetett látni a „halálvonat” szerencsétlen lakóit. A réseken mindenütt kikukucskáltak. A szemek kisírtak voltak, az arcok beesettek, sápadtak. Néhányan megismertek és integettek. Egyik kocsiból hangosan kiáltott valaki: „Jé, a Németh tisztelendő úr” – H. Edit volt, az orsolyiták egyik iparista növendéke. Hangosan oda kiáltottam: „Isten áldja meg, Edit! A viszontlátásra!” – A gyermekkocsit toló ismeretlen férfi hozzám lépett: „Mit mondott maga?”

„Azt, hogy a viszontlátásra” – feleltem meglepődve a nem éppen barátságos megszólításra. A férfi kihívóan végignézett rajtam, aztán tovább állt. A vonat már messze ment. Ismerősöm felém fordult:

„Ma éjjel ne aludjál lakásodon, mert elvisz a Gestapo”.

Otthon aludtam, és a Gestapo nem jött értem [...]

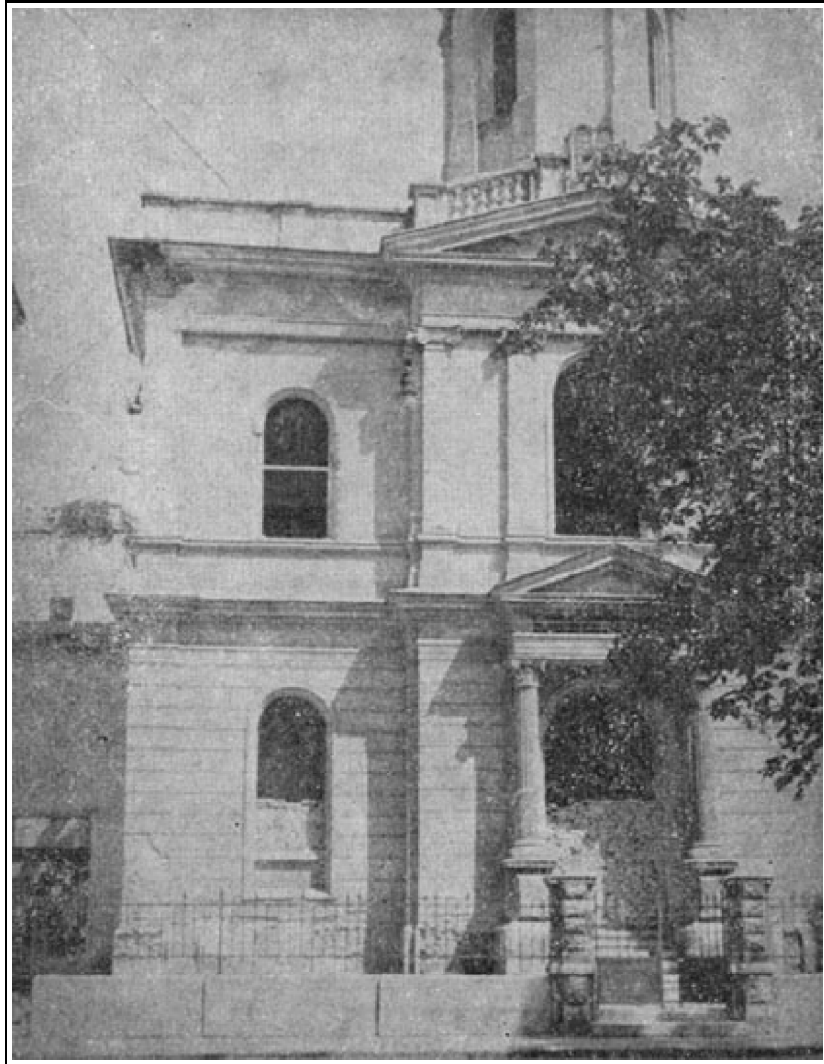
A soproni zsidókat Auschwitzba vitte a vonat, ahol az öregeket, betegeket és gyermekeket július 8-án kivégezték.

Serédi Jusztinián hercegprímás közbelépése a zsidók embertelen üldözése ellen hiábavaló volt. A hercegprímás állandó levelezésben volt a magyar miniszterelnökkel. A kereszténység és az emberiség nevében tiltakozott.

Serédi hercegprímás levelezését Sztójay miniszterelnökkel az orsolyáknál sokszorosítottam és ismerőseim közt titokban terjesztettem. Hadd lássák, – gondoltam – hogy igaztalan a zsidók és sok keresztény részéről – abban az időben – elhangzott vád, hogy a katolikus Egyház szó nélkül tűri az égbekiáltó igazságtalanságokat.

A püspöki kar is kiadott egy körlevelet, és elrendelte annak szószékről való felolvasását. A dómban én ismertem a körlevelet a délután 4 órai prédikáció alkalmából. Rövid tartalma ez volt: A püspöki kar tiltakozik a hadviselés elfajult módszerei ellen. (Nyílt városok bombázása, műemlékek, lakások bombázása, a lakosság gépfegyverezése alacsony repüléssel, stb.) A püspöki kar tiltakozik a zsidók bántalmazása, főleg elhurcolása ellen minden bírói ítélet nélkül. Hangsúlyozta, hogy hónapok óta hiába kérte a kormányt a rendeletek enyhítésére. – Bár minden hiába volt, mégis bíztak a kormánytagok keresztény lelkiületében, és azért türelemmel vártak, és a hívekkel nem közöltek semmit. – Hangsúlyozzák, hogy a nemzet jövőjére veszedelmes intézkedések ezek a kormány részéről, mivel megbontják a nemzet egységét és felkeltik a keresztény nemzetek ellenszenvét nemzetünk iránt.³¹⁽³⁾

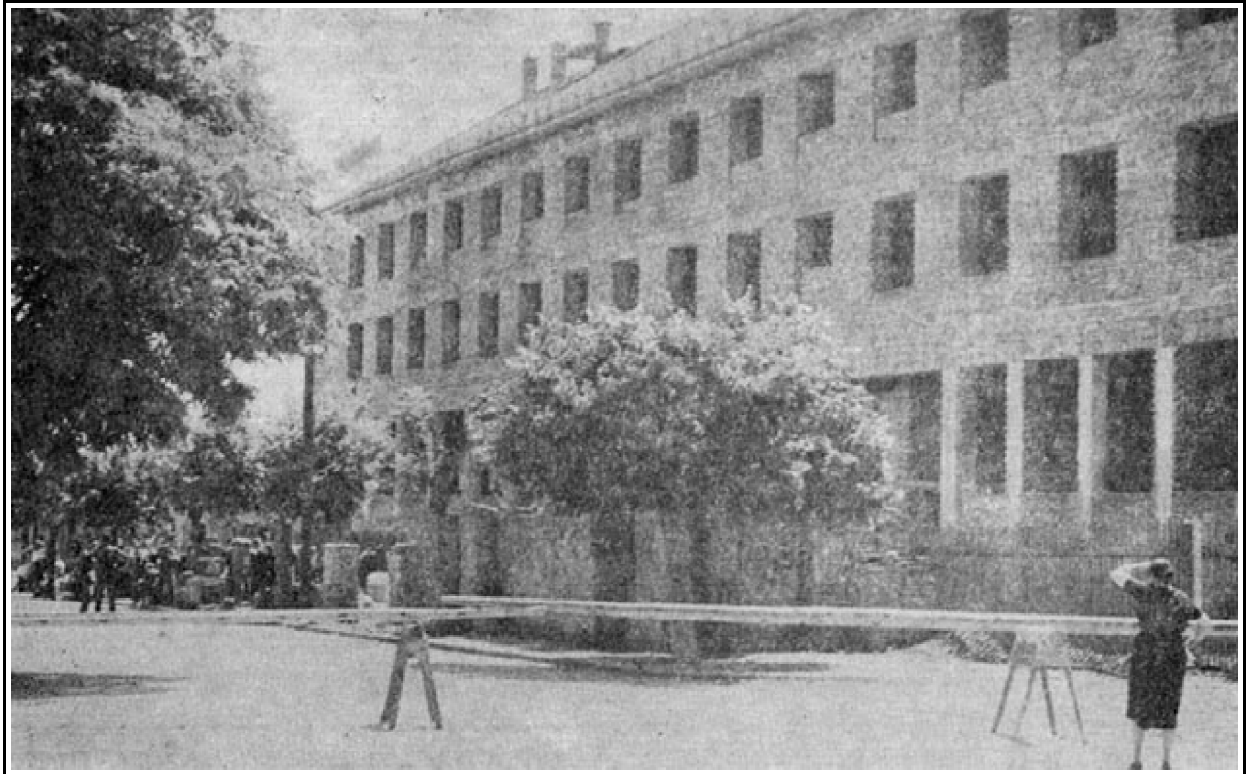
199A zsidó holmikát leltározták a hatósági emberek. A pénzügyőrök és tisztviselők kedvetlenül végezték a munkát. Sokan panaszkodtak, nem a munka megerőltető tempója miatt, hanem azért, mert az elárvult zsidó lakások és holmik látása, az azokkal való rendelkezés nyugtalanná tette minden jobbjézésű ember lelkiismeretét, éjjelét és nappalát. Voltak, akik illetékes feletteseiknél **200**„beteget jelentettek”, hogy megszabaduljanak a „lelketlen hóhérmunkától”, ahogy ők nevezték feladatukat. A napszámosok közt szép számmal akadtak, akik bőséges hasznot húztak a „leltározás”-ból, s amit csak – észrevétlenül – lehetett, eltulajdonítottak. Könnyen megtehették, hisz senki sem tudta, melyik zsidónak milyen értékes vagy kevésbé értékes ingósága volt. És ha számítaniok kellett is visszatérésükre, ugyan ki lesz a megmondhatója, hova tűntek el az értékek. Különben is ékszereket és egyéb értékes dolgokat (bútorokat stb.) a németek szállították hazájukba. Ugyan ki mert volna ez ellen tiltakozni? Az értékes szőrmeféléket Sopronkőhidán raktározták el. A hírek szerint a névtelen közönség idővel széthordta őket.

34. A Templom utcai zsinagógát is megtöltötték az elszállított zsidók holmijával. A légitámadás romba döntötte (N. A. gyűjteményéből)

35. kép. Az új tanítóképző, azaz „zsidókeresztény” gettó ma. (N. A. gyűjteményéből)

20136. kép. Az erdészeti és Faispári Egyetem épülő kollégiuma, azaz a „gyűjtőgettó” (N. A. gyűjteményéből)

37. kép. A Templom utcai neológ zsinagógát bombatámadás pusztította el (N. A. gyűjteményből)

202A nagy igyekezet mellett is sokáig tartott a leltározás. Közben a napokig, hetekig lezárt lakásokban megromlott az elhagyott élelmiszer, és elszaporodtak a férgek. A leltározóknak, mielőtt munkájuk után otthonukba térhettek volna, ruhájukból ki kellett rázniok a férgeseket. A zsidó lakások felnyitásakor undorító bűz áradt feléjük a hosszú időn át levegőhöz nem jutott szobákból. A váratlanul meglepett és elszállított zsidó családoknak annyi időt sem hagytak, hogy az egészségügyi edényeket kiüríthessék, vagy több helyen a vízcsapot elzárhassák. Különösen ez utóbbi következtében sok lakás tönkrement. Mindezek után senki sem csodálkozhatik azon, amit előbb mondtam, hogy a jobb érzésű munkások és hatósági emberek idegei alaposan felőrlődtek a leltározás alatt.

Még a zsidó templomot is telezsúfolták „elhagyott” holmikkal (34. kép). Azt mondták, hogy „szükség lehet a zsidó javakra a közeljövőben.”

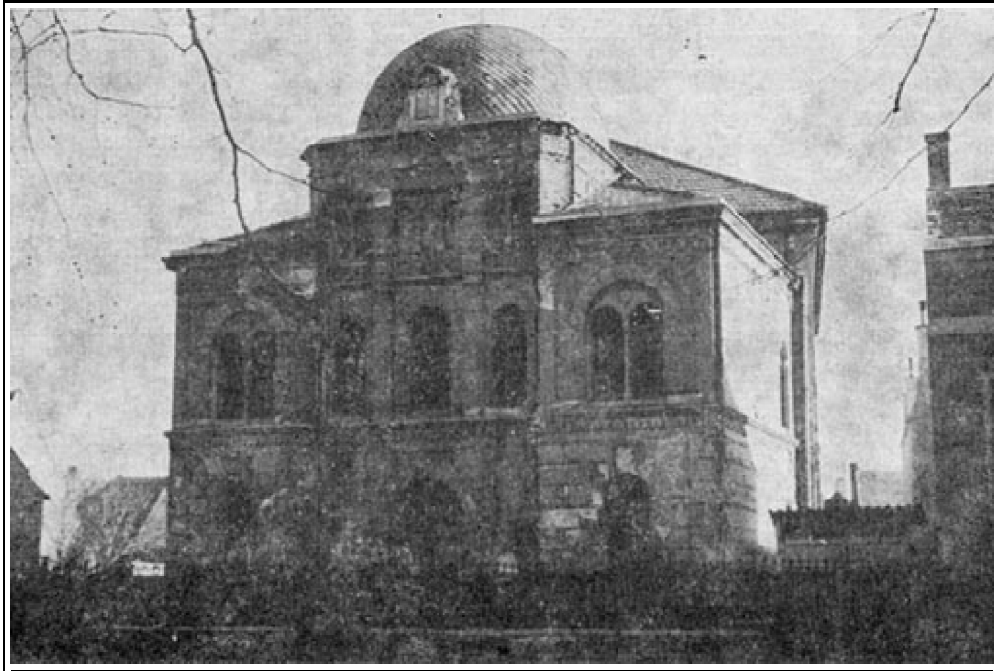
A lakáshivatal alig győzte a felek kiszolgálását. Egész délelőtt ki-be áradt a nép a megüresedett zsidó lakások ügyében. A hivatal délutánja csak azért volt némileg csendesebb, mert a felszabadult zsidó lakások intézője ismeretlen helyre menekült, ahol nyugodtan feldolgozhatta a kiigényelhető zsidó lakások listáját, és meghányta-vetette, a sok száz kérvényező közül kit részesítsen előnyben ennél, vagy annál a lakásnál. Voltak zsidó házak, illetőleg lakások, melyekre 15–20-an is számítottak. Hallottuk itt is, ott is a

megjegyzést: „A zsidó lakásokon nem lesz áldás, de annál több átok.” – Lehet, hogy csak az irigyek véleménye volt ez, de az is lehet, hogy azoké, akik nem akartak mások könnye, vére, nyomorúsága, kálváriája árán előnyökhöz jutni. Mert voltak olyanok is.³²⁽⁴⁾

Többször meglátogattam az ún. zsidókeresztény gettót az új tanítóképző intézetben.³³⁽⁵⁾ A két hatalmas épület közül az egyiket 1944. dec. 6-án rommá bombázták, az épen maradtat gettó céljára foglalták le. Igaz, csak a földszint egyik nagy helyiségében zsúfolták össze a zsidó származású soproni keresztényeket, mivel ez a helyiség aránylag a legjobb állapotban volt. (35. kép) Ablakok persze ezen sem voltak, s az oda internáltak hozzátartozóinak kellett gondoskodniuk ablakpótló anyagról, azaz deszkáról, szalmáról, rongyokról, hogy a benne elhelyezettek a hideg téli napokban meg ne fagyjanak. A gettóban voltak ²⁰⁴többek közt: Efrém, szentdomonkosrendi áldozópap, Kövesi Antal³⁴⁽⁶⁾ egyetemi tanár, felesége és férjzett lánya, Szigeti Szabó Tibor rendőrtanácsos felesége, Móricz N. légó-tisztviselő felesége stb., stb. Volt néhány zsidó is köztük. Rendőrök őrizték őket. Hozzátartozóik bejárhattak hozzájuk, sőt a rendőrök jóvoltából akár egész nap is ott tartózkodhattak, ami a szerencsétlenek nagy vigasztalására szolgálhatott. Élelmészükről, ruházatukról, tisztálkodásukról, fekvőhelyükről maguknak kellett gondoskodniuk. Földre hintett szalmán, később szalmazsákon, matracokon töltötték a nappalokat, éjszakákat. A bombázások óta vízvezeték és W. C. nem volt az épületben, a legnagyobb hidegben is ki kellett menniük a szabadba.

²⁰³38. kép. bombatámadás érte a Templom utcai zsidóiskolát is (N. A. gyűjteményéből)

39. kép. A Papréti ortodox zsinagóga épen maradt (N. A. gyűjteményéből)

Látogatásaim észrevehetően jól estek mindannyioknak. Fölcillanó szemekkel, mosolyogva körülfogtak és a kérdések özönét zúdították felém. Szinte azt sem tudtam, kinek válaszoljak előbb. Főleg a külvilágból származó hírek érdekelték őket. Minden alkalommal valami biztatót vártak tőlem. Nem is maradtam adós. Az angol, amerikai és moszkvai rádió legfrissebb híreit közöltem velük. Boldogan és lélegzetüket visszafojtva hallgattak. A biztatásra szükségük volt, mert állandóan az a hír járta, hogy Németországba deportálják őket. Csak az időpontot nem tudták. Rettegtek még a gondolattól is. Nem csoda. A deportálástól csak a legrosszabbat várhatták. A vallásosabbak sokat imádkoztak szabadulásukért. Engem is imádságért ostromoltak, valahányszor elbúcsúztam tőlük. Az őrszemes rendőrök nemcsak hozzájuk voltak jók, de velem szemben is igazán dicséretes módon viselkedtek. „Menjen csak be közéjük, főtisztelendő úr, és maradjon, ameddig jól esik” – mondták ismételten; „majd ha valaki, nem kívánatos személyiség járna erre, beszélünk.” A néha-néha jelentkező Gestapo-emberek már nem voltak olyan kíméletesek. Egyik férfi (azt hiszem, zsidó) panaszkodott, hogy minden reggel érte mennek és munkára viszik, közben azonban meg is rugdalják.

Valaki ismételten arra kért a „keresztény gettóban”, hogy menjek el Papp Kálmán városplébánoshoz, adjam át tiszteletét és kérjem meg nevében, hogy látogassa meg. Régi, jó ismeretségre hivatkozott.³⁵⁽⁷⁾ Egy másik pedig dr. Bűrchner László belvárosi plébános, prépostnak üzent, hogy menjen ki és keresztelje meg, mivel – állítása szerint – arra ígéretet tett a prépost. Mind a két helyen eljártam, s úgy tudom, hogy a városplébános látogatása nem is maradt el. Keresztelésről – pláne a gettóban – akkor szó sem lehetett.

40. kép. Emlékmű a zsidótemető ravatalozójában az áldozatok nevével (N. A. gyűjteményéből)

Szigeti Szabó Tibor felolvasta előttem azt a levelet, amelyet Szálasinak írt felesége szabadulása érdekében. A levélben érdemeire hivatkozott, ahogy mindenki más megtette volna helyében. Annyi azonban tény, hogy – amint akkor gondoltam – egy esetleg elkövetkező kommunista rendszer előtt nem dicsekednék [206a](#) levélben említett „érdemei”-vel. Minden fáradozása hiábavaló volt. Felesége már nem bírta tovább a deportálástól való örökös rettegést: egyik napon észrevétlenül felment az emeletre és az ablakból levetette magát. Szörnyethalt. Az Erzsébet-kórház halottasházába látogattam, hogy búcsút vegyek tőle. Férje és fia is ott volt. A halott arca semmi szenvedést nem árult el, sőt feltűnő nyugalom, béke, kiegyensúlyozottság látszott rajt. Gondjai, aggodalmi, izgalmai végképp megszűntek. Nem kellett többé a deportálástól félnie...[36\(8\)](#)

Később tudtam meg, hogy a Kurucdombon is volt „keresztény gettó”,[37\(9\)](#) s hogy egy növendékem, Löwinger N. is ott tartózkodott. Sajnos így azokat nem látogathattam meg. Csak megemlítem, hogy itt még egy tanítványom volt, aki a „zsidótörvény” rendelkezései alá esett. A II. tanítóképzőbe járt hozzánk,

valószínűen a Németországba deportáltak közt vesztette életét. Kedves kislány volt, akiről csak akkor tudtam meg, hogy zsidó származású, mikor már deportálták.

A zsidó származású orsolyita M. Stein Xaveriát mindvégig sikerült eltitkolni és elrejtetni a zsidófaló nyilas hatóságok elől. A rejtegetés miatt állandó félelemben volt a zárda vezetősége.³⁸⁽¹⁰⁾

Itt említtem meg, hogy az orsolyiták egy zsidó származású leányt is rejtegettek, akinek a története regénybe illő. 17–18 éves lehetett. Sápadt, alacsony termetű, csinos lány volt. Én az Orsolyák Széchenyi téri óvóhelyén ismertem meg, ahol a gyakori riadók alatt főleg a Sopronban rekedt „bennlakó” növendékek tartózkodtak. Köztük volt a lányka, akiről kevesen tudták, hogy kicsoda. Lehet, hogy csak M. Margit, az internátus igazgatója. Többször beszélgettem a lánykával, olvasnivaló könyvet vittem neki, de sohasem nyilatkozott kilétéről. Annyit megtudtam, hogy nyolcadikás gimnazista, s hogy több nyelven beszél. Az volt az érzésem, hogy sokat szenvedhetett. Legalább is azt olvastam ki sápadt arcából és tekintetéből. Egyszer valamelyik bennlakó növendékem azt súgta fülembre, hogy „tessék ám vigyázni vele, mert orosz kém”. Mosolyogva legyintettem egyet. Sohasem kérdeztem, miért mondta és honnan tudja. A süldő lányok közt oly gyakori féltékenységre gondoltam, s tovább nem is érdekelt a dolog. A szovjet hadsereg bevonulása után hónapokkal levelet hozott címemre a posta Budapestről. A levélben arra kértek, hogy Orovitsch Ferenc kurucdombi lelkész, valamint Kovács Gyula domonkos prior címét közöljem. Sokáig törtem a fejemet, mire a levél írójában a fenti kislányra ismertem. A kért címeket megírtam neki, de egyúttal megkértem, hogy fedje fel előttem kilétét. A válasz hamarosan megérkezett, az egész titokzatos ügyre világosság derült. A lány története röviden a következő:

A „zsidótörvény” alapján deportálták, bár szerinte nem tartozott a „zsidótörvény” hatálya alá. Németországba került, ahol nagyon sokat szenvedett. Többek közt pl. télvíz idején mezítelenül hajtották őket a szabadba. Csak néhányan maradtak életben több száz nő közül. Németországból a kópházi táborba szállították, ahonnan sikerült megszöknie. Többször utána lőttek. A soproni ²⁰⁷domonkos templomba menekült, ahol Kovács Gyula atyával közölte történetét. A prior Orovitsch Ferenc lelkészhez vezette, akiről tudta, hogy egy Burgenlandból menekült katolikus papot is rejtegetett a németek elől hosszú időn át. Orovitsch rögtön érintkezésbe lépett az orsolyákkal. Azok befogadták a menekültet, ellátták ruhával s a többi „bennlakó” növendékkel együtt gondoskodtak róla anélkül, hogy bárkinek is elárulták volna a titkot.

Sopron körül nagyon sok munkaszolgálatos zsidót őriztek, akiknek nagy része sohasem térhetett vissza otthonába. Megfagytak, éhenhaltak, tífusz, vérhas pusztított köztük, agyonlőtték vagy agyonverték őket. Sok tömegsírt ásattak velük, hogy azokba kidőlt társaik s nem egyszer maguk is végleges pihenőre térjenek.

Sopronbánfalván	163
Ágfalván	589
Harkán (Magyarfalva)	103
Kópházán	32
Balfon	37
Nagycenken	826
Hidegségen	84
Sopronkeresztúrott (Burgenland)	284
Cinfaalván ³⁹⁽¹¹⁾	48
Fertőrákoson	?

zsidó munkaszolgálatos felett zárultak be a tömegsírok.⁴⁰⁽¹²⁾

Az akkor életben hagyottak nagy része is elpusztult idővel vagy gázkamrákban, vagy a fent jelzett módok valamelyikén. Csak kevesen tértek vissza Sopronba. Mivel a soproni zsidók sorsa közelebbről érdekel bennünket, hadd állítsak fel velük kapcsolatban egy kis statisztikát:

<i>Sopronból elhurcoltak</i> összesen:	1803	zsidót
	54	megkeresztelt zsidót
<i>Összesen</i> tehát	1857	zsidó egyént.
Ezek közül deportáltak	1477	zsidót
Ezek közül deportáltak (vagy gettóztak)	44	zsidókeresztényt
Ezek közül munkaszolgálatra vittek	286	zsidót
Ezek közül munkaszolgálatra vittek	10	zsidókeresztényt
Ezek közül internáltak	40	zsidót.

²⁰⁸A soproni zsidók közt volt néhány *kivételezett*, mint már említettem, akiket nem deportáltak, valamint olyanok, akiket „árja” származásuk miatt nem hurcoltak el a többi zsidókkal.

Ilyen kivételezett volt 5 személy (3 férfi és két nő)

Ilyen árja származású volt 8 személy (7 nő, 1 férfi)

Az elhurcolt zsidó egyének közül:

<i>Nemre nézve:</i>	férfi volt	855	zsidó
	férfi volt	25	zsidókeresztény
	nő volt	948	zsidó
	nő volt	29	zsidókeresztény
<i>Korra nézve:</i>	1–10 évesig	200	zsidó
	1–10 évesig	4	zsidókeresztény
	10–20 évesig	224	zsidó
	10–20 évesig	2	zsidókeresztény
	20–30 évesig	195	zsidó
	20–30 évesig	3	zsidókeresztény
	30–40 évesig	328	zsidó
	30–40 évesig	15	zsidókeresztény
	40–50 évesig	292	zsidó
	40–50 évesig	8	zsidókeresztény
	50–60 évesig	201	zsidó
	50–60 évesig	14	zsidókeresztény
	60–70 évesig	199	zsidó

	60–70 évesig	6	zsidókeresztény
	70–80 évesig	124	zsidó
	70–80 évesig	1	zsidókeresztény
	80–90 évesig	40	zsidó
	80–90 évesig	1	zsidókeresztény
<i>foglalkozásra nézve:</i>			
	Gyermek (1–6 éves korig)	124	zsidó
	Gyermek (1–6 éves korig)	2	zsidókeresztény
	Tanuló (6 éven felül)	241	zsidó
	Tanuló (6 éven felül)	4	zsidókeresztény
	Tanár, tanító, nevelő, kántor	21	zsidó
	Tanár, tanító, nevelő, kántor	4	zsidókeresztény
	Pap, hitoktató	8	zsidó
	Orvos	13	zsidó
	Orvos	2	zsidókeresztény
	Mérnök	8	zsidó
	Mérnök	2	zsidókeresztény
	Ügyvéd	13	zsidó
	Ügyvéd	1	zsidókeresztény
	Tisztviselő	116	zsidó
	Tisztviselő	8	zsidókeresztény
	Gyáros	5	zsidó
	Gyáros	1	zsidókeresztény
	Magánzó	42	zsidó
	Magánzó	5	zsidókeresztény
	Kereskedő	227	zsidó
	Kereskedő	4	zsidókeresztény
	Iparos	274	zsidó
	Iparos	4	zsidókeresztény
	Napszámos	12	zsidó
	Munkás	46	zsidó
	Háztartásbeli	591	zsidó
	Háztartásbeli	17	zsidókeresztény
	Nyugdíjas	30	zsidó
	Munkaképtelen	32	zsidó

209 Az elhurcoltak közül *visszatértek:*

<i>Nemre nézve:</i>	Férfi	186	zsidó
	Férfi	8	zsidókeresztény
	Nő	122	zsidó

Nő	9 zsidókeresztény
<i>Foglalkozásra nézve:</i>	
Gyermek (1–6 évesig)	5 zsidó
Gyermek (1–6 évesig)	– zsidókeresztény
Tanuló (6 éven felül)	30 zsidó
Tanuló (6 éven felül)	1 zsidókeresztény
Tanár, tanító, kántor	5 zsidó
Tanár, tanító, kántor	2 zsidókeresztény
Pap	1 zsidó
Orvos	6 zsidó
Orvos	1 zsidókeresztény
Mérnök	2 zsidó
Mérnök	1 zsidókeresztény
Ügyvéd	1 zsidó
Tisztviselő	32 zsidó
Tisztviselő	1 zsidókeresztény
Kereskedő	51 zsidó
Kereskedő	3 zsidókeresztény
Iparos	90 zsidó
Iparos	2 zsidókeresztény
Munkás	16 zsidó
Napszámos	4 zsidó
Háztartásbeli	62 zsidó
Háztartásbeli	4 zsidókeresztény
Nyugdíjas	3 zsidó
Magánzó	2 zsidókeresztény

Összesen 325 (308 zsidó, 17 zsidókeresztény).

Tehát a *Sopronból elhurcolt zsidók és zsidókeresztények közül elpusztult összesen: 1532* (1495 zsidó és 37 zsidókeresztény). Az itt felsorolt adatokból hiányoznak azok a zsidók és zsidó származású keresztények, akiket 1945 első felében gettóztak az új tanítóképző intézet földszintjén, s akik deportálására nem került sor.”[41\(13\)](#)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1944–1945) II. rész / A NYILAS URALOM SOPRONBAN. AZ „ORSZÁGGYŰLÉS KÉT HÁZÁNAK” ÜLÉSEI

**A NYILAS URALOM SOPRONBAN.
AZ „ORSZÁGGYŰLÉS KÉT HÁZÁNAK” ÜLÉSEI**

„Hogy örültünk, hogy ragyogott az arcunk azon az október 15-i vasárnap délutánon, amikor Horthy Miklós kormányzó deklarációját hallottuk a rádióban a fegyverszünetről! Örültünk, hogy számunkra vége a háborúnak. Az utcákon mindenütt izgatottan és boldogan tárgyalták a nagy eseményt.

210 Örömmünk nem sokáig tartott. Másodszor is úgy szálltak meg bennünket, mint ellenséges országot. Katonai gépkocsik, ágyuk, tankok döbörögtek az országutakon, és harci repülőgépek köröztek a magyar városok és vidék felett, hogy csírájában elfojtsanak minden ellenállási kísérletet. Szálasiek helyett egyelőre a németek gondoskodtak a rendről. Alapos munkát végeztek. Rengeteg embert letartóztattak, bebörtönöztek és kivégeztek. A bevonulás éjjelén Sopronban is sok embert elhurcoltak nyilas magyarok közreműködésével. Takáts László és Kőfaragó László⁴²⁽¹⁴⁾ városi tisztviselők (41. kép) életükkel fizettek, mert ellenálltak, mikor lakásukba betörték, hogy elvigyék őket. A német katonaság megszállta a középületeket. A magyar katonaság nem hagyhatta el a kaszárnyákat. A bevonuló SS-legények deszkatáblát akasztottak a vasúti sportpálya kapujára ezzel a felírással: „Beute-Sammelstelle”. Mindenki tudta, mit jelent ez a szó. Katonai ellenállás azonban nem volt városunkban, így a táblát – az SS-eknek bizonyára nem nagy öröme – hamarosan le kellett venni anélkül, hogy fosztogatásra került volna sor.

Szigeti Tibor, a német megszálláskor kényszernyugdíjba küldött rendőrkapitány, Dr. Házi Jenő városi főlevéltáros, Dr. Pekovits Artur városi főjegyző, Czillinger alispán, Hógyészi Pál főispán, Sodró ezredes, Molnár János rendőrfőfelügyelő és mások lettek a Gestapo foglyai. Teherautó szedte össze őket kora hajnalban.⁴³⁽¹⁵⁾ A teherautón nyilas karszalagos, géppisztolyos soproniak is helyet foglaltak a német őrség mellett. A foglyokat az evangélikus elemi iskolába vitték, de néhány nap múlva szabadon bocsátották. Amíg benn voltak, kívülről élelmeztek őket hozzátartozóik. Egy alkalommal német katona-őrzőjüket is megkínálták hazulról küldött élelmiszerrel. Az eleinte szabadkozott, majd körülnézett, ²¹¹ hogy nem látja-e valaki, s aztán elfogadta az ajándékot. Nagyon jól bánt a foglyokkal. Hamarosan kiderült, hogy katolikus lelkész, akit papi mivolta nem kímélt meg attól, hogy a náci katonamundérba öltöztessék és géppisztolyt nyomjanak a kezébe.

Budapestről megindult a nagyarányú menekülés nyugat felé. A menekültek közt nemcsak nyilasok voltak, bár elsősorban azok, hanem igen sokan, akik a fenti propaganda híreszteléseit idegileg nem bírták, s mozgatható vagyonukat, életüket akarták menteni. Sokan elhelyezkedtek vidéken, plébániákon, parasztszaladoknál, rokonaiknál, ismerőseiknél, mások Sopronban telepedtek le. A város lakossága az akkori híresztelések szerint 130 000-re duzzadt. Jött a kormány, jöttek a minisztériumok, a különféle központi hivatalok. Sopron nem volt többé a soproniaké. A bennszülötteknek át kellett adniuk helyüket a városházán, megyeházán, postán, pénzügyigazgatóságon, OTI-ban, vasutakon, rendőrségen és így tovább; illetőleg ők is helyben maradtak ugyan, de csak másod-, harmad-, ²¹² tizedrangú szereppel kellett megelégedniük, s alig volt beleszólásuk a dolgok intézésébe.⁴⁴⁽¹⁶⁾

41. kép. Köfaragó László

Sopron lett maradék-Magyarország fővárosa ... A nyilas kormány, illetőleg rendszer feje, Szálasi, még közelebb simult a német határhoz: Brennbérgbányán ütötte fel tanyáját, és onnan járt be autón Sopronba.

November 28-án le kellett tennünk a hivatali (szolgálati) esküt az új kormányra. Igazgatónőnk, aki egyúttal az Orsolya-rend általános főnöknője is volt, felolvasta az esküszöveget, mi pedig, világi és szerzetestanárok, – előzetes közös megállapodás szerint – némán végighallgattuk, illetőleg (ki-ki tetszése szerint) érthetetlen szavakat mormogtunk. Kifelé lehetetlen volt az esküt megtagadnunk, de valójában nem akartunk és nem is esküdtünk hűséget a Szálasi-kormánynak.

Kórházakká lettek: az Isteni Megváltó-intézet Szt. József-épülete, a Deák téri evangélikus elemi iskola, a Petőfi téri katolikus fiú-iskola, a Széchenyi-gimnázium, a Zrínyi Leánynevelő-intézet, a városi kaszinó (Magyar Művelődés Háza), a Szt. Orsolya-rend intézeteinek egy része stb. Némely intézetbe (bencés gimnázium stb.) német katonaság költözött.

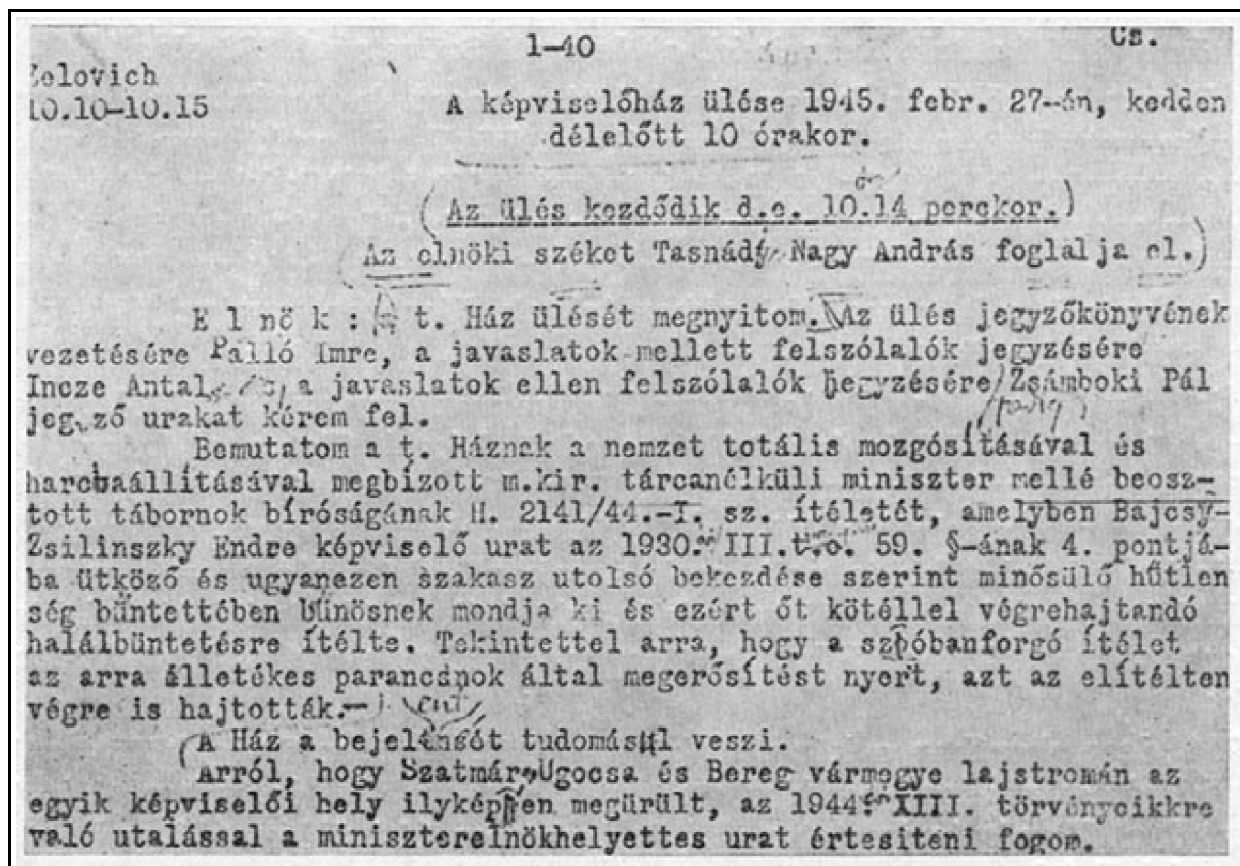
Az egyleti élet tilos volt. A Katolikus Legényegyletbe is katonaság költözött, katonaság részére foglalták le a Katolikus Kör termeit. A legényegyleti fiúkkal titokban többször összejöttünk az egyetlen megmaradt üres szobában, és a háború eseményeiről beszélgettünk.”

A háború eseményei pedig rendkívül gyorsan zajlottak. A város, történelme során nem egyszer adott helyt legfelsőbb államhatalmi szervek gyülekezésének. Nyugodtan lehet mégis leírni, hogy a nyilas parlament,

pontosabban az ellenforradalmi korszakot lezáró „Országgyűlés Két Házának” itteni eseményei egyedülállóak. Nemcsak azért, mert ezzel a magyar nép történelmében először fordult elő, hogy a magát törvényesnek kikiáltó „ezeréves államrend” teljes vezérkara ide menekült, hanem azért is, mert a hagyományos külsőségek ellenére is teljesen torz, irreális, nem létező jövő reményébe mereven kapaszkodó, heterogén reakciós vezetőréteg agóniáját látta ez a város. Mivel pedig kényszerűen helyet és keretet nyújtott ehhez, igen sok hátrány érte elsősorban 1944. október 15-től 1945. április 4-ig, de a felszabadulás utáni időszakban is még sokáig magán viselte a város a meg nem érdemelt, idegen eszmék és idegen emberek által okozott szegénybélyeget. Csaknem biztos, hogy Sopron akkor sem maradt volna sértetlen, ha nem özönlötték volna el a nyilas hatalmi szervek. Az viszont biztos, hogy nélkülük tört része zúdult volna rá a szenvedésből és főleg károsodásból. A következőkben ezt bizonyítandó, írjuk a tényeket.

213(Ugyanakkor szeretnénk néhány történelmi tanulmány ide vonatkozó részletét is pontosabbá tenni, illetve korrigálni és kiegészíteni újabb kutatási eredményekkel is.)

A nyilas hatalomátvétel után a képviselőház 1944. november 2-án ült össze először Budapesten, ahol formálisan is elfogadták az új rendszert. Négy nappal később november 6-án, a 374. ülésen *Budinszky László* igazságügyminiszter olyan törvényjavaslatot terjesztett elő, hogy az országgyűlés két háza és bizottságai más városban vagy községben is összehívhatók legyenek. A későbbi üléseken a törvényjavaslatot elfogadták és így 1944. november 9-én megszületett az 1944. évi XI. törvénycikk. Ennek alapján a hónap végéig Sopronba költöztették a képviselőházat, a felsőházat és a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét.⁴⁵⁽¹⁷⁾ Sopronba menekült *Szálasi Ferenc*, *Szöllősi Jenő* miniszterelnökhelyettes, *Szász Lajos*, a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége elnöke, vitéz *Rácz Jenő* a felsőház, *Tasnádi Nagy András* az alsóház, illetve a képviselőház elnöke, *Jaross Andor* **214**propagandafőnök, majd később csaknem az egész nyilas vezérkar.⁴⁶⁽¹⁸⁾ December 1-én a Törvényhozók Szövetsége a városháza nagytermében már ülésezik is: a katonai helyzetről tárgyal. A 240 képviselőnek csak mintegy egyharmada érkezett Sopronba, pedig a képviselők és a felsőház tagjai három havi illetményüket is felvehették. Többen felvették és maradtak.

42. kép. A nyilasok bejelentik Bajcsy-Zsilinszky Endre halálát

Az országgyűlés soproni tevékenységével eddig csupán egy tanulmány foglalkozik. Szerzője, *Szikossy Ferenc* a jegyzőkönyvek alapján megállapítja, hogy Sopronban összesen 29 ülést tartottak. A december 7-i első soproni ülés sorszáma a 379. volt. A 386., 388., 394. és 395. ülésről nem maradt meg jegyzőkönyv. A december 7., 9. és 12-i ülések jegyzőkönyveit egyébként nem számozták. A *képviselőház utolsó ülése Magyarországon 1945. március 16-án volt Sopronban*, ez a 407. sorszámot kapta. A 29 soproni ülésen kívül a nyilasok ezt megelőzően Budapesten 11 ülést tartottak, összesen tehát a képviselőháznak 40 ülése volt. A *Törvényhozók Nemzeti Szövetsége 23 ülést tartott Sopronban*, ezeket nem számozták. December 1. és 1945. március 16-a között zajlottak. A Nemzeti Szövetség mindig hosszabban ülésezett, mint a parlament. A képviselőház jegyzőkönyvei 196 oldalt tesznek ki, a Nemzeti Szövetségé 266 oldalt.⁴⁷⁽¹⁹⁾

A Sopronba költözés lassan, vontatottan ment és korántsem önkéntesen. Az alkalmazottak és a technikai személyzet közül pl. senki sem jelentkezett, ezeket egyszerűen kijelölték. A Pannónia szállodát jelölték ki az érkezők fogadására, ez azonban annyira tele volt, hogy később a Lövér Szálló két épületét rendezték be számukra. Több magas személyiséget a bencés rendházba szállásoltak be, mások a környező falvakban laktak. Vonaton, autóval jöttek, olyan is volt, aki szekéren⁴⁸⁽²⁰⁾.

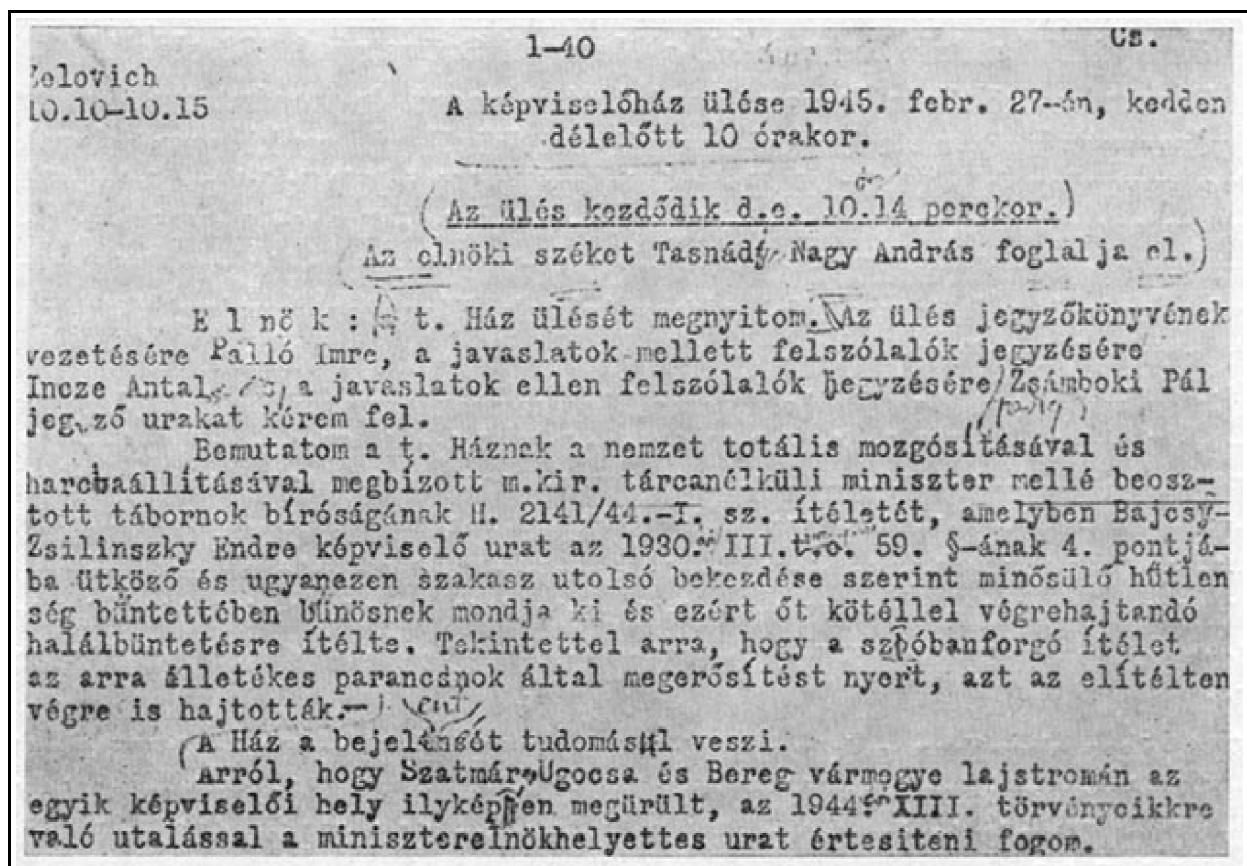
A közelmúltban *May Rudolf nyugdíjas soproni nyomdász feldolgozásra átadta a nyilas képviselőház és felsőház eredeti, kézzel, illetve gépirással készült jegyzőkönyveit*, pontosabban a képviselőház 401., 402., 403., 404., 405. és 406. üléséről, valamint a felsőház 107. és 108. üléséről készült jegyzőkönyveket. Mint

elmondotta, sokkal több is volt, ezek azonban a háborús események folytán elégték. Függetlenül e jegyzőkönyvek tartalmától, történelmi értékkel bírnak.⁴⁹⁽²¹⁾

Sopronban a következő ügyeket tárgyalták, illetve a következő törvényeket hozták:

1944. decemberében a képviselőház az 1942. október 24-én kötött második adóügyi pótegyezmény becikkelyezését tárgyalta. A december 9-i ülésen *Inántsy-Pap Elemér* terjesztette elő. A december 14-i ülésen elfogadták és áttették a felsőházhoz.

1945. január 11-én *Haala Róbert* képviselő interpellációt nyújt be a „bolsevisták által megszállt területen alakult nemzeti kormány” tárgyában. 12-én ²¹⁶*Kemény Gábor* külügyminiszter így válaszol: „A képviselő úr kérdésére válaszom egyszerű és rövid: ellenkormány nincs.”

42. kép. A nyilasok bejelentik Bajcsy-Zsilinszky Endre halálát

Vége mindig az volt, hogy a magyarságot szolgálja, és hisz abban, hogy magyar népe meg fogja őt érteni, törekvéseit, céljait valóra váltja. Feleségéről beszélt, aztán. Elmondta, hogy nem régen nősült, feleségét rajongásig szereti és csak az bántja, hogy neki most ilyen nagy fájdalmat szerez, de hiszi hogy felesége kap Istentől erőt és ő elvesszécsé elvicelésére. Kért, hogy ügyeljenk arra, hogy levele elmenjen. Mint-ha csak megérte volna, mondta, irt ma a feleségének, amelyből a részleteket 6 óra előtt nekem felolvasta. Én meg is ígértem, hogy ügyelni fogok rá, hogy a levele elmenjen. /Ellen is őristem, 26-án ajánlott levelet Révfalúra elküldötte a hadbírósg. /Azután arról beszélt, hogy Tarpán szeretne nyugodni, azért, ha a helyzet rendeződik, keressen fel feleségét mondjam meg neki, hogy holttestét exhumáltassa és Tarpára szállítatva ott helyezze végső nyugalomra a református temetőben, mivel ott evang. temető nincsen. Én ezt természetesen meg is ígértem. /Ígéretemet április 22-én, amikor felesége itt volt, valóra is váltottam, özvegyével közlöttem. /Bizonyosra kizárva vessem ugymond, hogy az egész tarpai nép sorfalat fog állni, amikor a református templom harangjainak zúgása között porait Tarpára szállítják.

Amikor ideértünk a beszélgetésben, behallatszottak kívülről a fegyverdörrenések, amellyel a másik három itéletet előtte végrehajtották. Megrendülés nélkül keményen emelte fej a fejét, megfogta a kezemet és annyit mondott: lassanként rám kell a sor. Kis italt kért. Az Urvasorai kegyelben volt kb. 3 deci bor. Kértem, hogy ezt fogyassza el, de különben is az egyik ór az ajtó előtt rögtön elment italért. Hozott 6 is kb. szintén 3 deci bort. Közben 8 ós alhadnagy odaadta neki a kőrdőlbelül 1/2 liternyi pálinkáját is. A bort megitta, pár korty pálinkát is ivott. Ekkor kis diaréja jelentkezett, arra kért, hogy pár pillanatra hagyja magára. Kimentem, néhány perc múlva kinyitotta az ajtót és kért hogy ismét menjek be hozzá. Természetesen azonnal mentem. Pár percig beszélgettünk. Arról beszélt, hogy feleségének nincs ugyan nyugdíja, de hiszi, hogy a magyar társadalom az ő özvegyéről fog gondoskodni, amire én biztosítottam, hogy az egészen bizonyos. Ekkor megjelent egy ór és nagyon tisztelettudóan-tisztelegve-kérte: Képviselő ur legyen szives jönni. Képviselő ur felállt. Egy pillanatra szó nélkül álltam egyrés mellett, akkor átült, jobbról-balról megcsókolt, és azt mondta: az egyik legyen bucsucók szeretett egyházam számára, a másik az utolsó pillanatokban velem levő lelkesen számára. Azután ismét megcsókolt jobbról-balról és kissé elfátyolosodott hangon arra kért, hogy ennek emlékére adjon át feleségének, amiőt én hangtalanul magam is sírvaal küszöve ígértem meg neki. Arra kért még, hogy az utolsó órák emlékeit mondjam el majd feleségének. Azután elindult. Vele mentem balján óris. Amikor kiléptünk a székéből, a kívül álló két ór tisztelegett. Az egyikkel kezet fogott. Lelkére kötötte, hogy legyen jó magyar. Amikor a másikhoz ért-aki vagy falubelije, vagy közeli ismerőse volt-azzal is kezet fogott, akkor ez a magyar katona egyszer csak megcsókolt, ráhajolt a kezére és megcsókolta Bajcsy-Zsilinszky kezét. Lelkét megrendítő pillanat volt ez. Zsilinszky azután szótlannul jött le velem. Az ajtónál ő - a rendelkezés szerint-én elváltam tőle. Azt láttam még, amind utánna néstem, hogy felémelt fővel, bátran, keményen meg őrci között. Én már csak a kivégzés után lettem a kivégzés helyére kirendelve, csupán a Miatyánk elmondására, hogy temetésén ott lehessenek és sirbaszálló porát megáldhassam, ezen kérgemet elutasították.

Ebben az ügyben több előadnivalóm nincs.

Jegyzőkönyv felolvasás után aláíratott.

Kmft.

titkár.

Kecskés György
Jegyzőkönyvezető.

D. P. ...

21543. kép. Jegyzőkönyv Bajcsy-Zsilinszky Endre utolsó óráiról

1945. január 3-án Budinszky László igazságügyminiszter a képviselőház ülésén a „nemzsidók és zsidók között kötött házasságok felbontásáról” szóló törvényjavaslatot nyújtja be. Haala Róbert január 11-én ismerteti a törvényjavaslatot. Január 16-án rendkívüli ülésen is tárgyalták, majd január 30-án törvényerőre emelték. Szikossy azt írja, hogy Tasnádi Nagy András a február 24-i ülésen jelentette be a törvényt, mint az

1945. évi IV. törvénycikket. A birtokunkban lévő eredeti kéziratos jegyzőkönyvben erről egy szó sincs.

1944. december 22-én, 29-én és 1945. január 4-én olyan törvényjavaslatot tárgyaltak, amely szerint a minisztériumokban folyó munkát a nyilasok kezébe akarták adni, az országgyűlésnek pedig csak tervező szerepet szántak. A javaslat így módosult: „A nemzetvezető munkatörzsét alkotó nemzetpolitikai irodák kezdeményezik és kidolgozzák az egyes szakminiszterek részére mindazon törvény- és rendelettervezeteket, amelyek a nemzet életének összes vonatkozásaiban, tehát politikai, gazdasági és társadalmi kérdésekben a nemzetvezetőnek a hungarista munkaállam kiépítését szolgáló országépítő terveit készítik elő”.

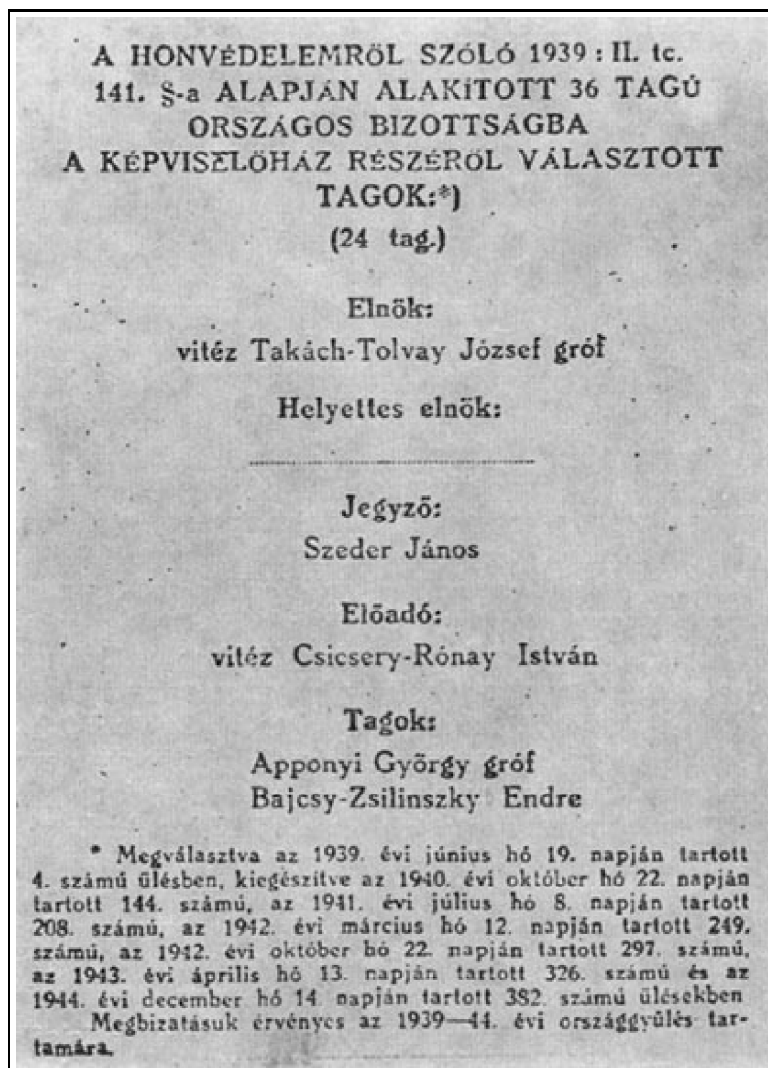
1945. február 1-én az 1931. évi XXVI. törvénycikket támadták, amely felhatalmazást adott Horthyéknek, hogy bizonyos intézkedéseket rendeleti úton tegyenek meg, még akkor is, ha ez a törvényhozásra tartozott. 1945. február 1-én áttették a felsőházhoz, amely változatlanul hagyta a törvényt.

1944. december 12-én beterjesztették az 1945. január hó elsejétől június 30-ig viselendő közterhekről és fizetendő állami kiadásokról szóló törvényjavaslatot. December 16-án elfogadták, 22-én a felsőház is jóváhagyta.

*1944. december 14-én a képviselőház koronaórt választott Sopronban.*⁵⁰⁽²²⁾ Mint látható a fentiekben a Szikossy által meghatározott sorrendben ismertettük az ülések tárgyait, azaz egyes témakörök szerint. Ezután a rendelkezésünkre álló eredeti jegyzőkönyvek alapján folytatjuk a közlést, ugyanakkor össze is hasonlítjuk őket azokkal, amelyek az Országos Levéltárban találhatók.⁵¹⁽²³⁾

Már az első összehasonlításnál nem egyeznek a jegyzőkönyvek. Szikossy közlésében (OL. K. 7. 224) az szerepel, hogy 1945. február 23-án a képviselőház ülésén Szöllősi Jenő miniszterelnökhelyettes kért szót és bejelentette: „Tisztelt Képviselőház! Van szerencsém a Budapest székesfőváros hősi kitartásának és a Hungarista Magyarország Budapest iránti hálájának megörökítéséről szóló törvényjavaslatot benyújtani!”⁵²⁽²⁴⁾ Az eredeti jegyzőkönyvben erről szó sincs, hanem a következő szerepel: „Az Országgyűlés képviselőházának 401. ülése Sopronban 1945. évi február hó 23-án pénteken, Tasnádi Nagy András és Horváth Ferenc elnöklete alatt. Tárgyai: Elnök megemlékezése Budapest hősiek védelméről és elestéről. Bocsáry Kálmán napirend előtti felszólalása Buda elestével kapcsolatban. A 42 tagú országos bizottságba a képviselőház részéről kiküldendő **217**28 rendes és 28 póttag megválasztása.”⁵³⁽²⁵⁾ Az ülés délelőtt 10 óra 10 perckor kezdődött és 10 óra 54 perckor végződött.⁵⁴⁽²⁶⁾

A képviselőház 402. ülése február 24-én szombaton volt Tasnádi Nagy András elnöklete alatt. A kormány részéről jelen volt Szöllősi Jenő. Az ülés tárgyai közt itt szerepel egyetlen napirendi pontként a Szikossy által 23-ára tett tárgypont. A szöveg teljes egészében megegyezik. Az ülés 3 óra 24 perctől 3 óra 27 percig tartott.

44. kép.

A 403. ülést 1945. február 27-én kedden tartották. 10 órától 10 óra 27 percig tartott. A már ismertetett, Budapestről szóló törvényjavaslatot tárgyalták [218](#) meg. Ami számunkra érdekesebb, az az, hogy ezen a soproni ülésen jelentette be Tasnádi Nagy András házelnök Bajcsy-Zsilinszky Endre halálos ítéletét, illetve az ítélet végrehajtását, tehát a kivégzés után két hónappal! Az eredeti jegyzőkönyvön ceruzával a következő szöveg is szerepel: 403. ülés. Nyomdapéldány. A miniszterelnökhelyettes úr rendeletére: nagyon sürgős!!! (Kétszer aláhúzva. H. I. megjegyzése.) A jegyzőkönyv Bajcsy-Zsilinszkyre vonatkozó részét a 42. képen közöljük. Ezzel kapcsolatban van még egy érdekes dokumentumunk, ugyancsak May Rudolf bocsátotta rendelkezésemre. A zűrzavaros nyilas világban a képviselőház adminisztrációja is csődöt mondott, vagy pedig tudatosságra kell gondolnunk.

A Röttig-Romwalter nyomdával 1945 januárjában kinyomatták a képviselőház bizottságainak összetételét mutató füzetet. Ennek 51. oldalán szerepel a Honvédelmi Bizottság tagjai között Bajcsy-Zsilinszky Endre (44. kép). Nincs tévedés a dátumokban, mert a választott tagoknál csillag alatt szerepel, hogy őket a

képviselőház, az 1944. december 14-én tartott 382. számú ülésén *szabályosan megválasztotta és megbízásuk az 1944. évi országgyűlés tartamára érvényes.* (Kiemelés tölem. H. I.)

Végül a jegyzőkönyv a következő ülést március 16-ában jelöli meg, de már március 6-án újabb képviselőházi ülésre kerül sor: Jaross Andor előterjesztésében ismét a „Budapest hősi kitartásának és a Hungarista Magyarország Budapest iránti hálájának megörökítéséről” szóló törvény tárgyában. A kormány részéről Szöllösi mellett most *Vajna Gábor* is jelen volt. Az ülés 10 óra 25 perctől 10 óra 31 percig tartott.

A 405. ülés március 9-én pénteken zajlott és öt percig tartott, 10 óra 12 perctől 10 óra 17 percig. A kormányt gróf *Pálffy Fidél* miniszterelnök képviselte. 24 képviselő ellen jelentettek be összeférhetlenségi ügyet, többek között *Tildy Zoltán, Csorba János, Nagy Ferenc, Kéthly Anna, Kabók Lajos, Malasits Géza, Peyer Károly, Szeder Ferenc* és a szélsőjobboldali katonatiszt *Rátz Kálmán*⁵⁵⁽²⁷⁾ ellen is, ami azt mutatja, hogy a nyilasok között is megindult az egymás közötti harc. Itt jegyezzük meg, hogy *Bajcsy-Zsilinszky Endre* mentelmi jogát a december 7-i ülésen függesztették fel. (Szikossy a fenti 24 képviselő között nem említi Tildy Zoltánt és 23 képviselő mentelmi ügyéről ír.) Az ügyet március 20-ára tűzték ki vitára, ezt azonban már elsöpörték az események.

A rendelkezésre álló utolsó eredeti jegyzőkönyv szerint a képviselőház 406. ülését március 13-án, kedden tartották Tasnádi Nagy András elnöklete alatt. Szöllösi Jenő és Henney Árpád képviselte a kormányt az egyik leghosszabb ülésen, amely 10 óra 15 perctől 11 óra 17 percig tartott. Az elnöki bejelentések után Kassai Ferenc tárcanélküli nemzetvédelmi és propagandaminiszter meghívását az országgyűlésbe, ismét a budapesti törvényt, a közjogi bizottság módosításait és újabb mentelmi ügyeket tárgyaltak meg.

Mint említettük, megmaradt és rendelkezésünkre áll a felsőház 107. és 108. ülésének eredeti jegyzőkönyve is. Az első január 20-án szombaton zajlott *báró Feilitzsch Berthold* elnöklete alatt, a kormány részéről Budinszky László volt jelen. Budapest védelméről, a debreceni kormányról. *Henney Árpádnak* országos munkarendvezetővé való kinevezéséről és a nemzsidó-zsidó házasságok felbontásáról tárgyaltak. A február 8-i ülés az előzővel szemben, amely 10 óra 10 perctől 11 óra 32 percig tartott, viszonylag hosszán, jóval rövidebb volt; 9 óra 39 perctől 10 óráig tartott. Rácz Jenő elnökölt. A felsőház tagjainak kitelepítési [219](#)költségeiről, „a nacionalista és szocialista eszméért küzdő pártok, egyesületek és mozgalmak érdemeinek megörökítéséről” szóló törvényjavaslatról, a gazdasági és hitelélet kérdéseiről és a minisztériumok felhatalmazásairól tárgyaltak.

Szikossytól tudjuk még, hogy Sopronban tárgyalta a képviselőház is a nacionalista... stb. pártok érdemeiről szóló, már említett törvényjavaslatot (1945. jan. 12., 16.), új képviselők behívását (1944. dec. 9, 22, 1945. jan. 3.) Ismeretlen időpontban, állítólag Sopronban olyan törvényt is hoztak, hogy az országgyűlés jogérvényesen összeülhet külföldön is. Ezzel a „jogukkal” éltek is, mert Passau közelében Neu-Reichenauban még összeültek.

A Nemzeti Szövetség üléseinek tárgypontjai hasonlóak voltak az ismertett parlamentiekhez, de ezeken az üléseken csaknem kendőzetlenül beszéltek mindenről. Csak azokról szólunk, amelyek jellemzően mutatják az akkori soproni életet.

45. kép. Imrédy Béla miniszterelnök Sopronban.

Mint a későbbiek során látni fogjuk, elsősorban a nyilasok ideözönlésének köszönhető Sopron többszöri bombázása. A bombázások miatt a nyilasok kérték a hadsereget, hogy hozzon több légvédelmi ágyut. 1945. január 19-én pedig bejelentették, hogy a törvényhozóknak külön óvóhelyet fognak építeni, élelmezési helyzetük javítására pedig gyorssegélyt fognak kapni. Ez elég magas összegben vált rendszeressé.⁵⁶⁽²⁸⁾ Itt szorgalmazták és döntöttek is abban, hogy a 15–16 éves leventéket is besorozzák, itt döntöttek el a magyar fiatalok német egyenruhába bujztatását, akik hamarosan meg is jelentek a soproni utcákon.⁵⁷⁽²⁹⁾ Imrédy Béla (45. kép), akinek soproni rokonsága is volt, a németekkel szemben a soproniak érdekében látszott szólni a beszállásolásokkal kapcsolatban, de csak akkor, amikor a németek miatt már saját kényelmük volt veszélyben. A Friesler-hadseregcsoporthoz Sopronba helyezését elleneztek, mert félték tőle. „Ami a német hadseregarancsnokságnak, tehát a Friesler-csoportnak Sopronba való helyezését illeti, ennek arányait nem ismerjük. Az a gondolat is felmerült, hogy esetleg külföldön helyezkedjenek el” – nyilatkoztak a nyilasok. A Pénzügyminisztérium ²²⁰arról panaszkodott, hogy nem tud beköltözni egy soproni házba, mert négy-öt SS és néhány nő van benne.⁵⁸⁽³⁰⁾

Ismeretes a soproni egyetem vezetőinek, tanári karának és hallgatóinak ellenállása a nyilasokkal szemben. Szikossytól erre vonatkozóan újabb adatokat kapunk. Rajniss Ferenc a Nemzeti Szövetség 1944. december 6-i ülésén durván kifakad többek között a soproni egyetem ellen, mivel nem akar kitelepülni Németországba. Ezeket mondta többek között: „A legsajnálatosabb híreket hallok kifelé, különösen a németországi kitelepítéssel kapcsolatban ... hogy ott minket rabszolgákká akarnak tenni a németek az egyetemi hallgatók körében olyan hírek terjedtek el, hogy ez deportálást jelent. ... Az egyetemi tanárok, ezek a kitömött fejű, vén szamarak a mai időben az egyetem autonómiájáról csevegnek. Hát majd mutatok nekik autonómiát, amelyet még az életökben nem láttak. ... Az ember szégyelli magát, hogy milyen hangulat van az egyetemi tanároknál, akik közül egyet le is fogattam tegnap és le fogom fogatni a többit is, ha tovább akadékoskodnak. Ők hirdették meg az egyetemi ifjúságnak, hogy ez deportálás.”⁵⁹⁽³¹⁾

46. kép. Szálasi Ferenc az utolsó napokban Sopronban

Megindult tehát a harc az egyetemisták megnyeréséért nyilas módszerekkel, terrorral és kétségtelenül ügyes, megtévesztő „antibolsevista” propagandával. A Várkerület egyik volt zsidóüzletében propagandairodát rendeztek be, a kirakatokban félelmetes képet festettek a „megszállt országrészek” helyzetéről. A híres erdélyi író, *Nyirő József* is beállt a sorba. Ő szerkesztette a soproni „Eleven Újságot”. Ez egy hangszórós kocsiból állt, amelyről a Pannónia előtt adtak tánczenét és bőven nyilas propagandát. Később konkurrens propagandisták is jelentkeztek. A Pannónia mellett lévő egykori Breuer-üzletben rendezkedett be az „országos lap” az Összetartás szerkesztősége is.⁶⁰⁽³²⁾

221A nyilas propaganda kezdetben nagy hírverést csapott az új megyei vezetőknek, elsősorban Várpalotai Vilmos főispánnak és Dr. Somssich Béla alispánnak (47. kép). A Soproni Hírlap 1944. október 26-i száma pl. Várpalotait a Nyilaskeresztes Párt „egyik legrégebb és legagilisabb” tagjának nevezi. Szerepével a soproni helytörténetírás keveset foglalkozott. Bizonyára az is szerepet játszik ebben, hogy Sopronban abban az időszakban annyi nyilas főispán fordult meg, hogy egy új helyi főispán fel sem tűnt, különösen Szálasi, Szöllősi, Vajna, Budinszky, Rajniss és számos más nyilas nagyság árnyékában. Várpalotaival kapcsolatban mégis vannak érdekes adataink, amelyek adalékok lehetnek egy későbbi szintézishez. Mindenesetre fényt vetnek a nyilasok egymás közötti ellenségeskedésére is.

47. kép. Dr. Somssich Béla nyilas alispán

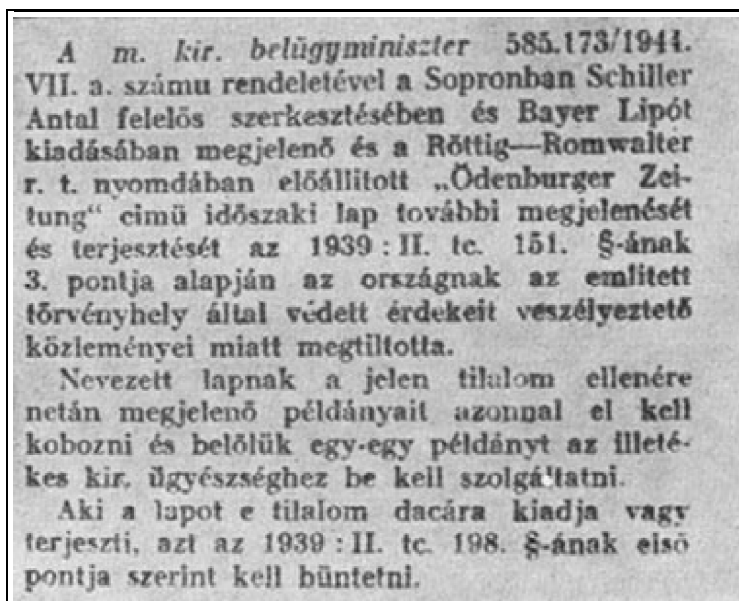
H. S. soproni nyugdíjas többszöri elmondásából tudjuk, hogy Várpalotai Vilmos nála lakott albérletben. A SOTEX-ben dolgozott, középszintű (ma: technikus) beosztásban. Csendes embernek ismerték, jómodorú művelt ember benyomását tette környezetére. Senki sem tudta róla a Soproni Hírlap megállapítását. A nyilas hatalomátvétel után mindenkit meglepett, hogy Szálasi őt nevezte ki Sopron és Sopron vármegye főispánjává. H. S.-ék is csak akkor tudták meg, hogy főispán lett az albérlőjükből, amikor október végén egy nagy túrakocsi állt meg a ház előtt és a „főispánt” keresték. Hamarosan az új főispán a vármegyeházára költözött. H. S., aki régi munkásmozgalmi múlttal rendelkezett, ettől kezdve különösen rettegésben élt, hiszen a németek bejövetele óta Gestapo-listán szerepelt Sopronban, április elején állásából is elbocsátották, majd rendőri felügyelet alá helyezték, végül 1945. január 17-én ismeretlen [222](#)helyre hurcolták a németek.⁶¹⁽³³⁾ A Gestapo, majd a nyilas számonkérők foglya lett. Alig maradt életben a kínzásoktól. A számonkérők azt akarták kicsikarni tőle, írja alá, hogy Várpalotai korábban baloldali mozgalmakban vett részt Csehszlovákiában. H. S. erről mitsem tudott, így nem is írt alá semmit és más vallomást sem tett. A nyilasok visszaadták a Gestaponak, majd azok ismét a nyilasoknak, közben azon versenyeztek, melyik kínzási módszer eredményesebb. H. S. felesége felkereste volt albérlőjüket, aki azt mondta, fogalma sincs hol lehet a férje, nem is tehet érdekében semmit. Mindez nem mond sokat a volt főispán esetleges baloldali magatartásáról Csehszlovákiában. Amit még H. S. elmondásából tudunk, az az, hogy Brno-ban az első Köztársaság idején Várpalotai mint felsőbb textilszakiskolás újságok terjesztésében is részt vett, hogy milyen irányzatúakban, nem tudja.

48. kép. Nyilasok menekülése Sopronból.

Egy másik érdekes helytörténeti adat, amely kétoldalúan is mutat valamit. Csatkai Endrének „A soproni exlibris története (Sopron 1938)” című könyvéhez az akkori főispán írt előszót. Mint említettük, Hőgyész Pál főispánt az 1944. március 19-i német megszállás után leváltották, majd a németek letartóztatták. Csatkai Endre kálváriája ismert. E könyvnek egy példánya e sorok írójának tulajdona és a következő ajánlás szerepel benne: „Ezt a könyvemet 1938-ban írtam és szeretettel ajánlom kedves tanítványom, Várpalotai Vilmos figyelmébe. 1940. XII. 28. Csatkai Endre”. A könyv tehát karácsonyi ajándék lehetett. Az biztos, hogy Csatkai Endrének tanítványa volt Várpalotai és az is, hogy nem nyilas szellemben tanította, hanem ellenkezőleg. Az életutak néha nem látható [223](#)tragédiákat produkálnak. A tanítvány olyan rendszernek lett egyik vezetője, amelynek alapvető céljai közé tartozik emberek, rétegek megsemmisítése, többek között a tanítómester életének kioltása is. Nem mulaszthatom el, e helyen sem, hogy ne emlékezzem sok tanítványa nevében is Csatkai Endrére, sokunk tanítómesterére, akinek jóságát, önzetlen szeretetét – és talán nem kegyeletsértés – de az egész világgal szemben megnyilvánuló hiszékeny jóhiszeműségét is mutatja ez a néhány soros beírás.

A nyilas korszak soproni vonatkozásairól sok tanulmány, cikk, könyv jelent már meg, irodalmáról önálló bibliográfiák is. Ez utóbbi mindennél jobban bizonyítja a téma aktualitását, elsősorban történelmi mementóként (48. kép). Az eddig ismeretlen, vagy lappangó adatokat, eseményeket kötelességünk feltárni, hogy teljesebb legyen a város e szomorú időszakának története.

49. kép. A nyilasok betiltják az Ödenburger Zeitung-ot: Budapesti Közlöny 1944. dec. 1., azaz 274. sz.

1945. január 6-án, szombaton, Sopronban jelenik meg a nyilasok hivatalos lapja, a „Hivatalos Közlöny”. Első számnak tünteti fel magát, de azt nem, mintha folytatója lenne a Budapesti Közlöny-nek, az addigi hivatalos lapnak, melynek utolsó számát az előfizetők december végén kapták meg Sopronban 1944. december 19-i keltezéssel, a lap 289. számaként. Ugyanakkor, pontosabban január 4-én jelenik meg Debrecenben a Magyar Közlöny c. hivatalos lap, a felszabadulás évének első lapja. Máiig sem lehetett megállapítani, hogy a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárába hogyan kerülhetett a nyilas hivatalos lappal egyidejűleg a Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott lap valamennyi példánya. A beszerzés egyidejűségét, illetve a megjelenéssel való egykorúságát bizonyítja a lapszámok felső szélén elhelyezett akkori hivatalos egyetemi leltárpecsét szövege: „M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara Dékáni Hivatala”. (Sopronban akkoriban csak dekanatus működött, az Egyetem hivatalos központja Budapesten volt, bár 1944. végétől a rektor is Sopronban volt!) Az akkori könyvtárosok – bizonyára nem tudatosan – egybekötötték a két lapot és így külön érdekesség a könyvtár ritkaságai között.⁶²⁽³⁴⁾

A soproni Nyilaskeresztes Párt ifjúsági szervezete 1945. január 17-én tartott gyűlésén Geletay Jenő, a város nyilas ifjúsági propagandavezetője a „magyar ²²⁴ifjúság lelkesedésének határtalan tüzeről” beszélt, amely nem ismer határokat, ha a hazáról van szó. A fiatalságot akarta harcba hívni és vinni, mert „az idősebbek kezében megingott a fegyver”. Látos László, a soproni nyilas főkerület vezetője ugyanakkor azt tartotta fő feladatának, hogy felállítsa, illetve megerősítse a nyilas ifjúsági szervezetet. „Visszaszerzem és megalapozom az ifjúság tekintélyét. Beszervezem a magyar ifjúságot a hungarista táborba. A totális hadviselés érdekében 12–15 éves korig honvédelmi munkaszolgálatra veszem igénybe a fiúkat. 15 évtől 17 évig légvédelmi kiképzésre irányítjuk a fiúkat, akik itthon vagy azokon a németországi telepeken, ahol magyarok vannak, átveszik a légvédelmi teendőket a magyar, illetve német katonáktól, 17–21 éves korig pedig a Hungarista Légiónkba toborozzuk a magyar fiúkat” – mondta Látos. Amit mondott, nem volt üres fecsegés és nem is maradt csak fenyegetés. Az „acéltáblás” Feldjägerek és tábori csendőrök naponként szedték össze a fiatalokat, március utolsó napjaiban az utcáról is.⁶³⁽³⁵⁾

Gyakorlatilag mindenkit mozgósítani akartak. Január 15-én jelentek meg Sopron utcáin vitéz Kászonyi Zoltán ezredes, katonai városparancsnok és Dr. Kamenszky Árpád polgármester aláírásával ellátott falragaszok, amelyek „Parancs sáncmunkára való jelentkezésre” címet viselték. A sáncmunkákra január 18-án reggel 8 órakor kellett jelentkezni. A soproni sánccsás Bécs védelmét volt hivatott szolgálni. A parancs rögtönítélő eljárásról és halállal való bűnhődésről is szól, mint akkoriban csaknem minden falragasz.⁶⁴⁽³⁶⁾

„Dr. Ladomérszky N. szegedi görögkatolikus nyilas pap nagy buzgalommal próbálta meggyőzni a soproni papságot, hogy nincs más üdvösség számára, mint amelyet Szálasiék hirdetnek. Személyesen felkereste a soproni plébánosokat és megütközését fejezte ki azon, hogy nem adnak erkölcsi támogatást római katolikus paptársai a rendszernek. Dr. Büchner László belvárosi plébános, káptalani prépost jól ismert udvarias modorával, de ugyanakkor meglehetősen éllel jegyezte meg: „Tudja, kedves doktor úr, elég szomorú, hogy minden rendszer és irány megtalálja a maga emberét a papok közt is.”

Ladomérszky egy előadásán magam is részt vettem kíváncsiságból. A hallgatóság rajtam kívül csupa menekült tanítókból és néhány papból állt, akiket főleg anyagi érdekeik és a menekülésből eredő közös sorsuk tartott össze Ladomérszky körül. A gyűlés programja sem hagyott kétséget efelől. Egy elméleti előadást hallottunk a Szálasi-féle nyilasok „országmentő” vagy talán „országépítő” elgondolásairól, majd a tanítókat, kántorokat és papokat érdeklő anyagi ügyek megbeszélése következett. Kecsegtető tervek, ígéretök röpködtek a levegőbe Ladomérszky ajkáról, csak az volt a baj, hogy a szép szavak nem a valóság talajából fakadtak. Nem mondom, a menekültek hittek a szavaknak, hisz rádiót nem igen hallgathattak, és így nem tudhatták, milyen kétségbeejtő volt már akkor a helyzet. És hát menekültek voltak, akiknek szükségük volt a reménykedésre, a naív hiszékenységre, mert az tartotta bennük a lelket. A legnagyobb vereségeket vagy egyszerűen nem hitték el, vagy pedig meg voltak győződve, hogy világraszóló és végső győzelem koronázza meg azokat az unos-untalan propagált „csodafegyverek” nyomán. Kétségtelen az is, hogy Ladomérszky ügyes előadó volt. Nyugodt hangú, szép stílusú előadásával ébren tudta tartani a figyelmet.

(Folytatjuk)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai

225 Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai / Bevezetés

Bevezetés

Amikor a soproni népszavazás ötvenedik évfordulóján közzétettem a „Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába” c. tanulmányomat, Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratairól csak annyit mondhattam, hogy pontos lelőhelyét még nem tudtam felderíteni.¹⁽³⁷⁾ Az 1921-es soproni eseményekkel foglalkozó irodalomban említették ugyan, de közelebbi megjelölés nélkül, sőt a Kertész

János-féle „Burgenland bibliográfiája” amely a legrégebb idevágó összeállítás, egyáltalán nem is vett tudomást róla.²⁽³⁸⁾ Távol lakván Budapesttől, nem is volt időm rá, hogy az ottani könyvtárakban a lelőhelyül említett napilap vaskos kötetait átlapozzam. Nemrég azonban pontos hivatkozást találtam egy véletlenül kezembe jutott füzetben a Maderspach-féle cikksorozat egyik részletére.³⁽³⁹⁾ Éppen Sopron szabad királyi városi rangra emelésének hetedik centenáriuma alkalmával derítettem ki, hogy Maderspach Viktor „Élményeim a nyugat-magyarországi szabadságharcból” c. cikksorozata az akkoriban még legitimista „Magyarság” c. budapesti napilap 1926. évi 1–4. és 6–38. számaiban, tehát összesen 37 folytatásban jelent meg (SSz. 1977, 286). Minden egyes részletnek egy alcíme is volt. Ezeket az alcímeket átvettem és előtte jeleztem a „Magyarság” azon 1926. évi számát, amelyikben a részlet megjelent (1926. január 1-e és február 17-e között.).

Könyvalakban (nyilván kibővítve és átdolgozva) 1931 őszén „Nyugat-magyarországi bandaharcok” címmel kellett volna ennek a cikksorozatnak megjelennie, és pedig az Egyetemes Könyvkiadó R. T. (Budapest) gondozásában.⁴⁽⁴⁰⁾ Hogy ez nem történt meg, valószínűleg az akkori politikai helyzettel függött össze. Megjelent ugyan ifj. Krúg Lajos „Tüzek a végeken” c. könyve a nyugatmagyarországi sorsdöntő események tizedik évfordulójára, de Maderspach emlékezéseit valószínűleg nem használta. Héjjas Jenő 1926-ban megjelent könyve pedig nyilván úgy készült, hogy a kecskeméti szerző és Maderspach egymás kéziratait nem látták. Maderspach cikksorozata alapján helyesbíteni lehet Héjjas közleményét az első ágfalvi ütközetről. (Csak a rend kedvéért: hogyha Héjjas Iván nem tiszti rendfokozatú felkelőre, hanem Francia–Kiss Mihály tiszthelyettesre bízta a balszárny vezényletét, minden valószínűség szerint azért tette, hogy a fehér terror történetében hírhedté vált Francia–Kiss érdemet szerezzen a kilátásban levő amnesztia végett. Maderspachnak viszont nem volt szüksége amnesztiára, mert terrorakciókban nem vett részt.)

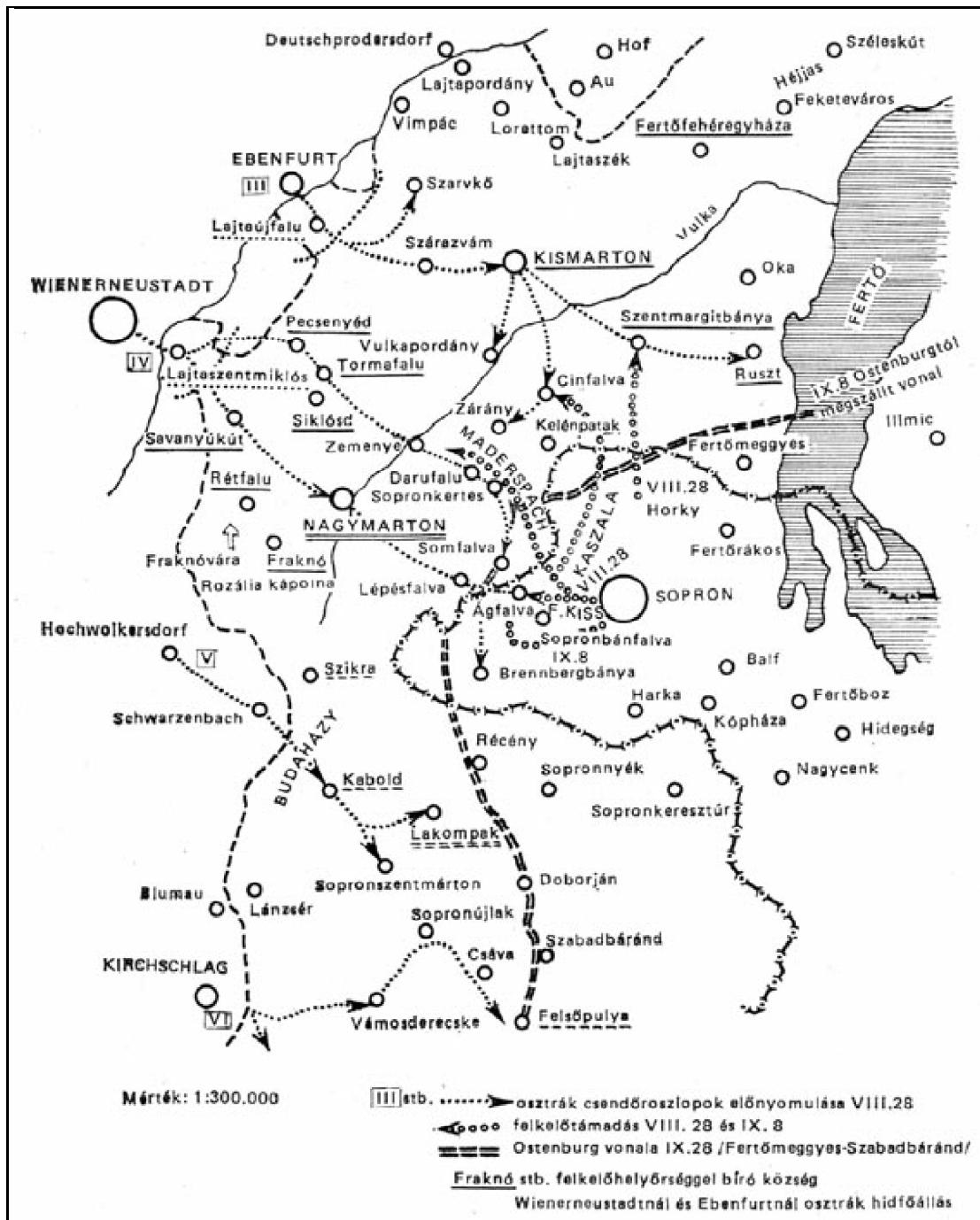
Maderspach Viktor nem oknyomozó történész, hiszen csak elbeszéli, amit Nyugat-Magyarországon és az októberi királypuccs alkalmával átélt. Cikksorozatában a „Wahrheit und Dichtung” keveredik egymással, egyes cikkek eléggé terjengősek, szerzőjük gyakran bölcsekedik, elkalandozik a témától, propagandaszerűen fejezi ki nacionalista érzelmeit stb. Ezért az eredeti szöveget ²²⁶szelektálnom kellett olyan formában, hogy a szerző történelmileg fontos mondanivalója sértetlen maradjon, csak a nem fontos, vagy elavult részletek maradjanak ki. Az átvett szövegen csak annyiban változtattam, hogy a félévszázad folyamán szerintem elavult, vagy nem használatos szavakat általában közhasználatúakkal cseréltem fel pl. „fölkelő” helyett „felkelőt” írtam, a hibásan írt vezetékneveket pedig kijavítottam (pl. Hamlin tábornok helyett *Hamelin*; Gothier: *Gauthier*; Michelin: *de Michel*; Bakéza: *Bohéza*; Villányi: *Villani*; Osztenburg: *Ostenburg* stb.). További helyesbítések és magyarázatok mindig a lábjegyzetekbe kerültek. A cikksorozat főcíme: „Élményeim a nyugat-magyarországi szabadságharcból”. Valószínű, hogy ezt a „Magyarság” szerkesztősége tette a cikksorozat elé, célzással a bánási Maderspach-család hazafias magatartására az 1848–49. évi szabadságharcban. A nyugat-magyarországi felkelés ugyanis nem volt szabadságharc, hanem gerillaharc.

A szerző életrajzi adatait azért közlöm, mert semmilyen lexikonban nem található. Maderspach Viktor 1875. február 10-én született Petrozsényben, birtokai a Zsil-völgyében és a Retyezát tájékán voltak. Műegyetemi tanulmányait Bécsben végezte. Szenvedélyes vadász volt, sokat utazott külföldön, többek között Kanadában és Kis-Ázsiában is megfordult. Beszélt német, francia, angol és olasz nyelven. Az első világháború kitörése után önként jelentkezett harctéri szolgálatra, Románia hadbalépése után pedig lovas szabadcsapatot szervezett, amellyel a Zsil völgyétől a Fekete-tengerig jutott el. A világháború végén mint szolgálaton kívüli huszárcapitány szerelt le Erdélyből 1921 nyarán, mivel románellenes szervezkedéssel gyanúsították, kénytelen volt jugoszláv területen át Magyarországra menekülni. Itt bekapcsolódott a

nyugat-magyarországi felkelésbe. 1921. szeptember 24-ig a nagymartoni V. felkelő „hadsereg” parancsnoka volt, majd Sopronban az Ostenburg-zászlóaljnál szolgált. IV. Károly király őrnaggyá léptette elő. A soproni népszavazás után kezdett foglalkozni irodalommal, elsősorban útirajzaival és vadászati leírásaival ért el szép sikereket. 1940 nyarán, bár 65 éves volt, önként jelentkezett katonai szolgálatra, hogy résztvehessen az erdélyi hadműveletekben. Az a katonai teherautó, amelyen Debrecen felé haladt, útközben felborult és Maderspach Viktort súlyos sérülésekkel az ottani honvédkórházba szállították, ahonnan néhány hónapos kezelés után gyógyíthatatlan betegként került otthonába. 1941. október 5-én halt meg a budapesti Rókus-kórházban.

Könyvei: Menekülésem Erdélyből (Bp., 1927. zárolt); Kalandok a Keleten (Bp., 1928); Az oláhok vérnyomában a Fekete Tengerig (Miskolc, 1930, zárolt); Az útépítés, mint természeti erők és a gazdaságosság függvénye (Szeged, 1935); A nászajándék (regény, Szeged 1936); Páreng-Retyezát. Vadászataim a déli Kárpátokban (Bp., 1936); Havasi vadászataim (Bp., 1941); Medve! (Bp. 1943). Két vadászkönyve előszavát Kittenberger Kálmán írta, akivel jó barátságban volt. Valószínűleg Kittenberger Kálmán írta a Nimród Vadászlap 1941. évi 29. számában megjelent fényképes nekrológot. Nekrológot közölt a Magyar Vadászújság 1941. október 25-i száma is.⁵⁽⁴¹⁾

A Maderspach-féle memoárok elsőrendűen soproni vonatkozásuk mellett jól megvilágítják az akkori közhangulatot. Míg a Prónay- és Zadravecz-féle naplók az Etelközi Szövetségre vonatkozólag szolgáltatnak adatokat, a kívülálló Maderspach révén a Friedrich-csoportról tudunk meg többet és ez az egyedüli forrás, amely az Urmánczy Nándor-féle szervezet nyugat-magyarországi **228**szerepéről informál. A cikksorozat apróbb tévedései arról tanúskodnak, hogy aligha voltak egykorú feljegyzései és főképpen emlékezőtehetségére támaszkodott. Mindenesetre nagyon érdekesen egészítik ki a Sopron környéki gerillaharcoknak idáig legújabb és egyben legjobb feldolgozását.⁶⁽⁴²⁾ Az október 24-i budaörsi események leírásánál egy mondatcsoport vagy a szerző tollában maradt, vagy pedig a nyomda hibájából kiesett, ezért oda rövid magyarázó szöveget kellett beiktatnunk. Közlésünk nem betűhív, helyesírásában általában a mai szabályokat követi.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész

I. rész

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai / I. rész / 1. A HELYZET 1921 NYARÁNAK VÉGÉN

1. A HELYZET 1921 NYARÁNAK VÉGÉN

Azt hiszem, hogy korunk az emberi intellektus hullámvonalban haladó pályájának egyik legmélyebb pontját érte el. Ezért egy idő óta minden, ami az emberi akarat irányítása szerint történik, az ésszerűtlenség bélyegét viseli magán.

Midőn 1921 nyarán az oláh megszállást szenvedő magyar ember mentalitásával jöttem Csonkamagyarországra, azt hittem, hogy az 1918-as és 1919-es év eseményeinek lepergése után [...] a hullámvonal mélypontját elhagytuk és a felfelé vezető ágnak legalább a kezdetét értük el.

Ily körülmények között természetesnek találtam, hogy minden épkezléb ember, kinek polgári foglalkozása nem kapcsolódik be elengedhetetlen szükségszerűséggel a közügyek élő szervezetébe, legegyszerűbb kötelességének tekinti, hogy katonai szolgálatra jelentkezzen. Én is kértem beosztásomat, mint tényleges szolgálatot teljesítő tiszt. Úgy képzeltem a dolgot, hogy pár nap múlva valószínűen az oláh demarkációs vonalon leszek egy elszánt, lehetőleg kiüldözött székelyekből álló csapat élén és újra ott fogom kezdeni, ahol a „retyezati vadászkielégítő” felosztásakor abbahagytam. Rövidesen rájöttem azonban, hogy itt nem vagyok a magam helyén. Hivatalos katonának nem csinálnak irredentát. Vagy ha csinálnak is, oly hosszú lejáratra dolgoznak, hogy ennek a munkának végét egy szegény menekült, ki egyelőre kölcsönként ruhában jár, nem bírja bevárni. Megindultam tehát irredentát keresni.

Az Esterházy utca 4. szám alatt, a Honvédelmi Párt helyiségében végre azt hittem, hogy megtaláltam, amit kerestem.¹⁽⁴³⁾ Urmánczy és Ilosvay tiszteletet parancsoló egyénisége az első perctől fogva meggyőzték az embert, hogy ők komolyan, elszántan és minden mellékgondolat kizárásával akarják azt, amit hirdetnek. Itt őszinte hazafiakat találtam, akik tönkretett existenciáink újból való felépítésének egyedüli módját az elszakított területek visszaszerzésében látták.

A honvédelmi pártkör akkoriban még nem volt annyira leszanálva. A mai állapothoz képest nagy társadalmi befolyás felett rendelkezett és anyagi eszközöktől sem volt teljesen megfosztva. Minden rangfokozatú katonák, politikusok, ²²⁹írók és művészek voltak ott bejáratosak, akik a legkomolyabban foglalkoztak a megszállt területek fegyveres felszabadításának kérdésével. Akkoriban már arról is kezdtek beszélgetni, hogy esetleg Nyugat-Magyarország elosztásának erőszakos, azaz fegyveres megakadályozását lehetne az összes megszállt területek felszabadítását célzó akcióvá kifejleszteni. Ami a Honvédelmi Pártban uralkodó szellemet illeti, arról bátran el lehetett mondani, hogy annak irányát és tempóját Urmánczy puritán, a soha meg nem támadott és kétségbe nem vont erkölcsi integritás gránitpillérjein nyugvó egyénisége diktálta. Urmánczy erkölcsi súlyát az a körülmény is öregbítette, hogy Déry Zoltán példáját követve, nemcsak szóval hirdette a hazafiúi áldozatkészség szükségességét, hanem előrehaladott kora ellenére, mint hadiönkéntes küzdött a harctéren. A háborúelőtti függetlenségi és 48-as gondolatkörtől elválaszthatatlan Habsburg-ellenzenv annyira uralkodott mentalitásán, hogy ő neki az integer Magyarország is csak Habsburgok nélkül kellett volna.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / 1. rész / 2. KIK VOLTAK A FELKELÉS SZERVEZŐI?

2. KIK VOLTAK A FELKELÉS SZERVEZŐI?

Az irredenta eszméiért küzdőknek egy másik csoportja Friedrich István személye körül tömörült. Azt hiszem, hogy ez a vázaltszerű jellemrajzom nem válik torzképpé azáltal, ha a tory-Urmánczyékkal ellentétben Friedrichéket a mozgalom wigh-jainak nevezem. Míg az előbbieknél bizonyos doktrinér merevség és az elhatározások és döntések létrehozatalánál régimódi konzervatív nehézkesség mutatkozott, addig az utóbbiaknál Friedrich akadályokat és aggályokat nem ismerő, a szélsőségekre hajló, szinte féktelennek mondható egyénisége érvényesült. Bizonyos tekintetben utólérhetetlenül produktív agyveleje és csillogó fantáziája állandóan a legkülönbözőbb szövetségek létrehozására, csapatok toborzására, fegyverek és hadiszerek előteremtésére szötte a terveket. Lebilincselő egyéniségének varázsával a budapesti lateiner-osztály sok értékes elemét tudta eszméinek szolgálatába állítani. Olyan lelkes, becsületes és odaadó segítőtársak, mint a hangyaszorgalmú Wein Dezső dr., lehetőségessé tették merész koncepciói és tervei ama kis hányadának megvalósítását, mely a Nyugat-Magyarországon elért fegyveres sikereknek magvát és kiindulópontját alkotta. Ellenfelei főleg a megbízhatatlanság vádjával illették és ezt azzal indokolták, hogy ő, mint a lánchidi csata állítólagos vezére, a legitim királyság visszaállításának politikai platformjára helyezkedett. A modern amerikanizmus szellemét nem ismerő emberek, kik a blöffel, mint reális tényezővel nem tudnak számolni, kalandornak nevezték. Pedig, ha Friedrich nem dobálódzott volna hadosztályokkal, lovasezredekkel és szövetséges hadseregekkel, sohasem lehetett volna harcbaállítani azokat a bandákat, melyek Nyugat-Magyarországot valóban megtisztították az osztrákoktól. Ma Héjjas Iván ígért ágyusezredekert és gyalogdandárokat, melyeknek milliárdokat elnyelő élelmezését és elszállítását Friedrich István üres zsebekkel skrupulus nélkül vállalta, holnap a gyülekező bandákat a Wein Dezső által összekoldult és a Honvédelmi Párt által szolgáltatott, 1921. évi valutának megfelelő milliókkal, tényleg elszállították Nyugat-Magyarországra.

Vidéken Héjjas Iván volt az irredenta törekvések megszemélyesítője. Minden pártállású lap bel- és külföldön annyit foglalkozott a személyével, hogy alakjának megrajzolásához rövid és felületes érintkezésünk alkalmával szerzett benyomásaim alapján csak kevéssel járulhatok hozzá. Közte és Friedrich között legyőzhetetlen ellentét állott fenn. Tudtommal az űrt személyes érintkezés által [230](#) egyáltalában sohasem próbálták áthidalni. A zsidó sajtó véreskezű condottierit csinált belőle. Frundsbergi György és Colleoni nagy stílusát azonban éppoly kevéssé bírtam felfedezni benne, mint azoknak hideg és számító kegyetlenségét. Szabadkirályválasztónak vallotta és vallja magát. Azt hiszem azonban, hogy ehhez az eszméhez nem tisztán elvi szempontok kötik. Valószínűleg a keresztülvitel vonzza, melyet magam sem bírok Magyarországon másképp, mint egy grandiózus képviselőválasztás disznótorszerű népünnepélyének alakjában elképzelni. Hogy szűkebb hazája lakosságának zömét nagy hazafias eszmék szolgálatában harcba tudja-e vinni, nem tudom. De az tény, hogy követői és emberei derekasan megállották helyüket Nyugat-Magyarország bandaharcaiban. Személyes bátorságáról nem volt alkalmam meggyőződni, de a legváltásosabb pillanatban egy férfias és határozott cselekedete az egész mozgalom komolyságát megmentette, midőn egy hajszálon múlt, hogy a nevetségesség posványába fulladjon.

Budapesten az irredentásdit játszó sokaságát, akik nagyszámú embereiket készültek harcba küldeni, senkisémet tudta volna számontartani. Arra azonban, hogy személyesen vigye a bőrét vásárra, az egyetemi hallgatókon kívül alig akadt valaki. Egyes pénzemberektől eltekintve, kik csak azzal a feltétellel adakoztak, hogy neveik sohasem kerüljenek a nyilvánosság elé, meg kell említenem a dorogi bányák mérnöki karát,

élükön Schmidt Sándor igazgatóval, kik a mozgalmat teljes erejükkel és kézzelfogható segédeszközökkel: anyaggal és felszerelési cikkekkel a leghathatósabbban támogatták.

Amint ennek a cikknek címe is mutatja, nem szándékozom a nyugat-magyarországi harcoknak oknyomozó történetét megírni, mivel arra megfelelő forrásanyag felett sem rendelkezem. Jelen soraimmal csupán személyes tapasztalataimat s a közvetlen látás és átélés alapján szerzett benyomásokat akarom megörökíteni.

1921 augusztus havában nyilvánvaló lett, hogy a magyar kormány elvesztette azt a diplomáciai hadjáratot, melyet Nyugat-Magyarország megmentése érdekében folytatott. Bekövetkezett az idő, amidőn hazánk ezen kulturális tekintetben pótolhatatlan értékű területének megmentésére a társadalmi szervezeteknek kellett akcióba lépniök. Miután azonban, amint láttuk, az irredenta szempontjából komolyan számbavehető tényezők heterogén célokért küzdő heterogén elemekből állottak, minden közös akciónak előfeltétele ezeknek egy kalap alá való hozatala volt. Személyes összeköttetésem révén úgy Urmánczyékkel, mint Friedrichékkel a legszorosabb kapcsolatban állottam és ezért vállaltam a két csoport közötti megegyezés létrehozásának feladatát.

Friedrichék attól tartottak, hogy vezérüknek a miniszterelnöksége korából származó, Ilosvayval szemben való ellentéte a közeledést meg fogja nehezíteni, vagy éppenséggel lehetetlenné teszi. Ilosvay nemes és önzetlen egyénisége azonban – a közös szent cél érdekében – minden személyes akadályt eltakarított a megegyezés útjából. Így Wein Dezsőnek, mint a Friedrich-csoport kiküldöttjének sikerült biztosítani az együttműködést – a királykérdés kikapcsolásával.

A Friedrichék és Héjjasék közötti közvetítést Rátz Kálmán huszárszázados vállalta. A megegyezés, melyet Wein Dezső Héjjas Ivánnal Rátz Kálmán lakásán, a házigazda és az én jelenlétemben kötött, szintén a királykérdés kikapcsolását tette a békés együttműködés előfeltételévé.

Ez alkalommal nem mulaszthatom el megemlíteni, az egyes csoportok közötti közeledés egyengetésénél a – sajnos – oly korán elhunyt Szyntinisz báró, lengyel követségi titkár érdemeit, ki a magyar irredenta törekvéseit annyira [231](#)szívén viselte, mintha ezek saját hazájának legégetőbb ügyei lettek volna. De míg egy lengyel nemesember a harcias magyar nacionalizmust támogatta, azalatt magyar miniszterek tőlük telhetően mindent elkövettek, hogy elgáncsolják ezeket a nacionalista törekvéseket.

Elkövetkezett az idő, midőn az osztrák megszállás megakadályozására szánt katonai alakulatokat és hadianyagot ki kellett küldeni Nyugat-Magyarországra. Wein Dezső Hegyeshalmy kereskedelmi minisztertől szállítási eszközöket kért és szabad utazást a MÁV vonalain. A miniszter mindent megtagadott! A büszkeségnek egy bizonyos, utánzásra és irigylésre aligha méltó válfajával magát egy oly kormány tagjának vallotta, mely a trianoni szerződés becsületes végrehajtója. „Adott szó”, „Szerződésileg vállalt kötelezettség”, „Ugrás a sötétbe”, „Fejjel menni a falnak”, „Az idő mellettünk dolgozik”, „A művelt nyugat véleménye” és más, ehhez hasonló közmondások, tömegfrázisok és frázisok tömege volt az, amit a szerencsétlen doktor szabadjegy és szállítási kedvezmény helyett hozott a kereskedelmi miniszter szobájából.

Wein Dezső azonban lankadatlan szorgalommal és kitartással koldult tovább. Páciensei dagadt arccal és fájó foggal hagyták ott a lelkes irredentaorvos fogadótermét, de az inkognitójukat szigorúan és következetesen megőrző adakozók áldozatkészsége lehetővé tette a harcosoknak fizetett vasúti jeggyel való elküldését. És ha benzinre, robbantószerekre, műszaki cikkekre volt szükség, Schmidt Sándor bányaigazgató és lelkes mérnöki kara sohasem hagyták cserben az irredenta szent ügyét. A rendőrség által

útközben letartóztatott és visszaküldött felkelők pedig új jeggyel ellátva, más vasúti állomásra indítva útnak, mégis eljutottak rendeltetésük helyére.

A trianonizmus becsületes védelmének dicsőségén azonban Hegyeshalmy kénytelen volt megosztani Bánffyval, aki kereskedelemügyi kollégája mögött semmi tekintetben sem akart elmaradni e téren. Pennám gyenge hozzá, hogy leírhassem vele azt a költő-festő miniszter által rikító színekkel megfestett plasztikus képet, mely a szerencsétlen hazánkra az esetben váró szenvedéseket ábrázolta, ha megszegnök az antantnak „Burgenland”-ra vonatkozó parancsait. Az első puska lövés az Apokalipszis sovány lovagjainak ellenséges megszállás alakjában való bevonulását eredményezné [...] Óva intett tőle, hogy a kritikus időszakon belül Nyugat-Magyarországra próbáljak utazni!²⁽⁴⁴⁾

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 3. A HÜVÖSVÖLGYTŐL SOPRONIG – KERÉKPÁRON

3. A HÜVÖSVÖLGYTŐL SOPRONIG – KERÉKPÁRON

Az államrendőrség detektívjeinek parancsuk van, hogy lehúzzanak a vonatról és bezárjanak. Erről a bölcs intézkedésről különben a rendőrség maga is értesített. Nem vettem túl komolyan e politikai kuvik vészjósló intelmeit, de milyen jól kacagtam később a tüzeléstől kimelegedett manlicherrel a kezemben, midőn eszembe jutott mindaz, amit Bánffy Miklós az első lövés következményeként kilátásba helyezett.

Augusztus 25-én az összes petrozsényvidéki harcosokat útnak indítottam a Budapest környékén lévő különböző vasúti állomásokról. Wein Dezső mindenütt elő tudta teremteni a szükséges pénzt. Embereimnek azt az utasítást adtam, hogy ne menjenek Sopronig, hanem Balfon szálljanak ki és ott Friedrich [232](#) környezetében várják meg érkezésemet. Meggyőződtem továbbá, hogy a régi vadászkülönítménybeli bosnyák mohamedán szakaszvezetőm, Omere Dencsics által toborzott törökjeim szintén útnak indultak akadálytalanul.

A véletlen hozott össze ezekkel a harcedzett igazhitűekkel, kik később a lehető legjobb szolgálatokat teljesítették. Omere Dencsics a Nyugati pályaudvar környékén [...] megyfapipaszarakat, borostyánszipkákat, inggombokat kínálgatott eladásra, széles melle alatt lelógó hordozható kis boltjából. De amint meglátott engem és megismerte vadászkülönítménybeli parancsnokát, otthagyt a csapat-papot, jobban mondva pipaszarat-inggombot és utasításomnak megfelelően azonnal elment mohamedán harcosokat toborozni. Dél felé már ötvenedmagával jelentkezett az Esterházy-utcában és még ugyanaznap útnak indítottam őt Sopron környékére.

Miután csepp kedvem sem volt, hogy nyugat-magyarországi utamat megszakítva, pár napot a rendőrségen töltsék és miután esküvel megpecsételt fogadalmam arra kényszerített, hogy abban a Bánffy által annyira rettegett burgenlandi lövöldözésben résztvegyek, a vasúttól, mint utazási eszköztől el kellett tekintenem. Okom volt tartani tőle, hogy a rendőrség állandóan figyel és azért sportöltözetben, kezemben sétatálcával szálltam egy villamosra, mely elvitt a hűvösvölgyi végállomásig. Ott egy erdélyi orvos, kinek nevét érthető okoknál fogva el kell hallgatnom, megvárta a kerékpárommal és hátizsákkal. A zsákban magammal vittem teljes uniformisomat. El voltam határozva, hogy csak mint katona fogok harcolni. Csepp kedvem sem volt a kormány kényelmi szempontjaira való tekintettel azokról a személyes előnyökről lemondani, amelyeket elfogatás esetén a sorkatona a polgári ruhában harcoló felkelővel szemben élvez.

A sötétség beálltával az orvostanhallgatóval együtt kerékpáron elhagytuk a Hűvösvölgyet s pár órai

erőltetett éjszakai biciklizés után Piliscsabán át elértük Dorogot. Itt kedves rokonoknál töltöttem az éjszakát s másnap reggel „segédtisztessel” együtt folytattam utamat Komárom irányába. Meglehetősen erős ellenszéllel kellett megküzdenuünk s azért fiatal kísérőm ki volt merülve, midőn elértük a [...] Duna menti várost. Ezért őt a podgyással együtt vonaton tovább küldtem Balfra, magam pedig hátizsák nélkül, könnyűszerrel kerékpáron folytattam utamat. Komáromtól Győrig kedvező hátszéllel nem egészen két és fél óra alatt tettem meg az utat, úgy hogy délután négy órakor már ott voltam. Nem sajnáltam a fáradságot. Sokat láttam és tanultam útközben. Győrtől Kapuvárig további negyven-ötven kilométer ugyanazon kultivált Édenkertben keresztül. Kapuváron túl már sötét van. A pompás úton – jó acetilén-lámpa fénye mellett – éppoly jól és gyorsan lehet haladni, mint nappal. De a további kerékpártaposás tulajdonképpen céltalan. Ezentúl a vidékből csak annyit látok, amennyit lámpásom fényköre megvilágít. Erre pedig nem vagyok kíváncsi. Ezért befordulok a legközelebbi vasúti állomásra és várom a vonatot, amelyen Komáromban elhagyott társamnak is meg kell érkeznie.

Eszterháza³⁽⁴⁵⁾ vasúti állomása mellett kis útszéli kocsmában várom a vonatot. Tiszta, szép helyiség, hol a kocsmáros kérésemre igen jó tejeskávét ad. A szomszéd asztaloknál környékbeli földművesek ülnek. „Bohnenzüchterek” (német nyelven annyit jelent: babtermelő). Ez a német kifejezés a magyar ember szájában ²³³„póncikter” szavá korcsosodott el. Így nevezik a Sopronvidéki németajkú földműveseket, kikre Friedrich István a nyugat-magyarországi szabadságharc hősi nimbuszát akarja ráerőszakolni. Ezt az emberanyagot ez alkalommal közelebről akarom szemügyre venni. Csupa békés, jól táplált, jól öltözött ember. Legnagyobb rész kerékpáron jöttek, melyek a nagy söntés falához vannak odatámasztva. A kék kötény többnyire egy keletkezőfélben levő pocakocskát takar. Kezüik kergessége és testtartásuk kemény munkáról tanúskodik, mely azonban ezen az áldott vidéken meghozza a maga jutalmát. A beszélgetés gazdasági kérdésekről folyik. A bor előrelátható áralakulása jelenti itt az érdeklődés középpontját. De a pénznemek valutáris viszonyai iránt sem közömbösek. A budapesti és bécsi értéktőzsde árfolyamait sok szakértelemmel és tájékozottsággal tárgyalják. Szóbakörül az előrelátható osztrák térfoglalással együttjáró határeltolódás is. A kedélyeket ez a kérdés sem hozza izgalomba. Ezt az ügyet is csak a terményárak és a tőzsdei árfolyamok látószögén át nézik. Egyik része előnyösnek, a másik hátrányosnak tartja az előrelátható változást.

A vonat berobog az állomásra.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 4. HOLNAP LÉPIK ÁT AZ OSZTRÁKOK A HATÁRT!

4. HOLNAP LÉPIK ÁT AZ OSZTRÁKOK A HATÁRT!

Egy másodosztályú fülkében ráakadok a medikusomra. Podgyász, kerékpárok, minden rendben!

Figyelem a II. osztály közönségét.

Hangos magyarok, kik az osztrák invázióval szemben a dacos „Nem, nem, sohá-”t hangoztatják. Óvatos soproni és kismartoni polgárok nem akarnak nyilatkozni. Nagyszájú kávéházi politikusok mindent megmondtak már jóelőre s ravaszul hunyorító mindent tudók, akik az utolsó percben bekövetkezendő váratlan eseményeket helyeznek kilátásba. Valami azonban van a levegőben. Sokan sejtik, hogy az osztrák bevonulás nem fog egészen simán és programszerűen végbemenni. A harmadik állomáson, Balfon kiszállunk.⁴⁽⁴⁶⁾ Teljes sötétség. Egy csomó ember vesz körül. A villanyos zseblámpák fényénél a legfantasztikusabb öltözeteket látom. Mindenféle uniformisok a legkülönbözőbb összeállításban. Végre

rámakad petrozsényvidéki különítményem legidősebb tisztje, Benedek főhadnagy s jelenti a létszámot. Hiány nélkül megérkezett mindenki. Minden rendben!

Félrehívom Benedeket.

– Kik ezek az emberek?

– A Friedrich kegyelmes úr törzsszakasza. Itt, Balfon van a főhadiszállás.

– Kik vannak még itt rajta kívül?

– Urmánczy. Inselt ezredes, hadseregfőparancsnok és még igen-igen sok civil úr.

– Mi történt és mi történik itten?

Az urak egész nap tanácskoznak és még most, éjjel tizenegykor sem hagyták abba. Ma különben francia tisztek jártak itt, akik Friedrich kegyelmes urat felszólították, hogy adja át a fegyvereit és vonuljon el, mert különben vegyes antantcsapatok fogják megtámadni.

– Nos, és átadta-e a fegyvereket?

234– A legjobb akarat mellett sem adhatta volna át, mert egy rossz mordályunk sincs. A kegyelmes úr különben nagyon is félvállról beszélt velük. Azt mondta nekik, hogy ha van bátorságuk, jöjjenek a fegyverekért. Ő nem hagyja el Balfot, hanem az utolsó vércseppig fogja védeni a – helyőrségével.

Csak most, évek múlva, látom, hogy Friedrich volt az egyedüli ember, aki már akkor helyesen tudta értékelni az antantot és annak erőviszonyait. Nem vette komolyan őket. Blöffre még nagyobb blöffel válaszolt.

A vasúti állomás magas helyen fekszik. Fasorokon, lépcsőkön, fővényes gyalogutakon vezet Benedek egy épületcsoportig, mely – amennyire a sötétségben meg lehetett ítélni – valami parkszerű kerthelyiségben (sic!) állott. Balf-fürdőn vagyunk. Az egyik épület elsőemeleti teremszerű szobájában, hová engem is bevezetnek, folyik a tanácskozás. Friedrich, Urmánczy, Inselt ezredesen kívül sok, mindkét csoportbeli urat veszek észre, kikkel úgy az Esterházy utcában, mint Friedrich István környezetében gyakran találkoztam. Hogy ezek közül ki milyen minőségben jött a főhadiszállásra, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy akkor, mikor a puskák kezdtek ropogni, egyet sem láttam többé közülük. [...]5(47)

Hogy miről folyt a tanácskozás? Uram-Istenem, az ma már talán nem fontos és ezért kevésbé érdekes. A kormány akadékoskodik és minden képzelhető módon igyekszik elgáncsolni a mozgalmat. Kettős értelemben vett bújósdit játszik [...]

De azért az osztrákok benyomulását meg kell és meg fogjuk akadályozni! Ha nem lehet a kormány segítségével, meg kell tenni kormány nélkül, vagy a kormány ellenére. Ha a magyar csapatok elhagyják az átadandó területet, ki kell kiáltani annak függetlenségét. „Föld népe”, „Kapa-kasza”, „Általános felkelés”, „Új pufferállam Magyarország és Ausztria között”. Nagyszerű! A miniszterek és államtitkárok már gyülekeznek Balfon. De mi van Ostenburggal? A mai viszonyokhoz képest oly katonai erő fölött rendelkezik, hogy Középeurópában számottevő tényezőnek kell tekinteni. Milyen álláspontot fog elfoglalni? Egyelőre ő Nyugat-Magyarországnak nagy Sphinxe.

Én inkább végignyújtózom a kertben egy hatalmas élőfa alatt. Egyik különítményembeli fiú betakar

katonaköpenyével. Ő a maga részéről ma éjjel elég meleg helyen helyezkedett el. Nincs szüksége a köpönyegre.⁶⁽⁴⁸⁾

Reggel kilenckor Urmánczy kocsin elhajt Sopronba, hol a Pannónia szállodában nagy haditanács van Héjjas Ivánnal. Rövid idő múlva követem Inselt ezredessel. Gyönyörű középhegységben, vagy inkább dombvidéken vagyunk. Mindenütt jó karban tartott, fordákban kezelt erdőség ... Jobbkéz felől látható a Fertő tó hatalmas nádasokkal beszegélyezett víztükre. Előttünk Nyugat-Magyarország kulturális gyöngye: Sopron.

Szomorú menet jön velünk szembe. Magyar katonaság vonul vissza Sopronból. A derék hadfiak lesütött szemmel, szomorúan, szégyenkezve menetelnek, mintha temetésen volnának. A derék Renner ezredes szeméibe könnyek tódulnak. Szomorúan, lesújtva, bánatteljes szívvel, de elkeseredve, a legvégsőre elhatározva, halálraszánva érkezünk Sopronba.

A Pannonia-szálló hangyabolyhoz hasonlít. Héjjas Ivánnak ez a főhadiszállása. Urmánczy és Inselt ezredes, valamint vezérkari főnöke Thurzó főhadnagy ²³⁵és csekélységem bevonásával kezdenek tárgyalni. Holnap, azaz augusztus 28-án reggel három órakor az osztrákok átlépik az ország határát. L. Dalma, egy lelkes honleány, aki már napokkal azelőtt átutazott Wiener Neustadtba, éppen megérkezett Sopronba és pontos adatokat tartalmazó jelentést hoz arról, hogy az ellenség hol és milyen létszámmal vonul fel [...] Három oszlop különböző helyeken lép magyar földre, különböző utakon menetelve, holnap este fog Sopronba érni és fogja birtokába venni a várost. Ostenburg csapata már délfelé ideérkezik.⁷⁽⁴⁹⁾ Az ő emberei lesznek az utolsó magyar katonák, akik örökre elhagyják ezt a várost. [...]

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 6. NINCS FEGYVERÜK A FELKELŐKNEK⁸

6. NINCS FEGYVERÜK A FELKELŐKNEK⁸⁽⁵⁰⁾

Így tervezte ezt nagybölcsen az antantbizottság – a magyar kormánnyal egyetértve. Mindenesetre meg kell akadályozni! Még az éjjel folyamán meg fogjuk szállni a határt és meleg fogadtatásban részesítjük az osztrákokat. Embereink vannak! Héjjas Kecskemét-vidéki önkéntesei Franczia-Kiss Miskával és Kaszalával.⁹⁽⁵¹⁾ Horkay főhadnagy egy különítménnyel és a mohamedánokkal. A petrosényiek, kikhez még számos tudományegyetemi és műegyetemi hallgató csatlakozott. Az erdészeti és bányászati főiskola ifjúsága [...] De nincsenek fegyverek.

Hol vannak a fegyverek?

Előkerülnek a feladóvevények, melyekből kitűnik, hogy azokat Budapestről több vasúti kocsiban szabályszerűen, gyorsárúként útnak indították. Ma már fekbért kellene fizetni értük. De a valóságban még mindig nem érkeztek meg. A vasutasok nem mernek színt vallani. A náluk megszokott magyar hazafiassággal azonban suba alatt felkarolják ügyünket, s megindul a telefonálás és táviratozás. Végre kisütik, hogy a fegyvereket szállító kocsik Győrben vannak. Titokban megsűgják nekünk, hogy magasabb rendeletre ott visszatartották őket.

Héjjasnak egy embere személyautón és két tehergépkocsival nyomban elrobog Győrbe. A Pannóniában tovább folyik a tárgyalás és az elkeseredett vitatkozás. Engem már az egész nem érdekel. Kimegyek. A nagyteremben és a vendéglő többi helyiségeiben ugyanazok, vagy legalább azokhoz hasonló uniformisos és polgáriruhás, de többnyire komolytalan alakok sűrögnek-forognak, akikkel már tegnap találkoztam Balfon.

Itt feltűnik először a Friedrich által kreált új burgenlandi uniformis. Barna sportöltözet, zöld kalappal. Poncichter-stílus. Az utcán száguldozó gépkocsik – antant-tisztekkel. Olasz, francia, angol egyenruhák. Egy olasz közlegénnyel beszélgetésbe elegyedem. Megtudom, hogy a sofförökön és a gépkocsivezetőkön kívül az antant-bizottságnak nincs más legénysége. Ezekkel szemben Friedrich fegyvernélküli törzsszakasza is sikeres ellenállást tudott volna kifejtteni. A kávéházakban már sűrűn jegyezgető, magukat már egészen otthonosan érző osztrák újságírók. A teljesen közömbös poncichterek mellett azonban feltűnik a kétségbeesett magyar városi elem is. Elkeseredett emberek, kiket a holnap nap vagy földönfutókká tesz, vagy pedig 236 osztrák iga alá hajt. Reménykedni senki sem mer. A városi lateiner ember, akiről e helyt szó esik, félénk és csak „felsőbb helyről” jövő irányítás alapján mer cselekedni. Magyar „felsőbb hely” már nincs, osztrák pedig még nincs. Céltalanul és irányítás nélkül, mint Mohamed koporsója lebegnek ég és föld között. [10\(52\)](#)

Ezekre az osztrákok elleni ellentállás megszervezéséről nem lehet számítani.

Visszamegyek a Pannóniába, hogy megtudjam, mit határoztak:

„Minden parancsnok menjen embereivel a neki kiutalt védelmi szakaszra, az osztrák határra. Azt foglalja el: egyelőre fegyverek nélkül. A Győr felől kilátásba helyezett fegyvereket és hadianyagokat az éj folyamán oda fogják szállítani és a csapatokat ott, a helyszínén az állásban szerelik fel. Az osztrák benyomulás már a határon kifejtendő ellentállással lesz megakadályozandó.”

Nekem kiutalták Savanyúkút környékét.

Én fegyver nélkül nem megyek ki!

Ha lesz mivel, akkor felszerelem embereimet és azonnal indulok. Üres kézzel, csak ígéretekkel felfegyverkezve, nem fogom csapatommal azt a szinte húsz kilométeres utat éjjel gyalog megtenni, hogy azután, reggel, valószínűleg fegyvertelenül az ellenséggel szembekerülve, ugyanazt az utat megtegyem visszafelé.

Az est beálltával visszamegyek Balfra embereimhez [...] Egy autó ér utol. Friedrich ül benne. Megáll és felvesz maga mellé. Kismartonból jött, hol az indulásra készülő Ostenburggal érintkezett. Jó hangulatban tér onnét vissza, mert azt a benyomást nyerte, hogy az őrnagyot esetleg rá lehet venni egy felelősségteljes és merész tett végrehajtására. Ismerve Friedrich személyes fellépésének súlyát és egyéniségének szuggesztív erejét, én nem tartom kizártnak, hogy az utolsó pillanatban ezt a jóhírű különítményt ütőkártya gyanánt lehet az osztrákokkal szemben kijátszani.

Este különítményemnek kiadom a parancsot, hogy másnap reggel nyolckor gyülekező Sopronban, a Pannónia előtt. Mindenki külön-külön menjen oda, mert kerülni akarom a feltűnést. Magam újra lepihenek ugyanaz alatt a fa alatt, hol a múlt éjszakát töltöttem.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 7. VAN MÁR FEGYVERÜK A FELKELŐKNEK!

7. VAN MÁR FEGYVERÜK A FELKELŐKNEK!

Augusztus 28-án reggel a petrozsényieket teljes létszámban megtalálom a Pannonia előtt. Teherautók robognak a városon keresztül, melyek a Burgenlandhoz csatolandó Esterházy-kastélyokból műkincseket

szállítanak Csonka-Magyarország felé. A magyar impérium közigazgatási szervei óriási aktacsomókkal megrakott szekerekkel hagyják el a várost. Dél felé az utolsó magyar katonai alakulatok, az Ostenburg-különítményhez tartozó csapatok, Kismartonból jövet bevonultak a negyvennyolcas laktanyába, hol pihenőt tartanak. Délután azok is folytatják útjukat – hátrafelé.

Nem a legrózsásabb hangulatban ülök a kávéház előtt, midőn egy igen jóképű, teljesen felfegyverzett és felszerelt gyalogsági tiszthelyettes feszes katonai tartásban lép hozzám:

237– Kapitány úrnak Francia Kiss Mihály tiszthelyettes jelenti, hogy a fegyverek megérkeztek, s Héjjas főhadnagy úr az akadémiában osztja szét őket!

– Benedek! Gyülekeztesd a különítményt! Ügetésben utánam, az akadémiára!

Héjjas Iván ma a „deus ex machina”. Ő valóban hozott fegyvert. Két teherautóból rakják le a hosszú szuronyos Mauser-puskákat. Gyorsan, szó és vitatkozás nélkül folyik a szétosztás.¹¹⁽⁵³⁾ Húsz percen belül körülbelül százhusz harcos áll fegyverben. Három egyenlő nagyságú oszlopban megyünk az ellenség ellen. Balszárny: Francia Kiss Miska tiszthelyettes, irány: Ágfalva.

Közép: Maderspach Viktor kapitány, irány: Kertes, Zemenye.

Jobbszárny: Kaszala, irány: Cinfalva.

Azonnal indulunk és magyar harctéri nótákat dalolva vonulunk végig a városon. Rekkenő hőség! Reggelire alig ettünk valamit. Ebéd még nem jutott senkinek. Egy pék- és egy gyümölcsárusból egész tartalmát megveszem és szétosztom a fiúk között. Csupa tudományegyetemi és műegyetemi hallgató. A petrosényiek kivétel nélkül mind itt vannak. Derék fiúk! A válságos pillanatban egyik sem hagyott cserben.

Öt perc alatt megebédeltünk. A szomszéd házakból lelkes honleányok gyümölcsöt és vizet hoznak. A lépések ütemétől és a hadidaloktól hangos az utca. Mindenki úgy megy, mintha majálisra indulnánk [...] A negyvennyolcas laktanya előtt megállok. Meg akarok ismerkedni Ostenburggal. Kézigránátokat fogok tőle kérni. Az udvar tele megrakott társzekerekkel. A legénység még ebédel. A parancsnok tiszt megbeszélést tart.

Bemutatkozom. Ostenburg a régi vadászcsapat uniformisát viseli.¹²⁽⁵⁴⁾ Fején tollas kalap. Magyarsága nem hibátlan, de a tudás tökéletlenségét pótolja az igyekezet. Úgy üdvözl, mintha régi ismerősök volnánk. Megkínál magamat és embereimet ebéddel, de azt az idő előrehaladottsága miatt nem fogadhatom el. A kézigránátokat kiadatja és minden emberem (magamat sem véve ki) kettőt az övére akaszt.

Alighogy elhagyom a laktanyát, nagy éljenzés hallatszik a város felől. Héjjas Iván jön kocsin. A soproniak megéljenzik. Ő is bemegy a laktanyába Ostenburghoz.

Csapatommal kiérek a régi lovassági gyakorlótérre és végigmenetelek rajta. Itt már harszerűen nyomulunk előre. Két kerékpárosból álló járőrt küldök a Zemenye felé vezető útra, nehogy a túlerőben velünk szemben masírozó osztrákokkal készületlenül csapjunk össze. Midőn az országútra érünk, Kaszala és Francia Kiss oszlopai eltűnnek. Jobb- és baloldalt egy-egy, két-két emberből álló járőrrel kísértetem csapatomat.

Velünk szemben autó jön. Olasz uniformisok. Rettenetes kövér ezredes ül a hátsó ülésen. Mellette magyar összekötőtiszt. Úgy bámulja csapatomat, mintha valami túlvilági csodalényt látna. Odafordul az összekötőtiszthez:

– Chi sono questa gente e andova [helyesen: dove] vanno? (Kicsodák ezek az emberek és hová mennek?)

238 Erre már közbevágok én:

– Siamo ungheresi e andiamo in guerra. (Magyarok vagyunk és háborúba megyünk.)

Bámulva néz rám s azután hozzám intézi szavait:

– Ma mi dica! chi é leie chie [helyesen: chi] era lei prima? (Ugyan mondja meg nekem, kicsoda ön és mi volt ön azelőtt?)

– Adesso sono capitano di cavalleria, prima ero un piccolo franciullo. (Jelenleg lovassági kapitány vagyok, azelőtt valamikor kis gyermek voltam.)

– Che affari! che affari! (Mi minden történik itt!)

Ezzel az autó elrobogott Sopron irányába.

Tovább menetelünk. Az előőrs egyik kerékpárosa visszatér két polgári ruhába öltözött biciklistával, kiket nyilván mint foglyokat hoz magával. Elővédelemet képező járőröm három kerékpárossal találkozott, kik közül kettőt elfogott, míg a harmadiknak sikerült megszöknie. Osztrákok voltak, kik az alkalmat már felhasználták, hogy az újonnan meghódított területen körülnézzenek. Óriási hátizsákokban az olcsón összevásárolt élelmiszereket akarták elszállítani. A két kerékpárt elkobzom és két emberemet küldöm azokon előre az elővéd megerősítésére. Az osztrákok örülnek, hogy ép bőrrel menekültek.¹³⁽⁵⁵⁾

Alighogy elintéztem ezt a kis ügyet, jön egy autó. A most négy kerékpárosból álló elővéd két embere, szuronyos fegyverrel a kezében, őrzi az utasokat. Újabb fogolyszállítmány. Jólöltözött, középkorú úriember mutatkozik be mint „Burgenland kormányzója”¹⁴⁽⁵⁶⁾, ki titkára kíséretében tulajdonképpen csupán kis vasárnapi kirándulás keretében akart egy keveset körülnézni az új tartományban. Kérdi, hogy mit jelentsen ez az ő feltartóztatása.

– Kegyelmes uram, ez még nem Burgenland. Hogy az lesz-e, arról majd a fegyverek fognak dönteni. Ön az év ötven és néhány vasárnapja közül épp a legalkalmatlanabbat választotta erre a kirándulásra. Ön foglyom. Sopronban átadom főhadiszállásunknak. Autóját azonban, mint hadianyagot, ezennel elkobzom.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 8. HARCOK SOPRON ELŐTT

8. HARCOK SOPRON ELŐTT

Ezzel a soffört elkergetem és helyére Klobusiczky Elemért ültetem. Még egy fegyveres kísérőt adok hozzá és azzal az utasítással küldöm Sopronba, hogy a foglyokat adják át a Pannonia szállóbeli főhadiszállásnak. Ők maguk pedig a legnagyobb menetsebességgel térjenek vissza az autóval együtt.¹⁵⁽⁵⁷⁾ Az autó elrobog Sopron irányába és húsz perc múlva már azzal jelentkeznek a fiúk, hogy a foglyokat átadták.

Erős géppuska- és fegyvertüzelés Ágfalva irányából. Francia Kiss Miska már összeakadt az ellenséggel.

239 Sűrű lövöldözés Cinfalva felől. Már Kaszala is harcban áll. Mit tegyek? Csapatom túl kicsiny, hogy hírszerző járőrök kikiűlésével még inkább gyöngítsem. A szükséges értesítéseket úgyis meg kell kapnom Héjjas Ivántól, akinek az a feladata, hogy az oszlopok közötti összeköttetést tartsa fenn. Nekem nem

szabad elhagynom a kitűzött útirányt, mert különben a velem szembejövő oszlop akár az ágfalvai, akár a cínfalvai osztrákok segítségére siethet. A harci zaj után ítélve, mindkét oldalon heves küzdelem folyik. Azzal az ötven tölténnyel, amit fejenkint kaptunk, se Francia Kiss, sem pedig Kaszala nem bírja soká ezt a tempót. Héjjasnak mindenesetre a lőszer pótlásáról is kell gondoskodni.[16\(58\)](#)

Gyorsan egymásután leadott lövések saját elővédem irányából. Hetedmagammal azonnal felugrom a zsákmányolt autóra. Teljes sebességgel elrobogok a lövések irányába, Benedeknek pedig meghagyom, hogy a gyalogosokat a lehető leggyorsabb menetben vezesse utánam. A legközelebbi falu szélén ráakadok az elővédemre.[17\(59\)](#) Nagyobb osztrák csapattal találkoztak, melyre azonnal tüzelni kezdtek. Az ellenség nem is viszonozta a tüzet. Egyszerűen szétszaladt.

Behatolunk a faluba. A korcsma előtti szűk úton nagy omnibuszszerű autó osztrák címerrel és postajelvénnel. Azonkívül még hat személyautó. Az összes soffőrök a nagy postaszörnyeteggel vannak elfoglalva, mellyel nem tudnak megfordulni a szűk helyen és a többi jármű elől is elzárják a menekülés útját. Az osztrák haderő csak négy csendőr által van képviselve [...] A többiek megszöktek az elővédem által leadott lövésekre. Ily könnyű győzelemre nem voltam elkészülve.

A lakosság vegyes érzelmekkel fogad bennünket. A poncichterek közönye inkább ellenségesnek, mint barátságosnak mondható. A horvátok ellenben a lehető legszívélyesebbek. Tejet és kenyeret hoznak és a legfélreérthetlenebb módon adják tudunkra, hogy felszabadítóinknak tartanak bennünket.

Az osztrák csendőrök kezdetben meg voltak rémülve, mivel azt hitték, hogy Rettenetes Iván (Iwan der Schreckliche – Héjjas Iván) hatalmába kerültek. Miután azonban meggyőződtek róla, hogy életüket nem kell félteniök, gyorsan beletörődtek sorsukba és rettegésüket az úgynevezett bécsi kedélyesség váltotta fel. A foglyokat egy ember fedezete alatt elküldtem Sopronba, a főhadiszállásra. Biztonság kedvéért azonban az erdélyi határmenti havasokban dívó módszer szerint tettem őket ártalmatlanokká [...] Az ember egyszerűen levág és eltávolít [240](#)– a nadrágtartó madzagtól és szíjtól az utolsó gombig – minden felvarrt, felkötött, befűzött vagy csatolt ruházati cikket, mely a nadrágot megtartja a testhez viszonyított helyzetében. Az így megadusztált ember egy pillanatig sem bírja, kezét nadrágzsebéből kihúzni és marokba szorított ököllel azon van, hogy bizonyos ruhadaraboknak egyensúlyát fenntartsa. Ily körülmények között minden agresszív és menekülési kísérlet illuzórius.

Miután annyi autót zsákmányoltam, hogy egész különítményemet elszállíthattam rajtuk, az előnyomulást már nem folytattam gyalogszerrel. Klobusiczkyt előre küldtem a kormányzó autóján azzal az utasítással, hogy menjen mindaddig, míg ellenséggel nem találkozik. Térjen azonnal vissza és jelentse a találkozás helyét.

Én a csapattal a nagy postakocsin és a többi zsákmányolt autón lassúbb menetben követtem. Még egy falun robogtunk át, ahol a poncichterek hideg közönnyel, a horvátok pedig kitörő lelkesedéssel fogadtak.[18\(60\)](#) Azután elértünk egy magaslatot, honnét az út meredeken ereszkedett le a Vulka patak völgye felé.[19\(61\)](#) A hely a képzelhető legalkalmasabb védelmi állás egy Ausztria felől betörő ellenség feltartóztatására. Itt a további előnyomulást beszüntettem és az út két oldalán táboriörs-szerűen foglaltam állást. Nem akartam további lépéseket megkockáztatni mindaddig, míg a harctéri helyzet felől tisztába nem jövünk. A sötétség beállta előtt Klobusiczky azzal a jelentéssel tért vissza, hogy az osztrák határig volt, anélkül, hogy ellenséggel találkozott volna.[20\(62\)](#)

Miután Héjjas Iván a másik két oszlop helyzetéről nem tájékoztatott, elhatároztam, hogy magam fogok Sopronba beautózni hírekért. Klobusiczkyval az osztrák kormányzósági gépkocsin visszarobogtam

ugyanazon az úton, amelyen jöttem.

Úgy Ágfalvánál, mint Cinfalva vidékén elcsendesedett a harcizaj. Csak egyes lövések szakították meg az éj csendjét. Kilenc óra felé beérkeztük Sopronba. A város olyan volt, mint egy feldúlt hangyaboly. Mindenki az utcára sietett, hogy megtudjon valamit a tömegesen szárnyrakelt hírekből. Azzal tisztában voltak az emberek, hogy egy váratlan, előre nem látott esemény megakadályozta az osztrákok bevonulását. Biztosat azonban senki sem tudott. Tény, hogy a délután és az est folyamán sebesülteket hoztak Ágfalva felől a városi kórházba.

Megérkeztem a Pannónia elé.

Újságírók és külföldi uniformisokat viselő tisztek vesznek körül s kérdésekkel ostromolnak. A lépcsőházban ugyanazok az alakok, akik itt lézengtek tegnap és tegnapelőtt is és lesték a politikai sültgalambot.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai / I. rész / 9. OSTENBURG A FELKELŐK MELLÉ ÁLL

9. OSTENBURG A FELKELŐK MELLÉ ÁLL

Fölmegyek az első emeletre s benyitok Héjjas Iván lakosztályába. Ételt rendeltem oda, hogy a megbeszélés ideje alatt vacsorázzak. Aggódom csapatom miatt és egy percnyi időt sem akarok elveszíteni.

241Héjjas Ivánt ágyban találom. Körülötte a „főhadiszállás”.

– Helyzetjelentést kérek! Mi van Francia Kiss-el és Kaszalával?

– Baj van. Francia Kiss nagy osztrák túlerővel, kik számos géppuskával rendelkeztek, felvette a harcot Ágfalvánál. Nagy veszteségei voltak. Sok halott és sebesült. Ő embereivel a községen kívül beásta magát és most is megszállva tartja állásait.²¹⁽⁶³⁾ Az osztrákok Ágfalvánál beszüntették a további előnyomulást. Kaszala még most is harcol Cinfalvánál. Beküldött három foglyot. Többet eddig nem lehetett megtudni róla.

Ily körülmények között egy percig sem szabad késnem. Csapatom messzire kitolt állásban van; anélkül, hogy oldalai vagy háta biztosítva volnának. Ha az ágfalvai és cinfalvai osztrákok helyreállítják egymás között az összeköttetést, embereim el vannak fogva [...] vissza kell vonnom embereimet Sopron város határáig.

A lépcsőházban találkozom az általam beküldött osztrák foglyokkal. Szabadon bocsátották őket s épp azzal vannak elfoglalva, hogy újra felvarrják nadrággombjaikat.

Klobusiczky Elemér merész és ügyes soffőr. A reflektorok fénykévéje mint két óriási szentjánosbogár fűródik a koromsötét nyári éjszakába. Egy nyúl pár kilométeren át vágat az országúton a robogó szörnyeteg előtt és nem jutna eszébe, hogy egy oldalugrással megmenekülhet.

Benedek jelenti a létszámot. Semmi említésreméltó esemény. Az általa kikérdezett falusiak, kik az országúton közlekedtek, azt beszélték, hogy a reggel behatolt osztrákok az országutat elhagyva, a mezőkön át szétszórva és kisebb csoportokra oszolva visszazállingóztak Ausztria felé. Állítólag már az Ágfalva és Cinfalva irányából hallatszó lövések zaja aggodalommal töltötte el őket. Mikor azonban az elővédem rájuk

tüzelt, megelégtették a dolgot és visszafordultak.

Parancsot adok az azonnali indulásra. Pár perc múlva már az összes harcosok autón robognak Sopron felé. A nagy postaszörnyeteg zakatolása már messziről fölveri a falvak lakosságát éjjeli pihenőjükből. Feltartóztatás nélkül eljutunk Sopron város lovassági gyakorlóteréig. Egy magányos épület előtt harsány „Állj! Ki vagy?” hangzik elénkbe. Nem haladhatunk tovább, mert amint az autók reflektorainak fénye mutatja, az út keresztbe fektetett fatörzsekkel van eltorlaszolva.

Tollaskalapos magyar katonák láthatók a reflektorok fénykörében. Egy altiszt feszes katonai tartásban jelentkezik nálam. Nemsokára egy főhadnagy is jön. Jelenti, hogy Ostenburg egy századot az ő parancsnoksága alatt elküldött Sopron nyugati határáig azzal a paranccsal, hogy a fölkelőkkel együttműködve akadályozza meg az osztrákoknak Sopronba való benyomulását.

Érzem, hogy ezzel a Nyugat-Magyarország felszabadítását célzó mozgalom legjelentősebb fordulópontjához értünk el. A százfelé húzó, hencegő, nyelvelő, irigykedő politikusok helyébe végre sorkatonaság lépett.

Az éjszaka éber, megerőltető tábori őrszolgálatban telt el. Hajnalban erősítések érkeztek Ostenburgék részére, s elfáradt és lehajtott embereimet leválthattam [242](#)én is, és azok, mint tartalék, Benedek parancsnoksága alatt pihenőre térhettek egy majorban.[22\(64\)](#)

Magam autóra ültem és Sopronba hajtottam, hogy tájékozódjam az általános helyzetre vonatkozóan. A korai idő ellenére az egész város talpon volt. Ily fontos események lezajlása után, amikor mindenki érzi, hogy még fontosabbnak előestéjén áll, még a halvérű soproni poncichterivadékokat és magyar lateinereket sem engedi pihenni. Reggel ötkor oly élénk a Széchenyi tér, a korzó, akár délután ilyenkor, ha térzene volna. Csak a „főhadiszállás” alszik a Pannóniában.

A politikusok pihennek.

Kihajtok Balfra. Friedrich intimebb környezetével már talpon van. Fáradhatatlanul szövi a további terveket. Megtudom tőle, hogy Sigray Antal gróf visszarendelte[23\(65\)](#) Ostenburgot és a tegnapi események hatása alatt elhatározta, hogy Sopront nem adja fel. Friedrich azt ajánlja nekem, hogy embereimmel együtt jelentkezzem Ostenburgnál – szolgálatértelre.

Vissza Sopronba!

Óriási embertömeg állja el az autó útját. Csak a mellékutcákon át bírok eljutni a Pannóniáig. A „főhadiszállás” még mindig alszik. Lent az utcán az izgatott tömeg morajlik. Hogy mi történik tulajdonképpen és mi fog történni, senki sem tudja megmondani. Nagy történelmi esemény veti előre árnyékát.

Katonazene hangjai ütik meg fületem. Valami különös, bizarr ütem szerint lepergő melódia, Boulanger-indulóra oltott tangó jelzi az Ostenburg-különítmény bevonulását. Elöl Ostenburg lóháton, kivont karddal, tollas kalappal a fején. Mosolygó arccal köszön mindenfelé. A felszabadított soproniak újjongása ezerszeresen tükröződik vissza diadalittas tekintetéből.

Négy gyalogszázad, vegyes felszerelésű gépfegyverosztag, egy lovasszakasz, két hegyiágyú feszes tartásban menetel. A legénység ruházat és katonai tartás tekintetében messze túlesz mindenem, amit e tekintetben még háborúelőtti csapatoknál láttam és tapasztaltam. Minden ember övén két kézigránát lóg. A

rövidnyelű ásót azonban hiába keresem.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékirata / I. rész / 10. SIGRAY FOGADJA OSTENBURG JELENTÉSÉT

10. SIGRAY FOGADJA OSTENBURG JELENTÉSÉT

Mire elhaladtak a csapatok, a menet élére beosztott zenekar indulóit alig lehet hallani. A katonaságot egy másik menet követi. Magyar ruhába öltöztetett hölgyek hosszas, végeláthatatlan sora. Hazafias dalokat énekelnek és minden szemben az örömkönnny csillog. A hölgyeket a férfiak menete követi. Jólöltözött lateiner emberek. Bírák, ügyészek, ügyvédek, hivatalnokok, kereskedők, gimnáziumi tanárok. Öregek és fiatalok vegyesen, de legnagyobb részük abban a korban, amikor még az ember fegyvert ragad a veszélyeztetett haza védelmére.

Vajon Sopron megmentéséről mit fognak ezek valamikor mesélni a gyermekeiknek?

– Én is a körmenetben voltam, az asszonyok után mentem és énekeltem!²⁴⁽⁶⁶⁾

²⁴³A Széchenyi téren Sigray Antal levett kalappal, feszes katonai tartásban fogadja Ostenburg jelentését. Lélekemelő látvány! Amint Ostenburg jelentéséből kiveszem, ő rendelte vissza a már kivonult csapatokat. Senkisémet kételkedik egyszerű szavainak igazságában és kijelentésének őszinteségében, midőn fogadalmat tesz, hogy a rombadólt hadsereg maradványaiból elővárársolt csapatával szükség esetén az utolsó vércseppig védeni fogja Nyugat-Magyarország gyöngyét, a szépséges Sopront.

Kimegyek a különítményemhez. A fiúk a tegnap és az éjszaka fáradalmi után eddig mélyen aludtak. Az éhség felébresztette őket. Most egy kis lopott gyümölcsöt falatoznak.

Egy átharcolt izgalmas éjszaka után Kaszala is fáradtan, kimerülten jön Cinfalva felől. A cukorgyárnál történt az összecsapás az osztrákokkal. Legénysége, mely legnagyobbbrészt a budapesti Városliget söpredékéből állott, szinte kivétel nélkül cserbenhagyta.²⁵⁽⁶⁷⁾ Csak négy főiskolai hallgató nem tágított mellőle. Azokkal tartotta az elfoglalt állásokat mindaddig, míg Ostenburg emberei fel nem váltották.

Rövid pihenő után ő is távozik Sopron irányába, hogy összeköttetésbe lépjen Héjjással. Francia Kiss Miskával nem találkoztam többé [...] Embereit azonban szétkergette az éhség. Egyenkint szállingóznak hozzám, úgy hogy csapatom folyton nő. Összes embereimmel bevonulok a 48-as laktanyába, hol Ostenburg konyhakocsijaiból minden becsületes harcos jóllakhatik.

Ostenburg elfogadta jelentkezésemet s embereimmel együtt felvett csapatának kötelékébe. Ezzel megszűntünk felkelők lenni. Sorkatonák vagyunk.

A földet, amelyet az osztrákok a magyar csapatok és hatóságok önkéntes kivonulása után tényleg elfoglaltak, A-zónának nevezték. A B-zónában, mely Sopron előtt Ágfalva keleti határáig terjedt és onnét a város nyugati határa mentén húzódott észak felé, a visszatért Ostenburg-csapat helyezkedett el. A vonal mentén járőrözött a lovasszakasz, melyhez a Friedrich által szabályszerűen kiállított behívójeggyel szolgálattételre Széchenyi Rudolf gróf is be volt osztva.

A harci tevékenység pár napig teljesen szünetelt. Héjjas Iván embereinek legnagyobb részével, beleértve a vitéz Kaszalat és Francia Kiss Miskát is, augusztus 29-én eltűnt. A Kecskemét- és Orgovány-vidéki parasztonkéntesek nagy része azonban nálam jelentkezett további katonai szolgálatra.²⁶⁽⁶⁸⁾ Ostenburg

ezeket, a Kaszalától ránszakadt használható emberekkel együtt az én különítményembe osztotta be, melynek tiszti állománya augusztus 29-e folyamán még megszorodott a Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatóságának egy részével. Azonkívül előkerültek Omere Dencsics mohamedánjai is, akik tőlünk északra állottak Horkay főhadnagy vezetése alatt.²⁷⁽⁶⁹⁾ Estefelé pedig bevonult ²⁴⁴Gebhardt kapitány és Varga főhadnagy vezetésével egy nagyobb önkéntes csapat, melyet Ostenburg szintén az én parancsnokságom alá helyezett.²⁸⁽⁷⁰⁾ Ilymódon alakult meg teljes különítményem, mely két tiszti, két legénységi, egy mohamedán és egy géppuskaszakaszából állva, hivatalosan mint a 2. tartaléksendőrzászlóalj 5. százada szerepelt. A tiszti szakaszokba osztattak be továbbá azok az osztrák tisztek, akik mint a felosztatott zalaegerszegi osztrák különítménynek maradványai tartózkodtak magyar földön. Nem voltak kedvem szerinti emberek és csak új gazdám határozott kívánságának engedve fogadtam fel őket különítményembe. Eltekintve Skrbenszky ulánus főhadnagytól, kinek mellét a vaskoronarend ékesítette, harcászati szempontból sem képviseltek nagy értéket.²⁹⁽⁷¹⁾

Annál értékesebb embereknek bizonyultak a daliás Gebhardt kapitány és a Fallstaff-termetű Varga főhadnagy, kiknek érdemeiről kellőképpen lesz még alkalmam megemlékezni.

(Folytatjuk)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete

Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete / Beköszöntő

Beköszöntő¹⁽⁷²⁾

Egy határmenti kisváros küldöttsége második napja tartózkodik Budapesten. Követek vagyunk mi itt, s a követek tiszte, hogy mielőtt megbízatásuknak eleget tesznek, illő tisztelettel fejet hajtsanak vendéglátóik előtt és átadják megbízójuk üdvözlését.

Mi a városunk kulturális életének követeiként tisztelgünk Önök előtt, fővárosiak előtt. A követek: köznapi polgárok, de a megbízatást adó ősi város: nem akármilyen. ²⁴⁵Mi a Civitas fidelissima üdvözlését hozzuk, azét a városét, amelyről a közelmúltban így tett vallást Illyés Gyula: „Ez a város a magyarságnak egy igazán katasztrófális, nehéz helyzetében, amikor minden körülmény az ország még további megcsorbítását

követelte – kitarzott. Kitorölhetetlen nyomot hagyott ezzel a nemzeti tudatban.”

Annak a városnak az üdvözetét hozzuk, ahol – Keresztury Dezső szavaival – „a szorgos kéz, az okos fej formál otthont, kertet; újítva, teremtve világot, híven a helyhez, hol gyökeret vert, híven a csillag-járta egek meg az emberi lét törvényeihez.”

Az a város jött el velünk, amely – László Gyula mondta: – „Olyan értékünk, hogy nem maradhat csak önmagáé.”

Az a város van itt, ahol valaha „rémületben és fényben” Csaba József tanár úr tanított magyarságot és európaiságot, s ahol Dér Endre és Varga Domokos tanult „leckét egy életre” – emberségből.

Erről a városról írja Jánosy István több mint harminc év távolából – miközben gondolatban borongva áll az Ikva hídján, „halk violás-arany alkonyatban”: – „Sopron! tiéd az ifjúságom, távolodón is erembe lüktet.”

Szívből jövő óhajunk, hogy követjárásunkkal is bizonyítsuk: városunk megérdemli, hogy emléke ma is frissen és melegen lüktessen az ereken.

Az imént idézett szép vallomásokat a hétszázadik születésnapját ünneplő Sopron kapta barátaitól, tisztelőitől, egykori diákjaitól. – Mi itt arról szeretnénk cserébe tanúságot tenni, hogy a 701. évben, az ünnepek utáni hétköznapi napokban is dolgozunk, s úgy szolgáljuk híven az emberit és a szépet, hogy egyszerre lehessünk soproniak, magyarok és európaiak.

Egy esztendővel ezelőtt Weöres Sándor „A soproni múzsa” c. írásával köszönt be városunkba. A nyugat-magyarországi hegyvidék erdős-források környékének múzsái ma viszonzják a látogatást a fővárosban. Délelőtt a tudományok múzsáinak komoly szavai szóltak, most pedig hadd kezdje énekét a soproni Eutherpé, a zene és a költészet múzsája.

Kérem fogadják őt szeretettel.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalmi élete / Helyzetkép

Helyzetkép

Tisztelt Barátaim!

A nagy múltú Frankenburg Irodalmi Kör megszűnése óta Sopronban az irodalmi élet évtizedeken át pangott. A hajdan több nyomdával és napilappal dicsekedhető városból eltűntek az írásoknak teret adó orgánusok. Idősebbek és fiatalabbak magánosan – többnyire egymást sem ismerve – az asztalfiókoknak dolgoztak. A munkához nyilván az adott lelkiert, hogy a legjobbak bölcsen felismerték Kónya Lajos igazát: „E végtelen egű tájon semmi sem tart meg, csak a mű!”

Hat-hét évvel ezelőtt, amikor a szabad királyi várossá nyilvánítás 700. évfordulójával kapcsolatos ünnepi előkészületek megkezdődtek, Sopronban örvendetesen megepezdült az irodalmi élet állóvíze is.

A pezsgést elsősorban az indította el, hogy a Városi Tanács – az ünnepi év tiszteletére – egy szépirodalmi antológia kiadását is tervbe vette.

A puszta lehetőség, hogy több mint három évtized után ismét gyűjteményes kötetel mutatkozhatnak be a szűkebb és a tágabb pátria előtt, ösztönösen is táborba gyűjtötte a helybeli írókat.

Valamennyien úgy érezték, hogy az elődök és az előzmények kötelezik őket. Az ország legelső irodalmi társaságának munkája (1604–1674), Gyóni Géza emlékezetes soproni évei, a soproni születésű Pap Károly és a városhoz mindig hűséges Kónya Lajos emléke egyaránt arra figyelmeztetett, hogy a szép szó szolgálata városunkban megkülönböztetett kötelesség.

1976-ban húsz helyi alkotó részvételével látott napvilágot a huszonhárom nyomdai ív terjedelmű Soproni Írók Antológiája. Vers, novella, jelenet, irodalmi szociográfia és műfordítás képviselte a különböző műfajokat.

246A város irodalmának nagy öregjei – Becht Rezső, Berecz Dezső, Molnár József és Szabó Jenő – mellett egy új középnemzedék is bemutatkozhatott. Külön öröm volt, hogy az újjászerveződött Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiumából öt költő is reprezentálta az éppen induló, legfiatalabb korosztályt.

Az antológiának, bár nem széleskörű, de jó sajtóvisszhangja volt, s megjelenése óta megszorodtak a soproni nevek az országos folyóiratokban, napi- és hetilapokban. A Kossuth és a Petőfi rádió, valamint a győri adó műsorai is sugároztak az antológia anyagából. A legnagyobb sikert Kerék Imre aratta, akinek azóta már önálló verseskötete jelent meg a Magvetőnél.

A város párt- és tanácsai vezetése felfigyelt az eredményekre; felismerte a helyi alkotó műhely létrehozásának fontosságát, s azóta is – anyagilag és erkölcsileg egyaránt – támogatja a Soproni Fiatalok Művészeti kollégiumának munkáját. Tagjai közül elsősorban Bősze Balázs, Kövesi György, Schneider Lipót és Zentai László neve említendő.

A tanács lehetővé tette, hogy a városban élő alkotók – egyelőre két évenként – antológiában publikálhassák legjobb munkáikat. Jelenleg szerkesztjük, s még az idei évben megjelentetjük az első, ún. Soproni Füzetet.

Úgy tűnik, mintha a Nyugati Órszem újra ki akarna állni a strázsára ...

Az alkotókedv újraébredését jelzi, hogy az idősebb nemzedék egy-egy tagja is újra fiatalos lendülettel dolgozik. Ennek egyik szép jele volt, hogy a veterán Szabó Jenő, a „Piros zászló – fehér zászló” emlékezetes szerzője, az idei megyei felszabadulási pályázaton – hosszabb kihagyás után – ismét előkelő díjat nyert veretes prózájával.

Friss húzóerőt jelent az a tény is, hogy ez év őszétől megyénk negyedévenként megjelenő folyóiratot indít, Műhely címmel. Eredményeink megbecsülését látjuk abban, hogy a folyóirat szépirodalmi rovatának vezetését soproni emberre bízták.

Városunk irodalmi életét – s éppen új felvirágzásának éveiben – szomorú és fájdalmas veszteségek érték. Elhunyt Molnár József, a város első kommunista nemzetgyűlési képviselője, az Osvát szerkesztette Nyugat novella-pályázatának egykori nyertese. Hamarosan követte őt a soproni írók bölcs és humánus nesztora, a magyar és a német nyelvet egyaránt fölényesen birtokló, az embernek és írónak egyaránt kivételes Becht Rezső. Nincs már az élők sorában az irodalmi szociográfia éles szemű, hivatott művelője, Bíró János sem.

A fájdalmat akarom feledni és feledtetni, mikor alakjukat idézve a nyomdokaikba lépő fiatal fiúk nevét sorolom – ahelyett, hogy sírnék ... – Becht Rezső, aki Benjámín László gesztusával már meghívta barátait „egy boldog randevúra, meghitt beszédre a mennyei kávéházba”, „a hold kerek márványlapjára

könyökölve”, tudom, rábólint most erre a megemlékezésre.

Hadd folytassam hát, ahogyan ő is akarná, a bánat szava helyett az öröm szavával.

Éppen idejövetelem előtt kaptam kézhez – a Kapuvári Városi Tanács kiadásában – a Művészeti Kollégiumunkat „az első igazi alkotóműhely”-nek valló soproni diák, Büki Attila friss hangú verseskötetét, „Arcomon szél söpör” címmel.

Az idei évben két egészen kivételes tehetségű fiatal fiú is feltűnt a Művészeti Kollégiumban. Mindketten a város szülöttei. Az egyik: Herbszt Zoltán, tizenkilenc éves. Három hete mutatta be verseit megyei lapunk, a Kisalföld. A másik: Farkas András tizenhét éves. Modern ihletésű prózájával az idei Kisfaludy Napokon két arany és egy ezüst érmet nyert. Úgy érzem, mind a két soproni fiatalember nevével hamarosan országos irodalmi fórumokon fogunk találkozni.

Végezetül hadd említsem meg, hogy még az idei évben megjelenik a „Vallomások egy városról” c. kötet az Akadémiai Kiadó gondozásában. Illesse köszönet és tisztelet mindazokat, akik hitet tettek Sopron mellett ebben a könyvben, s illesse hála és megbecsülés mindazokat, akik lehetővé tették ennek a könyvnek a megjelenését.

A vallomások arról tanúskodnak, hogy Sopron a legtöbb író számára több, mint szép műemléki város. A haza egy darabját szeretik benne, amely úgy magyar hogy 247 európai; ahol – valóságosan is, jelképesen is – a Széchenyi tértől a lassan emelkedő út az Alpsekig vezet.

Hadd idézzem a kötetből Bárdosi Németh János biztató, szép üzenetét, amely nemcsak üdvözlés, hanem program is. Program, az ünnepi évet követő munkás hétköznapiakra: „A fény, a magyar műveltség fénye ragyogja be Sopront és a nyugatvidék földjét. Épüljön és szépüljön tovább a város, ne legyen mostohája a mának, múltjához, munkájához méltóan legyen a magyar Urbs az Alpok tövében. A költők pedig énekeljenek róla, ahogy szólt az ének Kis Jánostól Kónya Lajosig: mindig szebben, mindig zengőbben.”

Tisztelt Barátaim!

Mondandója végére érve, mit válaszolhat ilyen üzenetre egy időtlen életű, örökszép város mulandó és kis érdemű követe? Mielőtt elküldi a jövő azt az ismeretlenül kedves fiatal fiút, aki valóban szebben és zengőbben tudja már a dalt, mint nagy érdemű elődei, addig a ma követe – jobb híján is, befejezéséppen is – hadd mondja el feleletül „A soproni várostoronyra” c. versét:

*Századok omlanak el, de te itt állsz híven a völgyben,
S őrzöd a vén várost, kőderekű Kapuőr.
Próbát próbált, harcban helytállt, légy a tanúja:
Új haza híve maradt régi idők kövein.*

*Üszkös romokból talpra állt,
Hű népe küzd, akar;
Épül, virágozik, újra szép;
Erős vár – és magyar.*

A nagy világon e kívül

*Számára nincs haza;
Vezesse útján égi jel,
A hűség csillaga.*

*Eljön az új ezer év, vele eljön az új Magyarország;
Óva tekints le reá, soproni hű Kapuőr!
Bástyánk voltál, jelkép lettél; lélek, erő légy,
S tette hevítve a mát, múltra, jövőre vigyázz!*

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Kovács József László: Wathay Ferenc Sopronban

Kovács József László: Wathay Ferenc Sopronban

(Jegyzetek a költő műveltségi világképéhez)

1. Fontos soproni, egyben Sopron vármegyei kéziratot adott ki a Magyar Helikon, a Vágon született Wathay Ferenc énekeskönyvét és önéletírását. A bibliofil szépségű szövegkiadás Szántó Ferenc műve, külön kötetben jelent meg a szöveg, külön kartontokban találjuk az illusztrált, különlegesen szép kézirat mását. Bár a képek egy része ismert volt, a Magyar költők XVII. századi I. kötetéből ismertük részben a verses szövegeket is. Mégis, az olvasó szinte új felfedezésként, eddig ismeretlen forrásként forgathatja a szép hasonmás kiadványt.

A kalandos sorsú kéziratról a költő kutatójának, Nagy Lajosnak utószava árul el sokat. Így azt is elmondja, hogyan maradt el a teljes kézirat 1836. évi kiadása. Az énekeskönyvet Ponori Thewrewk József fedezte fel Vas megyében, Guaron, a Guary-család levéltárában, majd kölcsönkérte kiadásra.

248Ez az első publikáció lényegében Thewrewk hibájából maradt el.¹⁽⁷³⁾

Ponori Thewrewk kiadta ugyan a Régiségbuvár egyik füzetében Wathay prózai írásait, majd a Hasznos Mulatságokban és a Hirnök-ben néhány verset közölt 1838 és 1844 között, mindez nem pótolhatta az elmaradt szövegkiadást, az elszórtan megjelent szövegeket pedig hamar elfeledték.

2. Wathay Ferenc neve hamar kiesett a köztudatból. Így aztán a soproni helytörténetírás sem figyelt fel Wathay önéletírására, számos soproni, Sopron vármegyei adatára. A Sopronra, Kapuvárra, Németújvárra, Rábaközre és általában a Dunántúlra vonatkozó rövid önéletírás, mely egyben a nagyszülők és szülők családtörténete is, Faut Márk és Klein Menyhért Khurze Verzaichnüs című soproni krónikájának egyenértékű, magyar vonatkozásban kiegészítő párja. Még a kézirat is nagyjából ugyanakkor, az 1600-as

évek első évtizedében íródott.

Wathay Ferenc már az önéletírás címében is jelzi, hogy az nagyapja, „jobb atyám” és apja életét is követi, „életeknek, minden állapotjukról való históriaképen való megírás”. Maga az író a „Fortuná”-t, a szerencse forgandóságát tartja élete jellemzőjének, mert rá így vonatkozik a cím: „minden életemben való forgandóságomnak rövideden előszámlálása”.

Wathay kéziratát 1871 óta a Magyar Tudományos Akadémia őrizte, Dézsi Lajos irodalomtörténész 1914. évi kitűnő tanulmánya a Századokban aztán másodszer „fedezi fel” a forgandó szerencsés katonaköltőt. Ennek nyomán figyel fel rá Payr Sándor, aki ekkoriban dolgozott a soproni evangélikus egyház történetén. Művében így említi Wathayt: „...a későbbi vitéz katona és magyar költő, Bejthe István küldte Németújvárról Muraközy keze alá.” Már ez a mondat is arra utal, hogy Payr a ritkasággá vált Régiségbuvárban megbúvó önéletírást nem ismerhette. Wathay ugyanis ezt írja: „...szerzett szegény anyám oskolában Németújvárbán, szegény Oroszthony Miklósnéhoz, mivel az anyám öccsét, Csaby Sárát, Marczaltheói Miklós halála után, vette volt Oroszthony el”, „azmely elsőben való oskolában adatásom lett in anno 1578. És ott mindkét esztendőn hogy tanulgattam volna, lett halála szegény öregebbik nénémnek 1580. esztendőben. Honnand szegény anyám elhozván, ismég adott Sopronban az nénémhez, Wathay Zsuzsanna házához, oskolában való tanéttatásom végül”²⁽⁷⁴⁾.

Mint látjuk, szó sincs tehát Beythe romantikus szerepéről. A tizenkét éves ifjút aztán az 1560-as, 1570-es évektől Sopronba menekült rábaközi magyar kismanesek védett köre, a rokonok, az ismerősök világa várja.

Wathay őket is lelkiismeretesen felsorolja. A legtöbb személyt pedig ismerjük, pl. Házi Jenő említett forráskiadásából. Nagy Lajos utószava nem gondol erre az összefüggésre, de a Házi Jenő által közzétett levelek plasztikusan kirajzolják a kisdíák Wathay soproni nemesi környezetét.

Wathay Ferenc nagyszüleit „Agg Wathay Ferenc” és „Az vén Vághy Zsuzsanna” néven említi önéletrajzában. Nagyanyja első házasságából született lánynak volt a gyermeke Majtényi László. Ő írt 1566-ban elismervényt 50 tallér adósságáról Sopronban: „En Maytyny lazlo wallom az en lewelemnek rendyben, hogy’ ennekem adot gaspych wram az executor wraym akaratyabol az w maga penzebol taler L”³⁽⁷⁵⁾.

Wathay Lőrinc cseszneki várkapitány ugyan név szerint nem szerepel Házi kiadványában, de felesége, Csaby Klára már igen. Ezt a levelet 1584-ben özv. Wathay Lőrincné rokona, Káldy Péter írta Sopron város tanácsának. Az özvegy maradék javait félthette, amikor a város határában fekvő szőlői szüretelését tilalmazta: „...most ²⁴⁹hog’ im az szüretnek Ideie vagon latom hog’ minden Ember szedy az szólónek az Rothattyát...” – írja Káldy Péter, majd így panaszodik: „Azerth Szabo Tamasnak irt volt eg’ lewelet vataj lórinzne, Atta elő Szabo Tamas az levelet az Tanaczba, el olwastak, Engemet be hiwanak, Azt monda ennekem polgar Mester vram, azt kywana k(egyel)med vgy mond hog’ az kynek mi dolga vagon all’on elő es k(egyel)med meg felel” – olvassuk az élő szó eleveenségével ható levélben. Majd így emlékezik Wathay Lőrincre: „Azert iol Emlekezhetik k(egyel)metek Rola hog’ it az Sopronj Hegyen az mennj Szólónk vagon az Attiafiakkal chak ket szólóbeöl vonatta ky az karot szegenj batyam” (i. h. 141). Ez pedig már tíz évnél is régibb panasz, mert Wathay Ferenc az 1573-as évnél ír atyja haláláról: „az cseszneki vitéz néppel egy ott álló tarackot ki akart volna lüeteni, ... mindjárt elszakadott az tarack, és mind az kettőt szörnyen megölte”. A másik halott a vár pattantyusa volt. „És ez üdő alatt felnevelkedvén szegény néném is, Wathay Zsuzsanna, házasította szegény anyám 1576. esztendőben, Sopronban egy Káldy Dömötör nevű jurista nemesembernek, szegény Ostffy Jakab tanácsából etc.”⁴⁽⁷⁶⁾ Ez a Káldy Demeter 1563-ban mint Sárkány

Antal végrendeletének végrehajtója (Erdélyi János nemes társával) kapott jutalmat.

Völcsey Bálint szolgabíró Sopron vármegye nemességét 1576-ban megyegyűlésre hívta, külön a soproni városi tanácsot és külön Káldy Demetert. Ügyvédként szerepel Káldy Demeter a Hasághy Jánosné és Kalmár János közt folyt perben. Hasághyné apja, Zichy Rafael 1581-ben írja Szombathelyről: „kaldi demeter vramatys vg Irta hog, leanyom foghta volna Byzonsagban, de nem, hanem kalmar Janos, leanyom, Cak enghedet az w k(egyelme) vallasanak”⁵⁽⁷⁷⁾.

3. Az eddig felsoroltak Wathay Ferenc életrajzának kiegészítő adatai. Magyarazzák, hogy Wathay műveltsége humanista ismeretvilágát Sopronban szerezhetette. A németújvári iskolában a „tanulgattam” kifejezés csak az alapok szerzésére utal. Ha nem is Beythe István szuperintendens, hanem nagynénje halála vezette Sopronba, ahol egyik tanítója valóban Murakózy lehetett. Ehhez hozzátehetjük, hogy 1582 tavaszán külföldi gimnáziumokban peregrinált, világlátott ifjú tanító, Peresztegy János került a magyar oskolába. Tanulhatott azonban Wathay a város latin iskolájában is.

Erre az iskolára a soproni Faut Márk 1585. évi bécsi tanulólevele vet fényt. Ekkor kérte Faut a soproniak számára létesített bécsi „Vörös Rózsa” alapítólevelét másolatban a város tanácsától: „peto, ut stipendio illo, quod in Bursa Rosalin Academia Viennensi, pij quidam ac Musis fauentes Patriae meae ciues olim fundarunt aliquantis per vtendj fruendj mihi copiam faciatis.”⁶⁽⁷⁸⁾ Ugyanitt elsiratja a városból kitiltott evangélikus lelkészeket és tanítókat, amikor e veszélyes korszakban „hoc certe exulcerato seculo” az ördög gyűlölete dúlja az egyházat és az iskolát: „quando diabolj odio ac tyrannide Ecclesiae et Scholae ita turbantur atque vastantur”.

Azt is várta a fiatal diák a város tanácsától, hogy a jogtalanság és veszély ellen védjék meg az egyházat és az iskolát: „ab iniuriis et periculis defenderitis hactenus Ecclesiae et Scholae nostrae Antistes pios illos ac doctissimos viros M. Jonam, M. Rustlerum, Zeituogelium, Franciscum Hartmann et alterum illum Patriae mea Lutherum Simonem Gerengelium et alios qui diuinitus Oedenburgum missi.”⁷⁽⁷⁹⁾

Ismereteink szerint ez az első felsorolás, mely számba veszi Sopron reformációját a hitújítást követő első nemzedék ítélete szerint. Faut 1565-től a két, programot adó prédikátort emeli ki nevezetesen Sopron Lutherjét, Gerengel Simont és Musaeus Jónást, továbbá a latin iskolát megreformáló Zeitvogel Gáspárt és Rustlert, valamint a humanista műveltségű Hartmann Ferencet.

Itt tehetett szert Wathay azokra az európai közkincsnek számító ismeretekre, az emblematikára, melynek jegyei költészetéből előbukkannak. Balassi költészetével az 1584 után Cseszneken katonáskodó Wathay ott találkozhatott jelentős élményként.

250 Az emblematika, ez az európai költészeti közkincs Wathaynál ugyancsak képversekben jelentkezik. Ennek legjellemzőbb példájaként a fortuna-szerencse képverset, és az ezzel összefüggő occasio-alkalom emblémára írt verset említhetjük. Wathay Ferenc verse az alkalomról, a szerencse forgandóságáról megfelel az emblematika formai szabályainak. A versnek van felirata (inscriptio): „Fronte capillata post haec est occasio calva” (A lobogó haját követi a kopaszság). A vers tartozéka az a kép is, melyen szárnyas lábú nőalak lobogó hajjal áll egy forgó keréken. Az alkalom nőalakja csaknem mezítelen, a lobogó, tógyszerű ruha alig takarja. Az Occasio, az alkalom megjelenítése a XVI. század képzőművészetéből is közismert, ilyen Dürer Albert tájba komponált, a forgandó szerencsét jelképező, golyón álló Fortunája, és Wathay rajzához legközelebb talán Girolamo da Capri, a XVI. század első felében megformált manierista ízlésű kettős alakja áll. Ezen a képen is lobogó hajú, könnyű tógájú, széltől zilált hajú *alkalmat* látunk, szárnyakkal a lábán, az *alkalmat* kísérő *bánat* szomorú arccal húzódik meg a kép háttérében (Drezda:

Gemäldegalerie).

Magát az alkalmat megéneklő verset már egyénivé formálja Wathay, és az is, mint a század más emblematiszű ihletésű magyar verse, terjedelemben kibújik a hagyományos emblematiszű vers szabályos, rövid keretéből:

*„Csalárd ezerhatszáz, s véled más két számzás, oh, átkozott esztendő,
Lám, csak én káromra s nyomoruságomra jütél volt, hizelkedő,
De én Istenömmek – nem türom uramnak – s rád panaszklok, rossz idő.*

Mert miuta feléd érkezém és beléd, soha nem lén szerencsém, Söt minden dolgomban rosszabb állapotban juta az én életem, Maga, lám, tenéked soha- és ellened, fő sér, én nem vétettem.” (1. 2. versszak, XIV. ének).

Már a fösírral is, melyben első felesége nyugszik, és mely második hitvese árvaságát jelzi, de a későbbiekben még inkább az occasio, az *alkalom* emblémája Wathay sorsává lényegül. Az embléma megszabta alapelemeket így is követi a vers. Az alkalom, a szerencse adta társát, „s elvéd társomat” (4. versszak). Szabad volt „S magamat juttattál nagy rabságban, adál csaknem négy esztendéglen” (8. versszak). A költő úgy akar bosszút állni, hogy újabb alkalom esetén, a szerencse fordultával „az plöngérré irom nevedet .../ És tégedet mindenki szidalmazzon. pökjön” (11. versszak). Az alkalom megváltoztatja az életet, a szerencse forgandó: mindez Wathay jelentösebb költő kortársainál, de ismeretlenebbeknél is sorra felmerül.

Wathay kortársa, Madách Gáspár *A szerencsének tündéres mivoltáról* címmel ír verset:

*„Kis jók után Keserves napim
Nem távoznak sűrű esetim
Jönnek, mennek,
Rontnak, vesztnék,
Sok változásim,
Óhajtással,
Zokogással
folynak óráim.”*

A XVII. században megfogalmazott *tündér szerencse* képe még akkor is továbbél, amikor az emblematiszű már régen befejezte gyakorló küldetését, és a versgyűjtemények kuriozumként a könyvtárak polcára kerültek, pl. Kölcsey *Vanitatum vanitas*-ában.⁸⁽⁸⁰⁾

A kerék, a forgandóság, Wathay pikturájának csalárd nőalakja Beniczky Péter költészetének is egyik jegye.

²⁵¹„Mikor a szerencse felemel valakit,
Tornyok vitorláján helyezetteti székit
Ideig kedvére megereszti fékit;
Sokáig egy helyben nem hágy ülni senkit.

Szerencse kerekén azért okosan ülj,

*Tündér változásán hogy meg ne szégyenülj;
Mikor rád mosolyog, mások kárán tanulj,
Biztatása után vakmerőn ne indulj.”*

Itt viszont már mintha Faludi Ferenc fortuna-versét hallanánk előre:

*„Fortuna szekerén okossan üllý,
Ugy forgasd tengelyét, hogy ki ne düllý,
Ha szépen vezetett,
Ha miben kedvezett,
Ha miben kedvezett, meg ne örüllý.”*

A XVII. század végének epigon költője, Koháry István talán éppen tehetsége jellege miatt követi legpontosabban az emblematikus versgyűjtemények képét:

*„Kereke forgását s forgandó járását látom szerencsének
Óránként változik s változással hizik, nincs nyugta kedvének
Hamar fordul sarka, nincs pórázon nyaka, nem rabja senkinek.”*

Persze sem Wathay, sem Rimay János, sem a következő nemzedék fiai, Beniczky és Koháry nem írtak néhány sorba fogalmazott hagyományos képszerűt. Wathayt és Koháryt a század elején, illetve végén saját rabságuk, és ebbe kapcsolódva az *alkalom-occasio* illetve a *fortuna-szerencse* embléma indítja versre, Rimayt és Beniczkyt pedig a veszélyek századának romlandó Magyarországa. A szerencse képei kiválnak a terjedelmes versekből, és tovább élnek életüket, mint láttuk: Faludinál, Kölcseynél.

Wathay énekeskönyvében további emblematikus kapcsolatokat sejtető képek is láthatók. Zöld mezőben oroslán ül, róka lopózik melléje és egy sziklán varju bámul (10/a oldalon), baromfiudvart látunk egy következő képen, ahol a háttérben róka leselkedik (101/a oldal), majd dámvad vergődik csapdában, róka és holló nézik (100/a oldalon).

Mindez további emblematikus verskapcsolatok keresését teszi lehetővé, ugyanakkor arra is utal, hogy a szerző Aesopust jól ismeri.

Wathay valóban jól ismerhette az emblematikus költészetet, hiszen két esetben is szabályos emblematikus verset formál. Amikor elmenekült temesvári fogságából, újra elfogták és kegyetlenül elverték. Találunk egy képet a kéziratban, mely saját megverését ábrázolja, felirat nincs hozzá:

*„Itt a Ferhat Hotza vendégsége vala,
Thömös váratt nála, hog’ eltörtem vala,
Harom Lakatokatt: s el zallattam vala” (311 oldal)*

A rabságba hurcolt foglyok képét a következő vers kíséri:

*„Illy frissen hattvanon, tiz kocsikval rabok
Viteténk el alá, nyakonkon nagy vasok
Egy holnokra Császár házát s tengert látok” (35b oldal)*

Szabályos emblematikus vers a Nándorfehérvár elestét gyászoló is, mely „az Magyaroktól hogy elkölt, oh ki kár” (23b–24a). Személyes jegyeket tükröző kis portrét alkot Temesvárról és önmagáról:

*„Igy napkelet s délrül fekszik az Tömösvár
Kis Tömös átfolyván benne s körül van sár,
Nem tuttam, s engem is hát az tömlöc ott vár”.*

252 Wathaynak annyira személyes élménye a török fogság, hogy a bokorrímek nyűgén át is érvényesül a kép és a vers egysége. Ezért úgy hisszük, a kis, három soros versek is a szövegkiadás fő részébe illeszkednek inkább (most a jegyzetekben találjuk meg őket).

4. Próbáljuk meg kijelölni azt az emblematikus kötetet, melyet Wathay esetleg ismerhetett. A képversek első nagy hatású művelőjénél, az olasz Andrea Alciatinál (1492–1550) már találunk golyón, lobogó hajjal megjelenő Fortunát. Mintha Wathay verse is ide kötődne, még inkább az Alciati-kötet Jeremias Held-féle átdolgozásához, melynek első, latin–német nyelvű kiadása a Majna-menti Frankfurtban 1567-ben jelent meg. Idézzük a német fordítást:

*„Warumb stehst auff's Rads Felgen rund?
Weil ich alles verker zur stund.
Was thun d'Flügel an Füßen dein?
Dmit ich belder von hin köndt seyn.
Warumb helst in der rechten Hand
Ein scharpffen Scharsach one band?”*

Az Alciati–Held féle *alkalom-occasio* is lobogó hajjal, leplétől alig fedve, küllős keréken áll, jobb kezében éles ollóval (Wathaynál kés van) és lábán szárnyakkal.

Ilyen képre emlékezhetett Wathay, amikor „Az fekete toronyban Constantinapolion keüwll ualo Niomorult Rabsagomban szerezuen” versét formálta. „Fronte capillata post haec est occasio calva”, a lobogó haját követi a kopaszság ez a Wathay-képvers már idézett felirata. Alciatinál ez eredetileg így hangzik: „Ac heus tu, dic, cur pars calva est occasio capitis?” (és hallgasd csak, mondd, miért kopasz részben az occasio feje?). Ez a latin iskolában megtanult latin kérdés, ez a képes ábrázolás emléke villanhatott fel Wathay emlékezetében, amikor a változékony alkalmat a Fekete Toronyban, Konstantinápolyon kívül verssé formálta.

A kortárs Rimay János, aki ugyancsak forgathatta Alciatit, ugyanezt a képet fogalmazza verssé:

*„Hitető szerencse nem kell ajánlásod,
Globisos az lábod nincs helyben állásod,
Szárnyas vagy, nem csuda ha muló áldásod.

Irkák, hogy homlokod hajas és borzadott,
S mint vak javaidot nem érdemre adod,
Sőt az nem méltókat öblödben fogadod.*

Látszik kopaszság is hátul az fejedem,

*Jegyzi, hogy kit te szülsz, kényes fejedelem,
Értéke koptával lesz végre ál helyen” (1., 7., 8. versszak)*

Persze Az szerencsének természetiről és állapotjáról c. vers a fejed-en-fejedelem rímmel, a sejtelmesen homályos 8. versszakkal jobb vers, mint Wathay tisztes költőiségű alkotása. Nem véletlen, hogy Eckhardt Sándor, a Rimay kritikai kiadás sajtó alá rendezője már 1955-ben utalt arra, hogy „Alciati Rimayéhoz hasonló alakban ábrázolja és részletezi a Fortunával összekevert Alkalmat”.⁹⁽⁸¹⁾

Hosszasan időztünk Wathay Ferenc soproni eredetű műveltségi képénél. Főleg az emblematikáról szóltunk, emögött Franciscus Hartmann latin iskolájának tanításait kerestük. Úgy hiszem, akkor sem tévedünk, ha a költő biblikus- reformációs jellegű **253**verseinek ismeretvilágát is a soproni latin iskolából eredeztetjük. Balassi költészetével Wathay inkább valamelyik várban (Csesznek, Székesfehérvár) ismerkedhetett meg alaposabban.

Benda Kálmán 1970-ben adta ki Wathay Ferenc és felesége, Ládonyi Anna végrendeletét. Ebből a szövegközlésből is kiderül, hogy Wathay és Sopron városa között a későbbiekben is folyamatos kapcsolat volt. Wathay Ferenc vagyonát a biztos, szilárd falakkal körülvett Sopronban látta biztonságban. Mint a végrendeletében olvassuk: „vagon Sopront két kiseded ládámban ezer forintom ... Ittem ugyanott Sopront vagon azon egyik ládafiában 80 aranyam és egy arany, ki nyom 13 aranyat, azaz 93, 23 avagy 24 arany gyűrő”. Mindennek és három aranyláncnak biztos helyét Sopronban látta a Vágtól távol katonáskodó Wathay. Kinél helyezte el a katonaköltő Sopronban javait, a végrendelet megcsonkulása miatt egyelőre nem tudjuk.

Ha a gazdag soproni városi levéltárban Wathay javainak jegyzéke párdarabként felbukkanna, még pontosabb ismereteink lennének Wathay Ferenc, a költő-katona és Sopron város nemesekkel kapcsolatba lépő belvárosi polgárságának összefonódásáról. Erre a Lackner-iratok között őrzött Törtl János-féle iratok szolgáltatják a példát: özvegyétől, Gürtner Orsolyától (az irat kiállítása idején már Lackner Kristófnétől) Ráthky Menyhért és neje jegyzék szerint vették át 1600-ban a korábban őrizetre adott kincseiket, melyeket Törtlék őriztek: „Egi wasas lada”ban, „az kin Retesz és lakath volt”¹⁰⁽⁸²⁾

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Berecz Dezső: A soproni színészet sorsa az első világháború előtti évtizedben

Berecz Dezső: A soproni színészet sorsa az első világháború előtti évtizedben

1. Sopron város törvényhatósága úgy határozott, hogy 1905 őszétől kezdve a téli időszakot a magyar színtársulatnak engedi át és pedig okt. 1-től febr. 15-ig, vagyis 4 és fél hónapra, a német társulat pedig ezt követően működhetik (11597/228/1904. sz. határozat). A magyarság örvendezett, a magyar sajtó szintén, hiszen ez az intézkedés két évtizedes küzdelemnek volt az eredménye. A város egyben kimondta, hogy a magyar társulat világitási költségéhez évi 3000 koronával járul hozzá, ingyen fűti a színházat, magára vállalja az ügyeletes rendőrtiszt díját, a nappali és éjjeli őr, a fűtő és a tűzoltólegénység költségét. Ezeket a kedvezményeket, a pénzsegély kivételével, a német társulatok is megkapják (Polgármesteri jelentés 1904). Ugyanakkor a kultuskormány tudomásul véve a soproni magyar színészet játékidéjének a téli időszakra való kiterjesztését, a soproni magyar színészet számára havi 3000 kor. segélyt rendszeresített, operaházi vendégszereplők kiküldését ígérte. Ez az ígélet már korábban is elhangzott és később is hallunk még róla,

de teljesítése következetesen elmaradt. A német elemeknek természetesen nem tetszett a téli időszak elvesztése, de mégis örülniök kellett annak, hogy a kultuskormány a német színháztervbe vett teljes megszüntetésétől elállt.¹⁽⁸³⁾

A város az új időszakra Nádasy József pécsi színházigazgató pályázatát fogadta el, aki ügyeskezű ember lévén Szombathellyel is szerződött olyképpen, hogy a szeptember hónapot ott tölti, a soproni játékidő alatt pedig havi 3 előadást tart Szombathelyen. Ezt a „mellékállást” Sopron város tudomásul vette (Polgármesteri jelentés 1905).

²⁵⁴Nagy volt az öröm, de mégis hiba csúszott a számításba. Egyik az volt, hogy a közönség felkészülése és megszervezése elmaradt. A Színpártoló Egyesület is úgy nyilatkozott, a sajtó is arról panaszkodik, hogy az előzetes bérletgyűjtés még sose volt olyan silány, mint most. Nádasyék első előadása (a Denevér került színre 1905. szept. 30-án) nagy siker volt, azonban a Soproni Napló (X. 5.) nem hallgatja el, hogy bár Sopronban vannak rajongói a színháznak, viszont ellenségei is vannak, ezek aknamunkája okozza, hogy a bérlet kevesebb, mint más évben szokott lenni. „A bemutatkozás után egyes helyeken lekicsinylő hangokat hallottunk olyanok szájából, akik nem is jártak a színház környékén.” A másik hiba az volt, mint később kiderült, hogy a soproni társulat a tavaszi és nyári időszakban előnyösebb állomáshelyekhez nem juthatott, erejét költséges utazások, nagyon kurta játékidők gyengítették.

A bemutatkozó előadás után váltakozó szerencsével folytak az előadások. A nézőtér Tapolczay Dezső vendég szereplése alkalmával sem telt meg. Nádasy előkapja a mindig sikert jelentő János vitézt, a címszerepben Feledi Boriska, a társulat primadonnája, országosan ismert színésznő. Sopronban addig a János vitézt férfiszínész, a felejthetetlen Hunyadi József alakította, mivel azonban a Király Színházban Fedák Sári játszotta ezt a szerepet, mindenütt primadonnaszerep lett belőle. A bűbajos mese ezt is elbírta. Érthető azonban, hogy a színésznők Fedák hatása alól szabadulni nem tudtak, Feledi Boriska sem, jegyzi meg a Soproni Napló (X. 22.). A Színpártoló Egyesület 4000 kor. segélyt adott Nádasynek és kéri a minisztériumot, hogy számára megfelelő nyári állomáshelyről gondoskodják. A Színügyi Bizottság a Nádasy-társulat működésével meg volt elégedve, javasolta, hogy a város a nézőtérre is vezettesse be a villanyt, ez meg is történt (Soproni Napló, XI. 19).

1906. febr. 15-e után Wiedermann József bécsújhelyi igazgatónak kellett volna bevonulnia Sopronba, de már az év elején bejelentette, hogy betegsége miatt a soproni szereplést nem vállalhatja, a várossal kötött szerződéstől eláll. A város ezt tudomásul vette és felhívta a Színügyi Bizottságot, hogy más német társulatról gondoskodják s ha ez az idő rövidege miatt nem sikerülne, hosszabítsa meg a magyar társulat játékidőjét március végéig. Német társulatot valóban nem sikerült szerezni s így Nádasyék játékidője 6 hónapra bővült, sőt a város kimondta, hogy ez a jövőre nézve is érvényes. Így alakult ki egy véletlen eset következtében a hat hónapos magyar színházi szezon. (Polgm. jelentés 1906.) Az Oedenburger Zeitung prüszkölt, figyelmeztette Töpler polgármestert, hogy köteles a németiség színházáról gondoskodni, mert ellenkező esetben a németektől nem várható, hogy a magyar színházat látogassák.²⁽⁸⁴⁾

A Soproni Napló (IV. 5.) foglalkozott a féléves játékidő tanulságaival. Reménységgel nézhetünk a jövő elé, írja, ez a törekvő, fegyelmezett társulatnak köszönhető, de még hátra van a teljes felépítés. A társulat bizony hiányos volt, ezért a tagoknak sokszor idegen szerepkörökben kellett játszaniuk (bár rendszeren sikerrel), a zenekar is hiányos volt, a műsorban kevés az újdonság, a díszletek kopottak, a szoba díszlete mindig ugyanaz, a szombathelyi kirándulások pedig fárasztották a személyzetet.

2. Nádasy Sopronból távozva két hónapos szünetet tartott, majd újjászervezett társulatával Makón és

Szombathelyen működött. Kolozsvárról szerződtette Tompa Kálmánt mint rendezőt és drámai hőst, aki nagyon népszerű tagja volt a társulatnak. Partnere Makó Aida³⁽⁸⁵⁾ ismert színésznő, aki sok sikert ért el Sopronban is s végül itt maradt, mint Röttig Odo nyomdatulajdonos felesége. Nádasy szerződtette Ferenczi Frigyes komikust és rendezőt, aki később az Operaház főrendezője lett. A régiek közül törzstagként tért vissza Nagy Dezső jellemszínész, Rákosi Ferenc komikus, aki artístából lett színész. Maga Nádasy kitűnő jellemkomikus volt, felesége, Takács Jolán pedig komika. Az 1906/7. évi szezont csak okt. 11-én kezdték és márc. 14-én ²⁵⁵be is fejezték, vagyis ezúttal a játékidő ismét 5 hónapra rövidült. E szezon legnagyobb sikere A víg özvegy bemutatója (1907. jan. 5.) és 19 előadása volt. Danilót maga Nádasy játszotta, bár a szerep a sajtó szerint se volt neki való, később felváltva játszotta Kemény Lajossal, a társulat bonvivánjával. A címszerepben három énekesnőjét váltogatta, majd Turcsányi Olgát, aztán az előző évről ismert Feledi Boriskát hívta vendégül, aki a szinte reá szabott feladatban minden társát felülmúlta. Nádasy még azt is megcselekedte, hogy egyik előadáson minden felvonásban más színésznő játszotta a főszerepet. Nem hiszem, hogy lett volna színházi vállalkozó, aki annyi bört hűzött volna le „A víg özvegy”-ről, mint a mi Nádasy; egyébként azt is kitalálta, hogy a János vitézben Iluskát és a királykisasszonyt ugyanazzal a színésznővel lehet játszani.

A Nemzetőr márc. 10-i száma vezércikkben foglalkozik a magyar színésszel, amely még mindig küszködik, vergődik, még mindig mesterségesen táplált palánta. A közönség nagy része és éppen a vagyonosabb rész, írja az újság, idegenkedik a színháztól, s túlságosan magas igényekkel lép fel. Színészetünk színvonalát emelni kell, mert tehetségtelen kezdőkkel nem boldogulunk, a műsor legyen változatosabb, a német társulatok működését pedig teljesen meg kell szüntetni. Így a Nemzetőr.

Nádasy vendégszereplőkkel igyekezett segíteni, de üzleti fogásai is voltak. Első soproni szezona idején beengedett a színházba egy győri mozist, aki a felvonásközökben rövid filmeket vetített a közönség nem kis öröme, délutánonként pedig külön előadásokat tartott. Néhány estére szerződtette Frizzo átváltozóművészt, aki egymaga egész estét betöltő műsort játszott végig szemkápráztató ügyességgel. (Már nagyobbacska diák voltam, ma is emlékszem rá.) Nádasy bevezette a kabaréműsorokat, sőt a „csak felnőtteknek” szóló előadásokat is. Mindezért megróható, de éppen e kitérések vonzották a közönség közönyös részét.

Érdekes cikket olvasunk a Nemzetőr 1907. szept. 22-i számában arról, hogy tavasszal a német színtársulat megbukott Sopronban, igazgatójuk Schmiedt Gusztáv véleménye szerint Sopronban vannak fanatikus emberek, de áldozatkészség nincsen bennük. Sajnos, írja a lap, a magyarságban sincs elég áldozatkészség és színészetünk sincs kellő színvonalon, a legutóbbi szezon is csak félig sikerült, színészeinktől jobb felkészülést várunk, közönségünktől pedig azt, hogy felcsigázott igényét szállítsa le.

3. Nádasy szept. 28-án indult és ápr. 12-ig maradt, vagyis a játékidő elérte a 6 és fél hónapos rekordot. Ezúttal az operett-társulatot erősítette meg Szilasi Etel primadonnával és Földes Dezsővel, aki később a csehszlovákiai első magyar színház igazgatója lett. Sopronba szerződött a fiatal Bodonyi Béla jellemszínész, aki a 20-as évek folyamán több éven át igazgatta a soproni színházat. Nádasynek ismét volt egy remek sakkhúzása: decemberben szerződtetett egy az országban vándorúton lévő hét tagú olasz operatársulatot, hat kitűnő énekest és egy ugyancsak kitűnő karmestert, aki a kisebb szerepekre a Nádasy-társulat erre alkalmas tagjait tanította be, a kórust az egész társulat énekelte és a zenekart is megerősítették. A vendégjátékot néhány napra tervezték, de három hét lett belőle. Egész sor operát játszottak s még a német közönség is tódult a színházba. Azóta se felejtettem el, hogy életem első Mefisztóját, első Sparafuciléjét és első kabátáriáját (Bohémélet) egy Natili Antimo nevű nagyszerű olasz

énekelte.

A város közgyűlése magára vállalta az addigi kedvezményeken kívül a színházba vezényelt rendőrlegénység költségét is, de a villanyvilágítási hozzájárulás összegét 1500 koronára leszállította (11875/250/1907. sz.). A városatyák ugyancsak vigyáztak a város bugyellárisára! Nádasy szerződését további 3 évre meghosszabbították, 1908 tavaszára pedig a színházat Kottow János pilseni német igazgatónak adták, aki kérvényét magyar nyelven adta be. Ugyanebben az időben foglalkozott a város azzal a tervvel, hogy a színház berendezését felújíttatja s ehhez a kultuszminisztériumtól kért támogatást. A kérelmet a minisztérium azzal utasította el, hogy a soproni színészetet évi 16 000 koronával segíti, Sopron részére több pénzt nem adhat (Polgm. jelentés 1908).

256A hat és fél hónapos szezon nagy örömmel kezdődött be, ezen megjelentek a minisztérium, a színészegyesület kiküldöttei és más vendégek is s a sajtó is teljes elismeréssel méltatta a társulat munkáját, Nádasy József avatott vezetését és a kormány áldozatkészségét. A társulat Sopronból Zentára, onnan Makóra, Orosházára, Siófokra, Veszprémbe ment és 1908. okt. 17-én jutott el ismét Sopronba.

4. Még a társulat megérkezése előtt jelent meg az a rendőrségi intézkedés, hogy a színház nézőterére felsőruhát bevinni nem szabad. Ebből az ártatlannak látszó intézkedésből a gondok és bajok egész áradata támadt, ami Nádasyt bukásba, a soproni magyar színészetet pedig katasztrofális válságba sodorta. A rendőri intézkedés végrehajtását egyelőre felfüggesztették, tekintettel arra, hogy a színház szűk, fűthetetlen előterei ruhatár elhelyezésére nem voltak alkalmasak.

Először Wälder József, a város főmérnöke készített tervet a színház előtereinek megnagyobbítására, majd a város egy bécsi színházépítő céggel⁴⁽⁸⁶⁾ lépett érintkezésbe, amely megvizsgálván az épületet közölte a várossal, hogy a színházat a Petőfi tér felé kell meghosszabbítani, de az épület tűzveszélyes lévén betonszerkezet alkalmazására is szükség lenne. A munka költsége 170 000 korona. A cég hozzátette, hogy a munka elvégzését 1909-ben nem tudja vállalni. Ezt írja a Soproni Napló (1909. III. 24.) és hozzáteszi, hogy ilyen óriási összeget a város adni nem fog. Három nap múlva márc. 27-én a Színügyi Bizottság foglalkozott a színház ügyével. Már rendelkezésére állottak azok az adatok, melyek szerint a tetőzet fagerendái és az emeleteket tartó gerendák korhadtak, az épület e miatt különösen a villanyvilágítás bevezetése folytán a legnagyobb mértékben tűzveszélyes, teljes átépítésére van szükség. A bizottság javasolta az átépítést 200 000 kor. költséggel és említette Medgyaszay István budapesti műépítész nevét, aki előző évben Veszprémbe épített új színházat. A városi tanács a bizottság javaslatát magáévá tette s ezzel a város törvényhatósági bizottságának márc. 31-i közgyűlése foglalkozott. A javaslat mellett Hering Zsigmond szólalt fel azzal, hogy a színházra szükség van, a régi épület pedig használhatatlan, javasolta, a közgyűlés Medgyaszay Istvánt bízta meg a terv elkészítésével és a munkálatok vezetésével. Hivatkozott a veszprémi színházépületre. A városatyák a költségtől ijedtek meg, Steiner György például ellenezve a javaslatot megjósolta, hogy a várost gyámság alá fogják helyezni, Dáhner Samu pedig azon a véleményen volt, hogy okosabb volna bikaistállót építeni (Soproni Napló IV. 1.). Szilvásy Márton csatlakozott Hering javaslatához, mert 40–50 000 koronás⁵⁽⁸⁷⁾ javítással a tűzveszélyességet megszüntetni nem lehet. A közgyűlés a javaslatot túlnyomó többséggel megszavazta és az átépítés költségeinek fedezésére 200 000 kor. hitelt engedélyezett (3632/106/909. sz.)⁶⁽⁸⁸⁾

Ezután kapcsolódott be a munkába Medgyaszay István s a terveket rövidesen elkészítette. Ezeket a városi tanács a város május 13-i közgyűlése elé terjesztette. A városatyák belátva az épület tűzveszélyességét érdemben nem elleneztek az átépítést, de a költségek miatt aggályoskodtak és amiatt, hogy a várossal szemben szerződésben lévő Nádasy nem kíván-e esetleg kártérítést. Dr. Töpler Kálmán polgármester

ismertette Bierbauer miniszteri tanácsos szakvéleményét, mely szerint a színház épülete tűzbiztonsági okokból tarthatatlan és elismeréssel szólt Medgyaszay tervéről. Nádasz megígérte, hogy kártérítési igényt nem támaszt, ha a munka dec. 20-ig befejeződik, egyébként is a színtársulat számára megfelelő állomáshelyről a kormány gondoskodik. Medgyaszay pedig kijelentette, hogy a 200 000 kor. költségösszeget nem lépik túl. A közgyűlés nagy többséggel elfogadta a javaslatot, megbízta Medgyaszay Istvánt 12 000 kor. tiszteletdíj mellett a tervek elkészítésével, a munkálatok ellenőrzésével, a munka azonnali megkezdésével és dec. 20-i befejezésével. A szükséges tárgyalások lebonyolításával, a munkáknak versenytárgyalások útján való kiadásával, minden előmunkálat végrehajtásával a tanácsot bízta meg. A színház berendezési [257](#)tárgyai és a homlokzati szobrok megőrzendők, illetve, ami szükségtelen, az értékesítendő.

A különféle munkálatokat budapesti és soproni cégek kapták, többek között a vasbeton-munkákat a Pittel Adolf budapesti cég.

A színház újjáépítési adataival Kugler Alajos színháztörténete⁷⁽⁸⁹⁾ foglalkozik és az új színház tervezőjét is bemutatja. Teljes neve Medgyaszay Benkó István, 1877-ben Budapesten született, apja Benkó István építésztanár, anyja Kolbenheyer Mór egykori soproni ev. lelkész és műfordító leánya. Sopronban tehát rokonai voltak. A budapesti műegyetemet és a bécsi művészakadémia mesteriskoláját végezte, külföldi tanulmányutakon járt, nemzetközi díjakat nyert. 1904 óta működött Budapesten, a magyar nép építőművészetét kutatta. 1908-ban építette a veszprémi színházat az általa magyar monumentális stílusnak nevezett megoldásban.⁸⁽⁹⁰⁾

Medgyaszay átépítési terve azt jelentette, hogy a régi épületből csak a csupasz főfalak maradtak meg. A nézőtér kialakításánál az volt a cél, hogy nagyobb legyen a befogadóképesség. Medgyaszay a három szintes nézőtéren 40 páholyt tervezett 200 ülőhellyel, 328 ülőhelyet, 280 állóhelyet összesen 808 személy részére (Soproni Napló IV. 15; V. 5.). A régi színház négy szintes volt, a földszinten 10 páholy és 90 ülőhely, hátul a diákálló, az I. és II. emeleten köröskörül 18–18 páholy, ezek fölött a karzat 115 ülőhellyel és hátul állóhellyel. A földszinti páholyok előtt volt egy sor számozott állóhely, az aranyifjúság kedvenc helye. A teljes befogadóképesség 730 személy volt. Medgyaszay ezzel szemben a földszinti ülőhelyek számát megnövelte, az I. emelet közepére erkélyt iktatott, viszont egy teljes emeletet törölt. Ha még azt is tudjuk, hogy a 40 páholyból végül csak 36 lett és hogy a II. emeletre tervezett páholyok ilyen minőségben hasznavehetetlenek voltak és csupán mint karzati ülőhelyek voltak hasznosíthatók, akkor kitűnik, hogy Medgyaszay terve csak nagyon csekély mértékben emelte a befogadóképességet.

Medgyaszay tervére vonatkozóan Schármár János építész, törvényhatósági bizottsági tag adott be a városi tanácshoz észrevételt, melyet az Oedenburger Zeitung teljes terjedelmében közölt (V. 27), hozzátéve, hogy figyelemreméltónak tartja.⁹⁽⁹¹⁾ A német lap egyébként az átépítésre vonatkozó határozatot meglepéssel fogadta. Schármár János lényegileg a következőket írta: Miután a polgármester lehetővé tette, hogy a színház átépítési terveibe betekintszen, sajnálatosnak tartja, hogy ezeket a terveket a középítési bizottság nem ismeri. Utolsó pillanatban teszi meg észrevételeit, melyekre szeretné a figyelmet fölhívni. Mindenekelőtt érthetetlennek tartja a céltalan sietséget. Az átépítésre kétség kívül szükség van, azonban olyan munkáról van szó, amely több generáció számára készül, tehát alaposabb megfontolást kíván annál is inkább, mivel egy régi épület átépítése fokozott figyelmet, felügyeletet igényel és sokkal több munkaidőt. Az év hátralévő részét a tervek részletesebb kidolgozására és a berendezési tárgyak elkészítésére kellene fordítani s következő tavasszal teljes előkészítéssel lehetne az építést elkezdni. A kitűzött határidő nagyon rövid ahhoz, hogy a szükséges ellenőrzést el lehessen végezni s ez a rövid határidő okozza, hogy azok a soproni cégek, amelyek ilyen gyors munkára nincsenek berendezve, kimaradnak az építésből. Kifogásolja a

homlokzatot, melyen a magyaros motívumok túlzott szecesszióba csapnak át, és különösen a majdnem egészen lapos tetőzetet, ²⁵⁸amely legfeljebb provizorikus kiállítási csarnoknál volna elfogadható. Színházépületünk az adott környezetben csak monumentalitással érvényesülhet, ami kupolás tetőzettel volna elérhető s ez esetben a homlokzat jelenlegi szobordíszai és a bejárat oszlopai is megmaradhatnának. Példaképpen hivatkozik a budapesti tőzsdepalotára (jelenleg a Magyar Televízió palotája) és az Osztrák–magyar Bank palotájára (jelenleg Nemzeti Bank). Fölöslegesnek tartja az oldalfalak mentén húzódó erkélyeket; a belső kiképzésre nézve nem tett megjegyzést, csupán a központi fűtés tervét módosítaná.

Schärmár észrevételeit a Középítési Bizottság június 7-én tárgyalta, ezen Schärmár is részt vett. Úgy látszik vita nem nagyon volt, mivel Töpler polgármester az ülés elején bejelentette, hogy a színház átépítésére vonatkozó határozatot a minisztérium már jóváhagyta s rendelkezésre bocsátotta saját szakértőjének a véleményét is. Medgyaszay minden észrevételt hajlandó volt figyelembe venni, így hozzájárult ahhoz, hogy a négy görög oszlop és a homlokzaton lévő múzsaszobrok megmaradjanak, a kifogásolt erkélyekhez sem ragaszkodott, de eredeti homlokzati tervéből nem engedett, határozottan kijelentette, hogy az építkezés az év végéig befejeződik. (Soproni Napló és Oedenburger Zeitung VI. 9.) A négy oszlop megcsónkítva bár, de megmaradt, ellenben a nagyon is megviselt állapotban lévő múzsaszobrok a múzeum kertjébe vándoroltak, helyettük a színház homlokzatára Storno Ferenc allegorikus falfestménye került. Az 1841-ben épült színházépület lebontását a soproni Boór cég munkásai június közepén megkezdték (S. Napló VI. 20.)

5. A színház újjáépítésére vonatkozó kitérés közben meg is feledkeztünk Nádasyékról, akik az 1908/9. évi 5 hónapos játékidőt márc. 22-én fejezték be. A búcsúelőadáson a közönség lelkesen ünnepelte a társulatot és Szilasi Etel primadonnát, aki a következő évre Debrecenbe szerződött. Az utolsó hetek háborús hírei nem nagyon kedveztek a színházmenetnek, sok embert behívtak katonának, hajszálon múlt a háború kitörése Szerbia és a monarchia között. A társulat Zentára utazott, majd Szombathelyen folytatta működését, ahol Nádasy nyári arénát építtetett. Ebben játszottak aug. 18-ig s tovább vonultak Orosházára. Nádasy azt kérte Szombathelytől, hogy szeptemberben még varieté-előadásokat tarthasson az arénában. Ez ellen az éttermek és kávéházak tulajdonosai tiltakoztak és Szombathely el is utasította a kérést.

Nádasyék helyzete bizonytalanná vált, hiszen tudták, hogy december vége előtt Sopronba nem jöhetnek. Töpler polgármester hiába kérte a minisztériumot, hogy Nádasyék a Várszínházat vagy a Nemzeti Színház üresen álló épületét megkaphassák, a kérést „elháríthatatlan okok” miatt elutasították (Nemzetőr IX. 15.). Nádasy azt szerette volna, ha Sopronban valami termet kap, ez azonban nem volt megoldható. Orosházán, majd Békéscsabán kellett kihúzniok az időt, amíg Sopronba jöhetnek. Békéscsabán a színházhelyiség túl kicsi volt, a társulat bizony mostoha körülmények között tengődött s az országban minden színház foglalt volt. A soproni új színház épülete már állt, de belső munkálatok folytak, több munkás beállítására és a munka meggyorsítására volt szükség. (S. Napló XI. 27.)

Ekkoriban helyezték el a színház homlokzatán a Storno-féle falfestményt. A kép baloldalán álló női akt mindjárt szemet szúrt. Egyes testületek és különösen a katolikus papság emelt szót az „erkölcstelenség” ellen, amely tekintettel a szomszédban lévő felekezeti iskolára, az ifjúság megrontására alkalmas. A kép megváltoztatását kívánták. A Nemzetőr dec. 18-i számában fejtette ki azt a véleményét, hogy a város nevéssé tenné magát ország-világ előtt, ha a meztelen múzsát felöltöztetné. Maradt is a kép eredeti formájában, de magam is emlékezem, hogy sok csipkelődésre adott alkalmat. A lap ugyanakkor Storno Ferenc nyilatkozatát közölte: ő a kép felrakásakor külföldön volt, visszaérkeztekor maga is csodálkozott a meztelen alak alkalmazásán, mivel ez az eredeti kompozíción nem szerepelt. Ez a kérdés aztán lekerült a

napirendről s ma már nem lehet megállapítani, hogy a szóban forgó és szemet szűrő műzsát valójában ki vetköztette le.

259Sokan felháborodtak amiatt is, hogy a Színügyi Bizottság a helyárat a régiekhez képest felemelte azzal a hozzáadással, hogy a színház igazgató szükség esetén leszállított helyáratokkal is játszhatik. A régi épületben a maximális bevétel 700 korona volt, az új helyáratok szerint 1000 korona, más vidéki színházakban a maximális bevétel 1200–1400 korona közt alakult.

Vége minden elkészült s az új színház megnyitását dec. 25-én tüzték ki. Nádasy szerencsétlenül a Tatárjárás c. operettet tűzte műsorra, amit a sajtó már eleve kifogásolt, mondván nagyon helyesen, hogy az új színházat maradandó értékű klasszikus magyar darabbal illene megnyitni. Nádasy már a megnyitás délutánján is szeretett volna játszani, ezt azonban a város nem engedte meg. Ellenben hozzájárult Nádasynak ahhoz az indokolt kéréséhez, hogy május végéig maradjon és felhívta a tavaszi szezonra jelentkező hét (!) német igazgatót, hogy kérésüket e szerint módosítsák.

A nyitó előadásra zsúfolásig megtelt a nézőtér. Mindkét magyar újság azzal kezdte a beszámolót, hogy a rendkívül gyenge előadásról nem ír kritikát, különösen a zenekart marasztalta el. Bródy Miksát, a kitérő karmestert csak sajnálni lehetett, a nagy költséggel megépített színházban a közönség jobb előadásokat várt. Hát ez bizony nem volt valami biztató fogadtatás s a következő előadásokról sem olvasunk elismerést, a lapok nem veszik észre, hogy egy agyongyötört, elfáradt s talán elfásult társulat érkezett, idő kellett ahhoz, hogy magára találjon. Bene Valéria nagyon tehetséges drámai színésznő volt s ugyancsak a prózában sok sikere volt a fiatal, dekoratív Gerzso Szerénának, akit gyakran láttam Gyóni Géza társaságában. Az idejű „Nádasy-trükk” azonban az volt, hogy két primadonnát hozott, visszahozta a közönség ismert kedvencét, Feledi Boriskát és melléje Batizfalvy Elzát, aki előbb Nagyváradon és Kolozsvárott játszott.

Január elején már megszólalt az elismerés hangja s a Nemzetőr (I. 9.) figyelmeztette egyrészt a társulatot, hogy gondos alakításokat és válogatott műsrot kíván, másrészt a közönséget, hogy a színház pártolása már nem hazafias gesztus, hanem intelligencia kérdése. Néhány nap múlva pedig azt olvassuk (I. 16), hogy a társulat hölgytagjai megállják a helyüket, a férfiak közt sok a kezdő, a műsrot se kifogástalan, de „ne támasszunk túl magas igényeket.” Az évad kimagasló sikere volt Az elvált asszony (Fall Leo), az Obsitos (Kálmán Imre) és a Luxemburg grófja (Lehár). Bemutatták Móricz Zsigmond Sári bíróját és Lengyel Menyhért Taifunját, Bodonyi Béla pedig eljátszhatta két parádés szerepét: Moor Ferencet a Haramiakban és a velencei kalmárt. A kritikus azonban majdnem epeömlést kapott a Shakespeare-darabba csempészett táncbetétől s amellet még a zenekar is „borzasztó dolgokat művelt.”¹⁰⁽⁹²⁾

Az érdeklődés a játékidő vége felé alakult ki, különösen a két primadonna ünneplésének nem volt se vége, se hossza. A közönség két pártra szakadt, különösen a diákság lelkesedett s hol Feledit, hol Batizfalvyt ünnepelte. A Színpártoló Egyesület Nádasyt 2000 koronával segélyezte, a város pedig a szerződését 1914-ig meghosszabbította (Nemzetőr IV. 9.). Az évad május 1-én ért véget.

6. A soproniaknak az új színházépület nem tetszett, sem a külseje, sem a nézőtér, melyet pedig az Oedenburger Zeitung a megnyitás alkalmával ékszerdoboznak mondott (1909. XII. 28.). Mint Csatkai¹¹⁽⁹³⁾ is megjegyzi, hiányzott a régi színház ünnepélyes hangulata: a bordó színek, dús aranyozás, díszes csillár, mennyezetfestmény és az 1873-ból való, Apollót és a műzsákat ábrázoló előfüggöny. Az új nézőtér ridegebb volt, hidegebb színei, szecessziós díszítményei nem keltettek hangulatot, szokatlanok voltak a cicomás lámpák, párnázat nélküli komor széksorok, túlságosan nyitott, **260**egymástól is alig elválasztott

páholyok. Sajnos mindez újabb ürügyül szolgált a közönyösek számára.¹²⁽⁹⁴⁾

Más baj is akadt és ezzel új gond szakadt a város nyakába. Már 1910 februárjában észlelték, hogy a nézőtér II. emeletén repedések mutatkoztak. Ezeknek akkor nem tulajdonítottak jelentőséget. Ősszel azonban, amikor a társulatnak már érkeznie kellett volna, újabb repedések támadtak s a szakértők megállapították, hogy a beton megerősítésére van szükség. A város nyomban értesítette Nádasyt, hogy egyelőre nem jöhet Sopronba és megtették a szükséges intézkedéseket (Nemzetőr IX. 23.). A polgármester kijárta, hogy Nádasység a Várszínházban játszhassanak, be is vonultak oda, de mivel szereplésük eredménye nagyon bizonytalannak látszott, Nádasz kártérítési igényt jelentett be a városnál. A város fel is ajánlott 3000 koronát, ezt azonban Nádasz nem fogadta el. A színházban már folyt a helyreállítási munka, ennek befejezését november 1-ére, majd 15-ére ígérték. Megjegyzendő, hogy a helyreállítási munkálatokért a város a Pittel-céget tette felelőssé. A közönség pedig, amelyet olyan nehéz volt színházba terelni, zúgolódott amiatt, hogy nincs színháza. Egyre több támadás érte a várost, a fenti céget, Medgyaszayt; sőt a Nemzetőr (XII. 1.) szerint olyan vélemények is elhangzottak, hogy okosabb lett volna a bécsiekkel építtetni. Nádasz kárigényének végleges összege 22 309 kor. 35 fillér volt.

Időközben az is kiderült, hogy az átépítési munka előirányzott költségét 77 000 koronával túllépték. A város törvényhatósági bizottsága által kiküldött felülvizsgáló bizottság nov. 21-i ülésén megállapította, hogy a túllépés oka a munka természetében és a sietségben keresendő. Medgyaszay nem készített eléggé megfontolt, részletes költségvetést, régi épület átalakításáról lévén szó, folytonos változtatásokra és számos igen költséges, előre nem látott munkára volt szükség. Medgyaszay saját felelősségére rendelt el munkálatokat, ezekről bejelentést nem tett és az előirányzattól eltérő számlákat terjesztett be. A tanács is hibázott, amikor a többletkiadásokról a törvényhatóságnak jelentést nem tett, a Középítési Bizottság is hibázott, amikor a tervektől eltérő munkálatok végrehajtásához a törvényhatósági bizottság tudta nélkül hozzájárult. A bizottságnak az volt a véleménye, hogy a többletmunkákra szükség volt, károkozás nem történt, senkit felelősség nem terhel. Ezt a jelentést a törvényhatósági bizottság a Jogügyi Bizottság véleményének kikérése után jóváhagyta és 70 000 kor. póthitelt szavazott meg (GySmL. 2. sz. III. 122/909.).

Nádasz nov. 24-én operettel indult nagyon gyenge támogatás mellett. Társulatának tagjai kicserélődtek, a legjobb vonzóerők hiányoztak, Tompa Kálmán maga is színigazgatói engedélyért szaladgált. 1911. január elején a színészegyesület foglalkozott Nádasység nehéz helyzetével. Az a vélemény alakult ki, hogy a két filmszínház, a hangversenyek, bálók vonják el a közönséget, Nádasz pedig a várszínházbeli helyzetet nyögi, ahol az állami színházak gépészeit, díszletezőit kellett alkalmaznia. A társulat ápr. 7-én fejezte be a gyenge évadot és Kőszegre távozott.

Nádasyra rossz idő következtek. Mindenekelőtt kiderült, hogy a színészegyesülettel szemben tartozásai vannak s félték, hogy e miatt igazgatói engedélyét megvonják. Ez ugyan nem következett be, de a bizalmat az eset meggyengítette (Nemzetőr, VII. 20.). A társulat bevonult Szombathelyre. Ott érte Nádasyt a következő csapás: leégett az aréna, s felszerelésének nagyrésze elpusztult. A társulat tétlenül nyomorgott, annyi pénzük sem volt, hogy következő állomáshelyükre, Makóra utazzanak. Szombathely gyűjtést indított a társulat javára, a város pedig rendelkezésükre bocsátotta a kultúrházat. Az érdeklődés nagyon gyenge volt. Végül is a kultuszminisztérium utalt ki 15 000 kor. segélyt, ebből Nádasz kifizette a gázsikat, beszerezte a szükséges kellékeket, pótolta a tönkrement hangszereket és társulatával Makóra utazott, ahol a budapesti állami színházaktól kapott díszleteket (Nemzetőr VIII. 3, 6, 10, 27.).

²⁶¹Nádasz okt. 10-ére hirdette a soproni nyitást, de mivel a díszletek nem érkeztek meg, 12-én indult kicsi

és gyenge társulattal. A Soproni Napló feltűnő szűkszavúsággal ír a színházról, az első előadásokat dicséri, de megjegyzi, hogy a közönség nagyon kevés (X. 17.). Nov. 10-én hosszabb cikk foglalkozott a színházzal, amely az újság szerint a csőd szélén áll. A közönség nemcsak távol maradt a színháztól, hanem valósággal bojkottálta. Nyilvánosságra került ugyanis, hogy Nádasy kártérítési igényét bíróság elé vitte. Ez a végzetes lépés olyan felháborodást keltett a közönség körében, hogy Nádasyról hallani se akart. A közönséget az is elkedvetlenítette, hogy a nagy költséggel épült színház nem tetszik, sok a hasznavehetetlen ülőhely a nézőtéren. A cikk azzal fejeződött be, hogy a soproni közönség a féléves szezont nem tudja fedezni, ennek kiegészítése és a sok bajjal járó átépítés sok ellenséget szerzett a színháznak, az igazgatót pedig gyűlölik Sopronban.

A Színügyi Bizottság is „bojkottról” tárgyalt s legelső teendőnek tartotta, hogy Nádasy a pert vonja vissza. Már a fővárosi lapok is foglalkoztak a soproni színház helyzetével. A helybeli magyar újságok nov. 10-án írtak tudósítást arról, hogy Festetics Andor, a vidéki színészet felügyelője Sopronba ankétot hívott egybe, ezen egyöntetűen megállapították, hogy a közönség elhidegült a színháztól, előző este például 24 ember ült a nézőtéren és 22 korona volt a bevétel, legfontosabb teendő az, hogy Nádasy álljon el a pertől és fogadja el a város által felajánlott 12 000 kor. kártérítést. A Nemzetőr a híradást megtoldja azzal a véleménnyel, hogy Nádasy helyett olyan igazgatóra volna szükség, aki a bizalmat ismét vissza tudja állítani. Nádasy is belátta, hogy Sopronban nincs maradása és Szabadkára pályázott, ahova szept. 1-én vonulhatott be (Nemzetőr XII. 10.). A színház üresen tátongott s december közepén nyilvánvaló volt, hogy Nádasy nem bírja tovább. A kormány el is határozta Nádasy azonnali leváltását, a színházat és a társulatot jan. 1-étől kezdve más igazgatónak kellett átvennie. Erre Thury Elemért, a debreceni színház főrendezőjét és kiváló drámai színészét szemelték ki, akinek pályázata már Sopronban volt. A város mindezt tudomásul vette, Thuryt kötelezte, hogy a társulatot 8–10 taggal egészítse ki. Nádasy elfogadta a 12 000 koronát azzal, hogy több követelése a várossal szemben nincsen. A kormány a fenti összeget a városnak három évi 4000 koronás részletekben megtérítette (Soproni Napló XII. 22.).

7. A rokonszenvesen induló, sokszor talpra ugró Nádasy József tehát csúnyán megbukott.¹³⁽⁹⁵⁾ A korabeli sajtó váltig hangoztatta, hogy a magyar színészet nem bukott meg. Én se használom ezt a szót, de kétségtelen, hogy a helyzet súlyosabb volt, mint valaha. A hibák, félrefogások, okok és ürügyek, gondolom, írásomból kitűnnek, összefoglalásukat mellőzöm. Ezekről függetlenül jellemző a korszakra, hogy a színházbajlás megszűnt hazafias kötelesség lenni és hogy a film hallatlan erővel és gyorsasággal tört előre. Sopron két filmszínházának nézőtere naponta többször is megtelt, a mozi jó üzletté vált és fantázia volt benne. A közönséget, amely elhagyja egyszer a színházat, nagyon nehéz visszaszerezni, sőt lehetetlen. Erre vállalkozott becsületes szándékkal, háta mögött egy pénzes csendestárssal, akinek színésznőfelesége volt, Thury Elemér.

Thury Elemér és felesége, Csige Böske komoly művészpár, elemük a modern dráma és vígjáték. Thury daliás, szép férfi, feltűnő megjelenés. 1912. január első napjaiban néhány új tagot szerződtetett, előadást nem tartott, ellenben reggeltől estig próbák folytak a színpadon. 6-án indult: délután A piros bugyelláris, este Gervay Andor új darabja, „A becstelen” került színre szép sikerrel. Ezt követően is igen nagy igyekezettel, művészi öntudattal dolgozott, a hangsúly a prózai előadásokon ²⁶²volt, vendégszereplőket is hívott, a színház rajongóit és a próza kedvelőit hamar meghódította, de a tétovázók és közönyösek népes táborát nem tudta megnyerni. Anyagi gondok közt vergődött ápr. 3-ig, akkor Kőszegre, onnan Szombathelyre vitte társulatát, s mindkét városra ráfizetett.

A következő 1912–13 évadot szept. 22-én kezdte az előzőnél sokkal gyengébb társulattal. A sajtófogadtatás nagyon hűvös volt. A közönség, melynek hangulatát az újabb háborús hírek is befolyásolták, a következő

előadásokon se tudott felmelegedni. Üres ház követett üres házat.

A fővárosi lapokban jelent meg a kultuszminisztérium közleménye a soproni színház helyzetéről. E szerint Töpler polgármester a kormány segítségét kérte, mivel a jelenlegi színtársulat Sopronban nem tud megélni. A minisztérium ezt a kérelmet kereken elutasította, mivel Sopron színházára többet áldozni nem tud, vendégszereplőket sem küldhet, Sopron keressen más megoldást, igyekezzék megfelelőbb várossal szövetkezni, ha pedig a társulat nem boldogul s az igazgató anyagi okokból a társulat vezetésére nem képes, akkor alakítsanak konzorciumot (Soproni Napló XI. 22.). A soproni sajtó megdöbbenéssel fogadta a hírt, a konzorcium tervét elutasította, mert az szétzüllesztene a társulatot, a megfelelőbb várossal való szövetkezést pedig éppen a minisztériumnak kellett volna már régen lehetővé tennie. Thury kijelentette, amíg bírja, addig helyén marad.

A közönség magatartása nem változott. 1913. február közepén a budapesti lapok a soproni színház csődjéről írtak. Arról volt szó, hogy Thury megszakítja a soproni évadot s társulatát Újvidékre viszi. Ezzel kapcsolatban a Soproni Napló (II. 15) megjósolta, hogy a társulatnak a vegyes lakosságú Újvidéken se lesz szerencséje. Sajnos csak szerencsétlen vezetésről, nagyon rossz műsorról, hanyag rendezésről, hanyag előadásokról írhatunk, írja az újság. Nincs összjáték, nincs fegyelem, ha 2–3 ember jól játszik, az még nem minden. A régi rajongást csak művészi teljesítménnyel lehet feltámasztani.

Hát ez bizony szomorú bizonyítvány, ami sok mindent megmagyaráz. Thury Sopronban még megünnepeltette 20 éves színészkedésének jubileumát és febr. 19-én elbúcsúzott. Újvidéken se boldogult és utána Szombathelyen sem, ahol pedig új arénát építtetett. Bekövetkezett a katasztrófa.

A soproni lapok részletesen foglalkoztak a történetekkel. Ezeknek lényege, hogy Thury mindenütt balsikerrel, ráfizetéssel dolgozott, pénze elfogyott, csendestársa Amerikába vitorlázott, június 16-án színészeinek a gázsiját nem tudta kifizetni. A minisztériumban 4500 kor. gyorssegélyt kapott, ezt azonban a társulat tagjai, kiknek követelése 10 000 kor. volt, nem fogadták el. Erre Thury társulatát a színészegyesület gondjaira bízva a társulat igazgatóságáról azonnali hatállyal lemondott, ezt Szombathelyen is, Sopronban is bejelentette (S. Napló VI. 20.; Sopron VI. 22.). Mindkét lap elismeréssel foglalkozott Thury személyével, aki tisztességes szándékú ember volt, de szerencsétlen időben vállalta az igazgatást, melyre 100 000 koronát fizetett rá, először 30 000 kor., majd 20 000 kor. kormánysegélyt kapott. Távozását mindenki sajnálta.

A város színügyi bizottsága elfogadta Thury lemondását, s pályázatot hirdetett. Alig hangzott el a lemondás, máris akadt jelentkező Szabó Ferenc nyitrai igazgató személyében. A vonzóerő nyilván az akkor 18 000 kor. összegű államsegély.¹⁴⁽⁹⁶⁾ Pályázott még, ez is meglepő, Batizfalvy Elza, Nádasy egykori primadonnája és Polgár Károly, a pozsonyi színház igazgatója (Sopron, VI. 26.). Protekció is akadt: a minisztérium színügyi előadója Batizfalvyt, a színészeti felügyelő Szabó Ferencet ajánlotta (Sopron VII. 6.). A közvélemény azonban Polgár Károly mellett állt annak ellenére, hogy a pozsonyi szövetség idején az ide-oda utazgatás sok nehézséget okozott. Döntésre kerülvén a sor a város egyhangúlag Polgár Károly pályázatát fogadta el (Sopron **263**VII. 24.). Elfogadta Polgárnak azt a tervét, hogy 62 tagú, operaelőadásokra is alkalmas társulatával szeptembert és áprilist tölti Sopronban, a közbeeső hónapokban pedig a hétvégeken prózai és énekes előadásokat váltogat. A Soproni Napló (VII. 20.) nem lelkesedett ezért a megoldásért mondván, hogy a soproniak szeptemberben nem mennek színházba, pénteken a zsidóság nem megy, vasárnap az ún. „úri közönség”; szombaton pedig más rendezvények, társas összejövetelek vonják el a publikumot a színháztól. Nagyon érdekes Röttigné Makó Aida cikke ugyanebben a lapban (VII. 10.) arról, hogy egyetlen megoldás, ha a város saját kezelésébe veszi a színházat, csak így lehetne új

színházértő, színházszerető közönséget nevelni. A cikkíró megfélekedett arról a problémáról, hogy a város mit kezdjen színészeivel tavasztól ősziig. A Sopron c. lap sikert remélt ugyan, de aggasztották az utazási nehézségek (VII. 24.).¹⁵⁽⁹⁷⁾

Polgár kitűnő társulata szept. 6-án kezdte a soproni szereplést a Cigányprímással. A sajtó szerint ilyen jó társulat Szendrey Mihály óta¹⁶⁽⁹⁸⁾ nem járt Sopronban (Sopron IX. 7.), de a következő előadásokról szóló beszámoló (IX. 11.) már panaszkodik, hogy a nézőtér üres. Nyers hangra fakad: „a közönség ilyen tájban buta ételekkel tömi magát és bambaságot szülő söröket önt magába, ezeken kívül semmi egyéb nincs szüksége ezen a világon. Krónikus hülyeség!” Hozzáteszi, hogy ez különösen a jómódúakra vonatkozik, kiknél a színházi jegy ára nem számítana. Majd egy színházlátogatónak a főispánhoz¹⁷⁽⁹⁹⁾ intézett nyílt levele jelenik meg a lapban (IX. 18.) javasolva, hogy a megye földbirtokosai segítsék a magyar színészetet s hogy a tisztikar is jobban látogassa a színházat, mert „ebben a közönytől, nemtörődömségtől, cinikus önzéstől szagos városban tenni kellene valamit az utókor kedvéért.”

Polgár Károly szept. 27-én befejezte a rövidre sikerült játékidőt s azután következtek a hétvégek. Ritkán volt siker, csak az operaelőadások alkalmával telt meg a nézőtér, az utazgatások fárasztották a társulatot, Polgár kedvét vesztette. Gondolt egy merészet s jan. 1-től kezdve a soproni színházat átjátszotta Márffy Károly kaposvári igazgatónak, aki éppen állomáshelyet keresett (Sopron XII. 11.). Márffy kicsi, de tisztességgel dolgozó társulatot hozott, sok vendégszereplőt szerződtetett, de a színházról elszokott közönséget felrázni nem tudta. A Színpartoló Egyesület mereven elzárkózott attól, hogy Polgár Károlynak bármilyen anyagi támogatást adjon, mivel nem érdemli meg, a magyar színészet ügyét ismét válságba taszította. Javasolta, hogy a város a Polgárral kötött szerződést bontsa fel. Márffynak 500 kor. segélyt juttatott (Soproni Napló 1914. I. 11.).

Márffyék 1914. febr. 8-án búcsút mondtak Sopronnak, elutazásukat a város anyagi segítsége tette lehetővé. A színházat műkedvelők vették birtokba, majd február végétől kezdve ismét a pozsonyi társulat tartotta meg hétvégi kirándulásait értékes műsort hozva. Ápr. 11-én búcsúztak Soprontól, tehát az áprilusra tervezett játékidő elmaradt. A városi ligeti színparkba vonultak, de bizony a pestiek nem nagyon érdeklődtek irántuk (Sopron IV. 30.), Szombathely is berzenkedett az ellen, hogy a társulat szeptemberben szerepeljen náluk. Szombathely nem akar a társulatok betanuló állomása lenni, jöjjenek korábban és gondoskodjanak színházépületről(!).

Ennyi kudarc után vajon a város hogyan képzelte a jövőt? Szabó Ferenc nyitrai igazgatóval kötött szerződést, de megvonta tőle a villanyvilágítási hozzájárulást (1500 kor). és nem vállalta a rendőrségi díjakat, ami havonta kb 500 kor. Úgy látszik, írja a Soproni Napló (IV. 24.), a város már leszámolt a magyar színészettel.¹⁸⁽¹⁰⁰⁾

Mit lehetett volna, mit kellett volna tenni? Olyan kérdés, melynek értelmét, időszerűségét örökre eltörölte a néhány hónap múlva kitört világháború.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Környei Attila: A soproni nyomdászat története (Kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban 1977)

**Környei Attila: A soproni nyomdászat története
(Kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban 1977)**

A múzeumlátogató közönség megfigyelhette, hogy az utóbbi 8–10 évben az évfordulókhöz kötött megemlékezés jellegű kiállítások mellett a múzeum többször jelentkezett egy-egy korszakot, témát vagy jelenséget részletesen kifejtő és átfogóan bemutató különkiállítással. Ezek a kiállítások nagyobb gyűjtő és rendszerező munkán alapulnak, felderítik a majdani helytörténeti állandó kiállítás egy-egy részletének anyagát és kidolgozzák az anyag bemutatásának didaktikai és technikai módszereit. Ilyen igénnyel készültek az évfordulós kiállítások is. Emlékeztetőül felsorolunk párat:

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Sopron megyében (1967)

A polgári demokratikus forradalom Sopron megyében (1968)

Sopron megye a Tanácsköztársaságban (1969)

140 éves a Soproni Zenegyesület (1969)

A helytörténeti kutatás 25 éve (1970). Vö. SSz. 1971, 81

Rábaközi hímzések (1970)

XV–XVIII. századi soproni kályhák (1971)

Liszt Ferenc emlékkiállítás (1971)

Népművészet I. A vallásosság népies emlékei (1972). Vö. SSz. 1972, 179

Antifasiszta mozgalmak Sopronban (1972). Vö. SSz. 1972, 270

Népművészet II. Faragott és festett bútorok (1973)

Petőfi Sopronban (1973)

Népművészet III. Hímzések (1974)

Berzsenyi Dániel-emlékkiállítás (1976). Vö. SSz. 1977, 262.

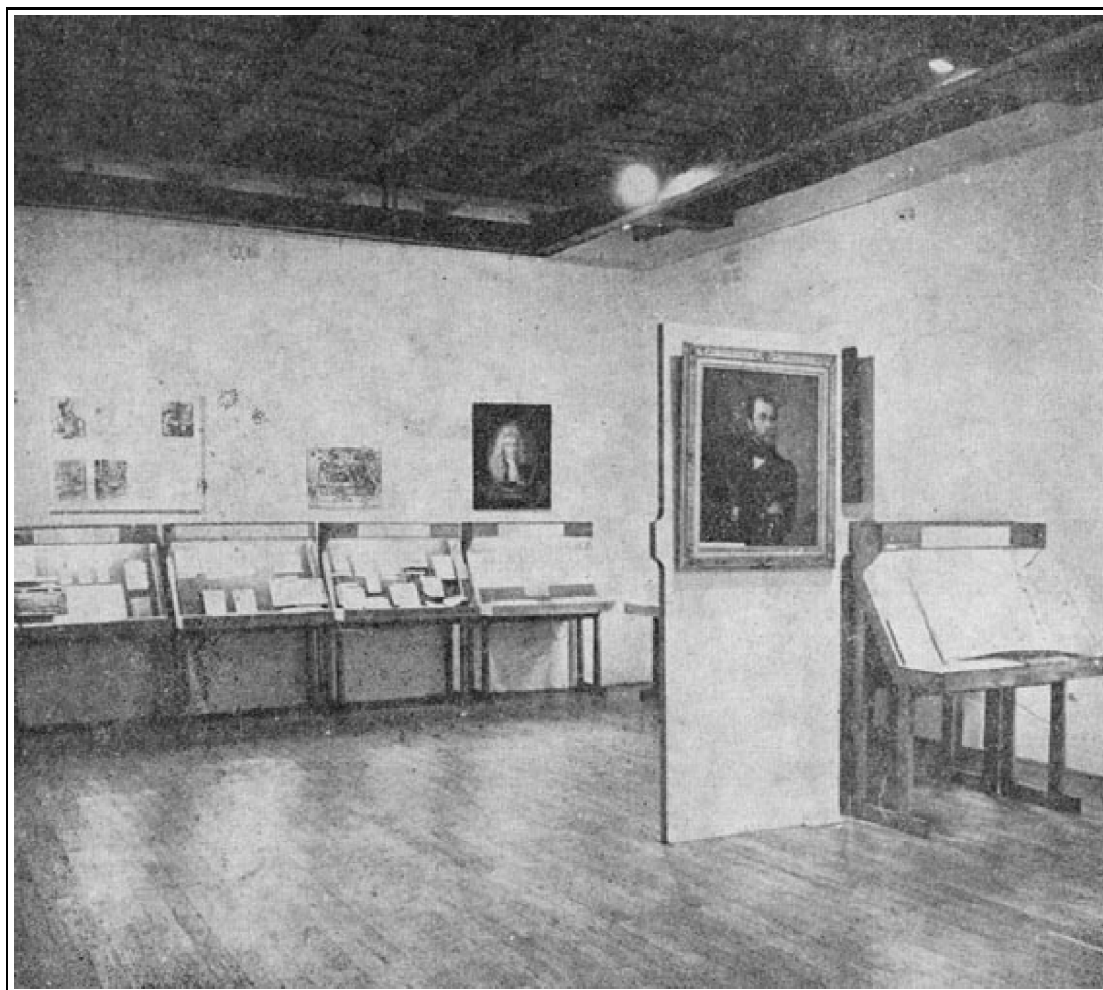
Ezek a kiállítások terjedelmükben kinőtték a múzeum hagyományos különkiállítási helyiségét és nagy részüket a múzeumon kívül, a Festőteremben vagy a Művelődési Központban kellett megrendezni. 1977 nyarán a Lábasház felújításával nyertünk végre olyan kiállítási helyiséget, melyben nagyobb terjedelmű különkiállításokat rendezhetünk. A fenti kiállítások sorában elsőként a soproni könyvnyomdászat történetét

bemutató kiállításunkat nyithattuk itt meg 1977. október 16-án. (Bevezetőt mondott dr. Horváth Zoltán levéltárigazgató.) Nem ez volt az első kiállításunk, mely a soproni könyvkultúrával foglalkozott, előzményeihez sorolhatjuk az Iparművészeti Múzeummal közösen rendezett „Nyugat-magyarországi könyvkötészet” című kiállításunkat (1971) és a Berzsényi Dániel gimnázium könyvtárát bemutató kiállítást is (1966). A fentebb ismertetett praktikus muzeológiai célok mellett e kiállítások célja: Sopron történetében, az anyagi- és a szellemi kultúra területén kimutatni mindazokat a tényezőket és jelenségeket, amelyek a fejlődés, a haladás munkálói voltak, amelyeknek eredményeként városunk társadalma a történelem egyik-másik szakaszában a hazai és az európai élvonallal együtt tudott haladni.

A könyvnyomtatás esetében mindjárt különös ellentmondással találkozunk. A város fénykoraként ismert XVII. században a nagy gazdasági erővel rendelkező, a protestáns és jezsuita írók, pedagógusok egész sorát foglalkoztató városban nem volt nyomda, az első, a Streibig-féle nyomda 1722-ben kezdett működni. (A korábbi, Dobner-nyomda létezése még egyáltalán nem bizonyított). A kérdést már többször feltette mind a helytörténet, mind a szakma történetírása, s az eddigieknél elfogadhatóbb választ e kiállításon mi sem tudunk adni. Véleményünk szerint is a kortársak és a történetírás által elismert kultúrvárosban a nyomda hiányát a közeli vándornyomdák működése magyarázza (A Manlius-, majd a Farkas-nyomda Keresztúrott, illetve Csepregben.)

265 A kiállítás utal ugyan a nyomdatechnika fejlődésére és több kisebb nyomda működésére is, fő vonalában azonban a város legrégebbi, legnagyobb nyomdájának, a mai jogelődjének története áll, tárgyokban pedig inkább a nyomdatermékekre fordítja a figyelmet. Kiállításunk arra a kérdésre keresi a választ: a soproni könyvnyomtatás mennyiben szolgálta a város társadalmi életét és művelődését. Így a nyomdatermékek között nagyobb hangsúlyt kapnak a hírlapok, folyóiratok, tankönyvek, a helyi szerzők munkái és a helytörténet. Úgy ítéljük meg, hogy éppen ezeken a területeken városunk nyomdászata ugyanolyan értékűt alkotott mint a soproninál sokkal jelentősebb nyomdai múlttal rendelkező városok nyomdászata.

A kiállítás látogatói tudják, hogy e tartalmi értékek mellett az iparág soproni emlékei bőséges válogatási lehetőséget adtak a szép nyomdatermékek témájában is.

A bemutatott nyomdatörténet vázlata a következő:

Streibig József Antal nyomdája (1722–1727)

Schmidt Miklós János (1733–1738)

Rennauer János Fülöp (1738–1746)

özv. Rennauerné (1746–1748)

Siess József (1748–1789)

özv. Siess Józsefné (1789–1800)

[267](#)Siess Antal (1800–1806)

Siess örökösök (1806–1820)

Kulcsárné sz. Siess Katalin (1821–1846)

Lenck Sámuel (1846–1850)

Romwalter Károly (1850–1895)

Romwalter Alfréd (1895–1918)

Itt kapcsolódik be a másik nagy nyomda, melynek eddigi története:

Reichard Adolf (1854–1878)

Reichard és Litfass (1878–1882)

Litfass Károly (1882–1896)

Röttig Gusztáv (1896–1906)

Röttig Gusztáv és fia (1906–1918)

Röttig-Romwalter Nyomda Rt. (1918–1932)

Röttig-Romwalter Nyomda Bérloői (1932–1938)

Röttig-Romwalter Nyomda Rt. (1938–1949)

Soproni Nyomda (1949–1951)

Győr-Sopron megyei Nyomdavállalat Soproni Telepe (1951–1976)

Széchenyi Nyomda Soproni Üzeme (1977–)

Kiállításunk külön megemlékezett a jelesebb nyomdatulajdonosokról, a soproni munkásmozgalom élgárdáját adó nyomdászokról és a kiváló újságírókról. Még a nagy kiállítási alapterület is csak szűk válogatási lehetőséget biztosított az értékes nyomdatermékekből, ezért a látogatók, elsősorban a helytörténeti munkákban, bizonyára tapasztaltak hiányokat is.

Végezetül meg kell említeni, hogy a múzeum értékes könyvgyűjteménye mellett szerepeltek a kiállításon a Berzsényi gimnázium könyvtárának, az evangélikus egyházközség könyvtárának, a levéltárnak, valamint magánkönyvtáraknak a könyvei is. A kölcsönzésekért mondott köszönet mellett meg kell köszönnünk a nyomda vezetőinek és dolgozóinak, Pröhle Jenő könyvtárosnak, valamint a nyomdászat soproni nagy öregjének, Bayer Lipótnak hasznos szakmai segítségét.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

268 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre

Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre

Az 1977-es esztendő volt Sopron szabad királyi várossá nyilvánításának 700. évfordulója. E jubileumnak is köszönhető, hogy a Sopronnal foglalkozó, a Sopronról írt cikkek száma örvendetesen, szinte ugrásszerűen megnőtt. Ezért a célszerűség és a helytel való takarékoság azt diktálja, hogy a cikkek bibliográfiai leőhelymegjelöléseinel a folyóiratok címét csak rövidítésben közöljük.

A rövidítések feloldása az alábbi.

A. – Arrabona, *Ad.* – Adler, *AH.* – Ars Hungarica, *AHA.* – Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae, *ASz.* – Agrártörténeti Szemle, *B.* – Búvár, *BF.* – Burgenländische Forschungen, *BHBl.* – Burgenländische Heimatblätter, *BKL.* – Bányászati és Kohászati Lapok, *BL.* – Burgenländisches Leben, *BR.* – Budapester Rundschau, *DN.* – Dunántúli Napló, *É.* – Életünk, *ÉÉ.* – Építés-, Építészettudomány, *EF.* – Erdőgazdaság és Faipar, *EH.* – Esti Hírlap, *Er.* – Az Erdő, *ÉT.* – Élet és Tudomány, *F.* – Fáklya, *Fa.* – Faipar, *FÉ.* – Föld és Ég, *FÉrt.* – Földrajzi Értesítő, *FK.* – Földtani Közölny, *Fo.* – Fotó, *FSz.* – Felsőoktatási Szemle, *GK.* – Geodézia és Kartográfia, *H.* – Honismeret, *He.* – Der Herold, *Hét.* – Hét, *HH.* – Hétfői Hírek, *HiK.* – Hidrológiai Közölny, *HK.* – Hadtörténelmi Közlemények, *Ho.* – Hogyan, *IK.* – Ifjú Kommunista, *K.* – Kisalföld, *Kö.* – Könyvtáros, *KSZ.* – Kertészet és Szőlészet, *KÚ.* – Képes Újság, *L.* – Lobogó, *M.* – Műemlékvédelem, *MÉ.* – Művészettörténeti Értesítő, *MÉIK.* – Mezőgazdasági és

Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, *MÉP.* – Magyar Építőművészet, *MÉPI.* – Magyar Építőipar, *MI.* – Magyar Ifjúság, *MKSz.* – Magyar Könyvszemle, *MN.* – Magyar Nemzet, *MNy.* – Magyar Nyelv, *MT.* – Magyar Tudomány, *Mu.* – Muzsika, *Mű.* – Művészet, *MűK.* – Műszaki Egyetemi Könyvtáros, *N.* – Népművelés, *NL.* – Nők Lapja, *NSz.* – Népszabadság, *NZ.* – Neue Zeitung, *OK.* – Orvostörténeti Közlemények, *P.* – Pannonia, *PAB.* – PAB–VEAB Évkönyve, *Pr.* – Die Presse, *SSz.* – Soproni Szemle, *Sz.* – Századok, *TSz.* – Történelmi Szemle, *TV.* – Természet Világa, *Új E.* – Új Ember, *Új I.* – Új Írás, *Újf.* – Új folyam, *Új T.* – Új Tükör, *V.* – Vasútunk, *Va.* – Vasút, *Vá.* – Városépítés, *Vi.* – Vigilia, *ZB.* – Zentralblatt für Bibliothekswesen.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / ÁLTALÁNOS MŰVEK

ÁLTALÁNOS MŰVEK

Antalfy Gyula: Jó szerencsét! A magyar bányászmuúlt emlékhelyei. *MN.* XXXIII, 1977. máj. 27.

Arrabona. (A győri Xántus János Múzeum Évkönyve.) Győr, 1976 (1977), 321 p.

Bendefy László: Megjegyzések a Magyar földmérők arcképcsarnokához. *GK.* XXIX, 1977, 125–127. p.

Boronkay Antal: Bemutatók krónikája. *Mu.* XX, 1977, 8. sz. 33. p.

Boronkay Antal: Koncert krónika. *Mu.* XX, 1977, 5. sz. 30–35. p.

Borsa Gedeon–Szelestei N. László (összeáll.): A magyar könyvtörténeti szakirodalom 1971–1975. II. Nyomda-, könyv-, könyvtár- és sajtótörténet. *MKSz.* XCIII, 1977, 289–303. p.

Brigádok a múzeumban. *HH.* XXI, 1977. szept. 19.

Csiszka (Antal): Megkezdődtek a forradalmi ifjúsági napok. Idézzék harcukat, éltessék példájukat. *K.* XXXIII, 1977. márc. 16.

269Dávid Lajos: Jelentés a Győr-Sopron megyei múzeumi szervezet 1975. évi működéséről. *A.* 1976 (1977), 301–322. p.

Díszdoktorrá avatás a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. *BKL.*: Bányászat CX, 1977, 352. p.

Domonkos Ottó: Egy régi pékség emlékei. *ÉT.* XXXII, 1977, 187. p.

Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1976. évi munkájáról. *SSz.* XXXI, 1977, 90–91. p.

„Az erdők a társadalomért”. Az Országos Erdészeti Egyesület közgyűlése. *EF.* 1977, 9. sz. 1–4. p.

Erste im 700. Jahr. Jubiläumsausstellung in Sopron. *BR.* XI, 1977. jan. 17.

Az 1977. évi Mezőgazdasági Könyvhónap szakirodalomterjesztési versenyének eredményei. *MÉIK.* 1977, 1. sz. 51–52. p.

A Faipari Tudományos Egyesület IX. küldöttközgyűlése. *FA.* XXVII, 1977, 289–302. p.

- Farkas Imre: Érembiennálé Sopronban. K. XXXIII, 1977. szept. 13.
- F(arkas) I(mre): Fiatalok a 700 éves városban. Elismerés az emlékbizottságnak.
- Pro Juventute plakett. Film a jubileumi évről. K. XXXIII, 1977. dec. 22.
- Farkas Imre: Hírlap és szakfolyóirat-kiállítás. K. XXXIII, 1977. ápr. 8.
- F(arkas) I(mre): Négynapos ünnepi program Sopronban. Százéves a vasasszakszervezet. K. XXXIII, 1977. aug. 11.
- F(arkas) I(mre): Sopron várja az öregdiákokat. K. XXXIII, 1977. márc. 11.
- Farkas Imre: Soproni műszaki hetek. Munkaerő és bérgazdálkodás. K. XXXIII, 1977. okt. 26.
- Farkas Imre: Tanácsülés a 700 éves városban. K. XXXIII, 1977. ápr. 2.
- Farkas Imre: „Várom a füstöt”. Kéményseprők országos versenye Sopronban. K. XXXIII, 1977. jún. 11.
- Farkas Imre: Városépítő összefogás. A hétszáz perc Sopronért mozgalom tapasztalatai. K. XXXIII, 1977. okt. 18.
- Farkas Imre: Városszépítők. K. XXXIII, 1977. jún. 9.
- F(arkas) I(mre): Zenei kiállítás Sopronban. K. XXXIII, 1977. jan. 11.
- Felavatták az új soproni pályaudvart. NSz. XXXV, 1977. júl. 12.
- Friedrich Károly: A 700 éves Sopron jubileumi rendezvényeiből. V. III, 1977, 3. 4. p., 4. sz. 4. p.
- Gárdai Gábor: Közlekedéstudományi Egyesület ankétja Sopronban osztrák és magyar résztvevőkkel. V. III, 1977, 10. sz. 2. p.
- Gárdai Gábor: Országos Közlekedéstudományi Vándorgyűlés. V. III, 1977, 8. sz. 3. p.
- Gárdai Gábor: Ünnepélyes vasutasnap után. V. III, 1977, 8. sz. 1. p.
- Gunda Mihály: A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) Sopron Városi Szervezetének 1975. évi tevékenységéből. SSz. XXXI, 1977, 87–89. p.
- Halmos Ferenc: Nemzetközi Szimpozion a geodéziai hálózatok tervezésének és számításának optimalizálásáról. GK. XXIX, 1977, 451–453. p.
- Halmos Ferenc: Tudományos ülésnap Sopronban, a Magyar Tudományos Akadémia fennállása 150. évfordulójára. SSz. XXXI, 1977, 355–361. p.
- Hárs József: Egy pályázat nyertesei. SSz. XXXI, 1977, 347–348. p.
- Hárs József: Kék Éva kiállítása (Liszt Ferenc Művelődési Központ 1977. március 19–29.). SSz. XXXI, 1977, 363–364. p.
- Hárs József: A soproni Helytörténészek Baráti Köre. SSz. XXXI, 1977, 379–382, p.

- Heitler László: Kiállítás a Festőteremben. Szélcsend a tárlaton. K. XXXIII, 1977. okt. 23.
- Heitler László: Tisztelet Sopronnak. A jubileumi pályázat kiállításáról. K. XXXIII, 1977. júl. 19.
- Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1975. és 1976. évi munkájáról. SSz. XXXI, 1977, 266–274. p.
- Hiller István: Két évtized és hét évszázad találkozása. EF. 1977, 3. sz. 18–19. p.
- 270Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1976. évre. SSz. XXXI, 1977, 176–192. p.
- Hírek a soproni fesztiválról. KSz. XXVI, 1977, 37. sz. 16. p.
- B. Horváth József: Emlékezés az alma materre. Öregdiákok találkoztak. K. XXXIII, 1977. aug. 16.
- B. H(orváth) J(ózsef): Ipari kiállítás Sopronban. K. XXXIII, 1977. júl. 3.
- B. H(orváth) J(ózsef): Jubileumi képzőművészeti kiállítás. K. XXXIII, 1977. júl. 16.
- B. H(orváth) J(ózsef): Jubileumi készülődés. K. XXXIII, 1977. márc. 25.
- B. H(orváth) J(ózsef): TIT közgyűlés Sopronban. K. XXXIII, 1977. márc. 31.
- I(mre) B(éla): Felszabadulási díszünnepség a jubiláló városban. Pozsgay Imre kulturális miniszter mondott beszédet. K. XXXIII, 1977. ápr. 2.
- J. J.: Bányászélet a képzőművészetben. Egy soproni kiállítás elé. K. XXXIII, 1977. nov. 4.
- J. S.: Diák hagyományok ápolása. NSz. XXXV, 1977. ápr. 16.
- Javorniczky István: Tűztorony – pirosban. Színek ünnepe előtt. MN. XXXIII, 1977. jan. 15.
- (Joó): Együtt, egymásért, Sopronért! K. XXXIII, 1977. febr. 25.
- K(apalyag) I(mre): Vasárnap avatják fel az új soproni pályaudvart. NSz. XXXV, 1977. júl. 9.
- Kathy Imre: Építészeti fényképpályázat, 1976. „Tornyok városon és falun”. MÉ. XXVI, 1977, 60–63. p.
- Karner Károly: Két soproni polgár könyvtára a 17. század harmadik negyedében. MKSz. XCIII, 1977, 111–113. p.
- Két kiállítás Sopronban. Virágok és csillagok (Kéky Éva). A földmérés története. K. XXXIII, 1977. márc. 25.
- Kipke Tamás: Soproni jubileum. Új E. 1977. máj. 8.
- K(loss) A(ndor): Harmónia és szépség. Kiállítás a Műcsarnokban. K. XXXIII, 1977. ápr. 29.
- Komor Vilma: Sopronba készül „öregdiákok”. MN. XXXIII, 1977. máj. 8.
- Körber Tivadar: Országos szolfézsverseny Sopronban. SSz. XXXI, 1977, 367–370.

- (Környei) (Attila): Tanácskozás az Akadémián. Kutatások a Fertő-táj fejlesztéséért. MN. XXXIII, 1977. febr. 8.
- Láng Péter (összeáll. és szerk.): A magyar haladó ifjúsági mozgalmak történetének válogatott bibliográfiája 1868–1975. Bp., 1977, 506 p.
- Lukács Ákos: Kastély, fasor és sok minden: Nagycenk. Nem múzeum – skanzen. Hét végére vár a kisvonat. Minden rész másé. EH. XXII, 1977. aug. 16.
- Magyar T.: Ünnepség a Lővérek alján egy munkáslakásban. Új lakótelep, új színekkel. K. XXXIII, 1977. dec. 24.
- Majer Antal: Jubileumi ünnepség Zólyomban. EF. 1977, 12. sz. 7–9. p.
- Meisel Jánosné (összeáll.): A magyar földtani irodalom jegyzéke 1976. FK. CVII, 1977, 457–475. p.
- A Mezőgazdasági Könyvhónap országos megnyitója Sopronban. KSz. XXVI, 1977. 7. sz. 12. p.
- Molnár Zsolt: Az antikvárius (Homor Tivadar). MI. XXI, 1977. jan. 7. 18. p.
- Molnár Zsolt: Országos diáknepok. Sopron maradandó élmény. MI. XXI, 1977. máj. 13. 16–17. p.
- Nagy Alpár: A XX. soproni ünnepi hetek zenei programja K. XXXIII, 1977. máj. 3.
- Nagy Alpár: Nemzetközi zenei rendezvény. K. XXXIII, 1977. ápr. 29.
- Nagy Alpár: „Sopron zenei város” (Gondolatok egy kiállításhoz.) SSz. XXXI, 1977, 365–367. p.
- Nemzetközi jubileumi vörösbor és vöröspezsgő fesztivál Sopron, 1977. KSz. XXVI, 1977, 39. sz. 7. p.
- Neuer Leserdienst der BR im Soproner Arkadenhaus. BR. XI, 1977. dec. 12.
- Orosz Mária: Találkozásom a Szabadságszoborral. F. XXI, 1977, 24. 29. p.
- Ödenburg lädt zu seinen Festwochen ein. BL. XXVIII, 1977, 3–4. sz. 42. p.
- 271P. L.: Hasznos tanácskozást tartottak a könnyűipari fiatalok. K. XXXIII, 1977. febr. 8.
- PTH.: Sopronban: Negyedmillió fiatal képviselőjében. Könnyűipari országos ifjúsági parlament. K. XXXIII, 1977. febr. 6.
- Pákovics Miklós: Mozgó TIT szervezet Sopronhorpácson. K. XXXIII, 1977. febr. 22.
- P(flagner), M(argit): Bücher für dich und mich. Buchausstellung im Schloss Esterhazy. BL. XXVIII, 1977, 9–12. sz. 28. p.
- P(ió) M(ária): Országos Műemlékvédelmi Tanácskozás Sopronban. Megmenteni, ami menthető. K. XXXIII, 1977. aug. 24.
- P(ió) M(ária): A pincében kóraktár. Múzeumi tervek Sopronban. K. XXXIII, 1977. júl. 22.
- Pozsgay Imre: Ünnepi beszéd a jubileumi ünnepségek megnyitóján (1977. április 1.) SSz. XXXI, 1977,

193–200. p.

Rohla Mártonné: A műszaki egyetemi könyvtárak szakmai szeminárium. MüK. XIV, 1977, 2. sz. 11–12. p.

Rozsnyói Ágnes–Szincsek Pálné (összeáll.): A Magyarországon megjelent történeti munkák (önálló kötetek, tanulmányok, cikkek) jegyzéke (1975. január 1.–december 31.). Sz. CX, 1976 (1977), 1198–1268. p.

Sáfrán István: Erdő mellett jó-e lakni? MI. XXI, 1977. febr. 4. 10–12. p.

Sarkady Sándor: Megnyitó beszéd a „Berzsenyi és Sopron” kiállításra. SSz. XXXI, 1977, 262–265. p.

Sárvári Márta: A társadalmi összefogás segíthet. Kastélyok, történeti kertek védelmében. MN. XXXIII, 1977, szept. 2.

Schlag, Gerald: Bibliographie des burgenländischen Volksliedes 1968 bis 1977. BHBl, XXXIX, 1977, 194–195. p.

Solti Pál–Faller László: Irodalom a népi műemlékek védelméhez (1945–1976). M. XXI, 1977, 115–121. p.

Somogyi Márta: Egyedülálló szakmai gyűjtemény. Koccint-e a söröskorsó? – Mintegy másfél ezer darab – Betört a modern világ. K. XXXIII, 1977. ápr. 9.

Somogyi Márta: A XXVII. vasutasnapon. Felavatták a soproni GYSEV pályaudvart. K. XXXIII, 1977. júl. 12.

Sopp László: Könnyűipari ágazati ifjúsági parlament. Fa. XXVII, 1977, 129–137. p.

Sopronban nyitják meg a 20. mezőgazdasági könyvhónapot. NSz. XXXV, 1977. jan. 29.

Soproni Állami Gazdaság. KSz. XXVI, 1977, 41. sz. 7. p.

Soproni pillanatok. EF. 1977, 5. sz. 1. p.

– sz –: Bor- és címkekiállítás, Sopron. KSz. XXVI, 1977, 40. sz. 7. p.

G. Szabó: A huszadik. Mezőgazdasági Könyvhónap. K. XXXIII, 1977. jan. 30.

G. Szabó: Ünnepezték a 700 éves Sopron. Megnyitották a 20. mezőgazdasági könyvhónapot. K. XXXIII, 1977. febr. 5.

„A szakirodalom jelentősége a mezőgazdaság nagy változásai korában” tanácskozás előadásai. MÉIK. 1977, 1. sz. 1–50. p.

Szalay Antal: Visszaköltözésre várva. Húsz év után másodszor nyit. K. XXXIII, 1977. dec. 4.

Szalay Csaba: Sopron 1277–1977. Az Országos Fotópályázat eredménye. Fo. 1977, 11. sz. 506–508. p.

Szelestei N. László: Liebhard Eghenvelder egy kódexe az esztergomi Ferences Könyvtárban. MKSz. XCIII, 1977, 271–274. p.

- Szelestei N. László: A magyar könyvtörténeti szakirodalom 1976. MKSz. XCIII. 1977, 387–394. p.
- Tanácskozás a műemlékekről Sopronban. NSz. XXXV, 1977. aug. 24.
- Tanácskoztak fiataljaink. A MÉM. II. Országos Ifjúsági Parlamentje. EF. 1977, 3. sz. 7–9. p.
- Thema: Propaganda mit Briefmarken. Pr. XVI, 1977. júl. 17.
- Tóth István: Erdésziskolák szakmai és honvédelmi versenye. EF. 1977, 5. sz. 13. p.
- 272V. M.: Sajtókiállítás Sopronban. K. XXXIII, 1977. márc. 27.
- Vadászi Erzsébet (összeáll.): A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája 1974. MÉ. XXVI, 1977, 68–103. p.
- Varga Lajos: Soproni szüret. Kékfrankos a prэшáz mellett. K. XXXIII, 1977. okt. 6.
- V(égh) F(erenc): Műszaki egyetemi könyvtárosok szakmai szeminárium. Kö. XXVII, 1977, 726. p.
- Viniczai István–Windisch Aladárné (összeáll.): Az 1975. évi Magyarországon megjelent hadtörténelmi irodalom bibliográfiája. HK. XXIV, 1977, 675–692. p.
- Vörös Györgyné: Mezőgazdasági szakirodalmi tanácskozások. Kö. XXVII, 1977, 214. p.
- Vörösváry F. Béla: Az országjárás-vezetők 1977. évi országos ankétja. FÉ. XII, 1977, 114–115. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

- Alföldi Erzsébet: Együtt a jövőért. Győr-Sopron megye – Örmény SzSzK. F. XXI, 1977, 1. sz. 20–21. p.
- Barcza Géza: A műemlékvédelem társadalmi bázisa. In: Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 313–326. p.
- Bársony Lajos: Erdészeink tanfolyamos továbbképzése. Er. XXVI, 1977, 273–276. p.
- Das Burgenland und die Zukunft. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 2–5. p.
- (Csiszka) (Antal): Felmérés Sopronban. Miért vándorol a dolgozó? K. XXXIII, 1977. okt. 15.
- D. Gy.: TIT-élet. Nyári Egyetemek '77. ÉT. XXXII, 1977, 570–571. p.
- Emresz Károlyné: A levelező oktatás új módszerei, eszközei és formái az óvónőképzésben. FSz: XXVI, 1977, 224–227. p.
- Farkas Imre: Beszélgetés Sopron jelenéről és fejlesztési terveiről. A második városalapítás. K. XXXIII, 1977. máj. 8.

- Farkas Imre: Hétszáz kisdíák öröme. Iskolaavatás Sopronban. K. XXXIII, 1977. szept. 2.
- Farkas Imre: Kettős jubileum. Húszéves a faipari mérnökképzés. K. XXXIII, 1977. ápr. 15.
- Farkas Imre: A KISZ KB kilenc zászlaja. Jubileumi számvetés a soproni erdészjelölteknél. K. XXXIII, 1977. máj. 13.
- Farkas Imre: Negyedszázados tanszék. Megnövekedett a világnézeti oktatás nevelő ereje. K. XXXIII, 1977. nov. 23.
- F(arkas) I(mre): Sopron alkotó fiatalsága – bizonyított. Beszélgetés a városi KISZ-titkárral. K. XXXIII, 1977. szept. 23.
- Farkas Imre: Sopron egyévi gyarapodása. 8,3 millió társadalmi munkából. K. XXXIII, 1977. febr. 3.
- Farkas Imre: Sopron: gyógy- és üdülöhely. Gyarapítja értékeit a város. K. XXXIII, 1977. szept. 1.
- Farkas Imre: A soproni ifjúkommunisták nagy esztendeje. K. XXXIII, 1977. jan. 12.
- Farkas Imre: Az útirány Szudán. Magyar vendégelődők a khartoumi egyetemen. K. XXXIII, 1977. júl. 2.
- Fehér Erika: Szakmunkásképzés, Sopron. KSz. XXVI, 1977, 13. sz. 17. p.
- Gárdonyi Béla: Iskola Sopronkőhidán. K. XXXIII, 1977. nov. 26.
- G(árdonyi) B(éla): Tanévnnyitó az egyetemeken. Sopron: a 169., Mosonmagyaróvár: szakmérnökképzés. K. XXXIII, 1977. szept. 6.
- G(árdonyi) J(enő): Városszerkezet-korszerűsítés Sopronban. MN. XXXIII, 1977. nov. 25.
- 273 Gecsényi Lajos: A munkásmozgalom-történeti kutatások tapasztalatai Győr-Sopron megyében. H. 1977, 6. sz. 27–28. p.
- 30 Jahre Musikschulen im Burgenland. BL. XXVIII, 1977, 3–4. sz. 18. p.
- B. H(orváth) J(ózsef): „Okleveles mérnökké fogadom”. Diplomaosztás és doktorrá avatás az Erdészeti és Faipari Egyetemen. K. XXXIII, 1977. jún. 26.
- B. H(orváth) J(ózsef): Új iskola Sopronban. K. XXXIII, 1977. aug. 19.
- I(mre) B(éla): Sopron idegenforgalma. K. XXXIII, 1977. márc. 4.
- Imre Béla: Turistaszálló a Sopron-Délin. A vendéglátó GYSEV. K. XXXIII, 1977. márc. 6.
- Jankovits György: Az oktatáspolitikai határozat végrehajtásának Győr-Sopron megyei tapasztalatai. Ho. 1977, 32. sz. 8–10. p.
- J(erome) R(enée): Húszéves az egyetemünk faipari kara. Er. XXVI, 1977, 261–262. p.
- Kapalyag Imre: Premier után a büki SZOT üdülőben. NSz. XXXV, 1977. szept. 8.
- K(áldy) J(ózsef): Az Erdészeti és Faipari Egyetem. EF. 1977, 11. sz. 7–8. p.

Káldy József: A tudományos kutatások új öt éves terve, a tudományos munka szervezése és összefüggése az oktatással. FSz. XXVI, 1977, 6–10. p.

Komor Vilma: Szélesebbre tágul Nyugat-Dunántúl kapuja. MN. XXXIII, 1977. jún. 19.

Környei Attila: Győr-Sopron megyei internacionalisták. Megyénk fiai a forradalomban és a polgárháborúban. K. XXXIII, 1977. nov. 5.

Kulcsár Klára: Hagyományápolás. A múltból építkeznek a jelen. IK. XXI, 1977, 11. sz. 27–28. p.

Magyar Tibor: Sarlós István látogatása megyénkben. Hasznos eszmecsere a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem oktatóival. K. XXXIII, 1977. okt. 20.

Marafkó László: Régi diák nem vén diák. MI. XXI, 1977. febr. 25. 30–31. p.

Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között. SSz. XXXI, 1977, 58–68. p.

Milletich, Helmut Stefan: Kleines Hexenlexikon vom Neusiedlersee. Von „Aberglaube“ bis „Wunderfrauen“. P. V, 1977, 1–2. sz. 30–35. p.

Nádor István: A sopronhorpácsi példa. MN. XXXIII, 1977. aug. 19.

Nagy gondot fordítanak a dolgozók élet- és munkakörülményeire. A műszaki fejlesztés és hatásai az AFIT Soproni Autófelszerelési Vállalatánál. K. XXXIII, 1977. márc. 26.

Cs. Németh András: Szakmérnökképzés a soproni egyetemen. K. XXXIII, 1977. febr. 10.

Orosz Mária: Sopron. Győr-Sopron megye – Örmény SzSzK. F. XXI, 1977. 3. sz. 22. p.

PTH.: A „MŰM 12/76” a soproni egyetemen. Egy mérnökre három hely vár. Államvizsga új módszerrel. K. XXXIII, 1977. márc. 26.

Perczel Károly: Magyarország urbanizációs fejlettségének területi struktúrája. ÉÉ. VIII, 1976 (1977), 227–254. p.

Pethő Lajos: Egyetemi hagyományok. Amíg firma lesz a balekból. K. XXXIII, 1977. nov. 24.

„Pusztá-Zug” am Neusiedlersee. Trompetenstoss bei Strassenkreuzung. BR. XI, 1977. jún. 20.

Rétvári László: Győr-Sopron megye népesedése. Bp., 1977, 141 p. (Földrajzi tanulmányok 15.)

Rétvári László: Magyarország népsűrűsödésének három etapja. FÉrt. XXV, 1976 (1977), 265–276. p.

Rónai Ferenc: Húszéves a faipari mérnökképzés. EF. 1977. 6. sz. 1–4.

Rózsa László: Beszélgetés egy várossal. NSz. XXXV, 1977. ápr. 28.

Sárvári Márta: Településtörténet és társadalom. Új régészeti lelőhely Sopronban. MN. XXXIII, 1977. júl. 1.

Schellhas, Walter-Zillmann, Karl-Fritz: Ungarische Studierende an der Bergakademie Freiberg bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Arbeiten aus den Bibliotheken [274](#) der Bergakademie Freiberg/DDR und der

- Technischen Universität Miskolc/VR Ungarn II, 1977, 125–149. p.
- Sebestyén, György: Überlegungen im Kinderdorf Pöttching. Besuch bei dem Menschen der Zukunft. P. V, 1977. 1–2. sz. 26–29. p.
- Somogyi Márta: Utazzék az Old-Timer-on! Hobbi vonat Ausztriából. K. XXXIII, 1977. júl. 17.
- Somos Ágnes: Különleges pihenés. MI. XXI, 1977. máj. 20. 27–28. p.
- Szabó Vera: Államvizsga az Erdészeti és Faipari Egyetem Földmérési és Földrendezői Főiskolai Karán. GK. XXIX, 1977, 378. p.
- Szalay Antal: Állandó lakhelyük: Sopron ... Otthon az otthon helyett. K, XXXIII, 1977. ápr. 3.
- Szále László: Törvény a közművelődésről. Nem egy a sok közül. N. XXIV, 1977, 7. sz. 12–13. p.
- Szilas A. Pál: Az egyetemi kutatómunka mai állása. FSz. XXVI, 1977, 257–263 p.
- Szita László: A Dunántúl nemzetiségi összetételének alakulása a XIX. század első felében. H. 1977, 4. sz. 35–39. p.
- Szita Szabolcs (szerk.): KISZ élet Sopronban 1967–1977. (Írták: Horváth Ferenc, Keresztény Richárd, Kienzl János, Kiss Alajos, Láng Imre, Sógor Ferenc, Szappanos Mária). Sopron, 1977, 123 p.
- Szita Szabolcs: A Sopron megyei népi kollégiumi mozgalom történetéhez (1946–47-es tanév). SSz. XXXI, 1977, 106–128. p.
- Tobler, Felix: Ein kleiner Beitrag zur Siedlungsgeschichte des Seewinkels. BHBl. XXXIX, 1977, 136–140. p.
- Tuba László: Egy gyakorló szakfelügyelő elmondja. Kö. XXVII, 1977, 576–580. p.
- Üdülőközpont a Fertő tónál. NSz. XXXV, 1977. márc. 31.
- Vargáné Földi Hajnalka–Varga Mihály–Süveg József: Képességvizsgálatok az agrárfelsőoktatásban. FSz. XXVI, 1977, 531–539. p.
- Várhelyi István: A marxizmus–leninizmus oktatásának lényegéről és módszertanáról. Fa. XXVII, 1977. 4. sz. 97–102. p.
- V(ig) I(stván): „Pusztavonat” a Fertő tó partján. A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút idegenforgalmi tervei. MN. XXXIII, 1977. jún. 11.
- Vörös Györgyné: A mezőgazdasági, élelmiszeripari és erdészeti felsőoktatási intézmények könyvtárainak 1976. évi tevékenysége. MÉIK. 1977, 2–3. sz. 1–6. p.
- Zu Besuch im Komitat Győr-Sopron. P. V, 1977, 3–4. sz. 104. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / TERMÉSZETTUDOMÁNY

TERMÉSZETTUDOMÁNY

A(ntalffy) Gyula: Két új tájvédelmi körzet: Sopron és Hollókő. MN. XXXIII, 1977. jún. 24.

B(álint) Gy(örgy): A fertői kutatóállomáson. KSz. XXVI, 1977. 2. sz. 5. p. + belső borítólapp.

Bartha Ferenc: Gondolatok a hazai pannonra vonatkozó kutatások szemléletfejlődéséről és az adatok korszerű feldolgozásáról. FK. CVII, 1977, 17–26. p.

Bartha Lajos: Fényi Gyula és a kalocsai csillagvizsgáló. ÉT. XXXII, 1977, 1638–1640. p.

Christian, Erhard: Über massenhaft auftretende Schneeflöhe in Ostösterreich. BHBl. XXXIX, 1977, 140–142. p.

Csapody István: Két ország tava: a Fertő. 2. A legnyugatibb sztyepp-tó. ÉT. XXXII, 1977, 530–532. p.

Csapody István: A környezetvédelem szakirodalma. MÉIK. 1977, 1. sz. 26–39. p.

N. Dávid Aranka: Sugárzásháztartás a Fertő tavon. Bp., 1977. 54 p.

F(arkas) I(mre): Fajtagyűjtemény a Fáber-réten. A szelídgesztenyések megújulásáért. K. XXXIII, 1977, márc. 3.

275F(arkas) I(mre): 100 ezer ellenében évi 100 millió. Az „árbóc-akác” teret kér. K. XXXIII, 1977. jan. 7.

Farkas Imre: A természeti értékek védelméért. Tájvédelmi körzet lesz a Soproni hegység. K. XXXIII, 1977. márc. 23.

Fazekas Via: Magnézium–alumínium–hidroxilfoszfát ásvány a Soproni-hegységből. FK. CVI, 1977, 226–228. p.

Franta, Adelinde: Bericht der Meteorologischen Station Eisenstadt über das Wetter im Jahre 1976. BHBl. XXXIX, 1977, 44–46. p.

Garád Róbert: Két ország tava: a Fertő 4. Védelem és hasznosítás. ÉT. XXXII, 1977, 585–587. p.

Garád Róbert: A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) munkabizottságainak szerepe a Fertő magyar szakaszának hasznosításában (1957–1975). SSz. XXXI, 1977, 128–139. p.

Gemeinsam mit österreichischen Fachleuten. Für die Sauberkeit des Neusiedler Sees. BR. XI, 1977. jan. 31.

Hiller István: A magyar erdészeti szakirodalom kialakulása és változásai az Erdészeti és Faipari Egyetem történeti könyvgyűjteményének tükrében. MÉIK. 1977, 1. sz. 5–25. p.

Imre Béla: Hatvanéves késéssel. Természetvédelem megyénkben. Madárrezervátum a Fertő tavon. K. XXXIII, 1977. júl. 26.

Jereb Ottó: Összehasonlító vizsgálat hazai és svéd lucfenyő származékok között. Er. XXVI, 1977, 268–272. p.

- Jócsik Lajos: Egy ország a csillagon. Bp., 1977, 405 p.
- Kárpáti László: Két ország tava: a Fertő 1. Kora néhány tízezer év. ÉT. XXXII, 1977, 495–498. p.
- Kárpáti László: Két ország tava: a Fertő 3. A szeszélyes tó. ÉT. XXXII, 1977, 556–558. p.
- Komor Vilma: Természetvédelem. A cenki hársak alatt. MN. XXXIII, 1977. jún. 26.
- Órsi Károly: Győr-Sopron megyei kertek és az első, történeti kertekkel foglalkozó nemzetközi kollokvium. In: Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 181–297. p.
- Ősátlatlábnymos homokkő rétegek. Új tájvédelmi körzeteket jelöltek ki. MN. XXXIII, 1977. ápr. 10.
- Panyi Jenő–Dévai István: A Fertő magyar területének rákjai (Crustacea). HiK. LVII, 1977, 262–270. p.
- Pethő Lajos: Vesztegzár a balfi vízre. Ápolásra váró források. K. XXXIII, 1977. márc. 8.
- Seléndy Szabolcs: Négyszáz helyileg védett természeti érték. A tanácsok és a természetvédelem. B. XXXII, 1977, 152–157. p.
- G. Szabó: Zug a nádas ... Aratnak a Fertőn. K. XXXIII, 1977. dec. 29.
- Tőkés Ottó: Új tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek. B. XXXII, 1977, 183–184. p.
- Traxler, Gottfried: Floristische Neuigkeiten aus dem Burgenland (XI). BHBl. XXXIX, 1977, 97–106. p.
- Traxler, Gottfried: Ulmus procera Salisb., Haar-Ulme, im Burgenland. BHBl. XXXIX, 1977, 41–44. p.
- Varga Lajos: Fertői halászhalmok. K. XXXIII, 1977. okt. 12.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / ALKALMAZOTT TUDOMÁNY

ALKALMAZOTT TUDOMÁNY

- Alföldi Erzsébet: Szőnyegpadló a Szovjetunióba. Győr-Sopron megye – Örmény SzSzK. F. XXI, 1977, 2. sz. 13. p.
- Áll Lajos–Jakab Zoltán: A magyarországi regionális vízellátó rendszerek kialakításának hatása városaink vízellátási helyzetének javítására. Vá. 1977, 2. sz. 15–17 p.
- 276(Árokszállási): Szőnyeg – szőnyegre. KÚ. XVIII, 1977, 20. sz. 30–31. p.
- (Csiszka) Antal: Alig hogy átadták... Üzemképtelen a soproni gáztartály. K. XXXIII, 1977. máj. 22.
- (Csiszka) Antal: Automatizált téglagyár épül Sopronban. K. XXXIII, 1977. máj. 12.
- Csiszka Antal: Cikkünk nyomán ... A kivitelező mindent vállalt. Augusztusban működhet a soproni gáztartály. K. XXXIII, 1977. jún. 16.
- (Csiszka) Antal: Együtt a nagyvállalattal. Tervkészítés a soproni selyemszövőgyárban. K. XXXIII, 1977.

dec. 8.

Csiszka Antal: Eredményeiket milliók fémjelzik... Műszergyártása kutatóintézetben. K. XXXIII, 1977. nov. 6.

(Csiszka) (Antal): Gyakran jönnek, megcsodálják. Selymet szőnek a gyapjúgépen. Jelentős fejlesztés az MSV soproni gyárában. K. XXXIII, 1977. máj. 17.

(Csiszka) (Antal): Ha az igények diktálnak... Lehet 25 millióval több? Profiltisztítás az ÉPFA soproni gyárában. K. XXXIII, 1977. jan. 18.

(Csiszka) (Antal): Sikeres termékszerkezet-váltás. „Egyenesben” a KGV soproni gyára. K. XXXIII, 1977. jan. 11.

(Csiszka) (Antal): 13 vállalatnak, 3000 lakásnak. Bővült a soproni hőerőmű. K. XXXIII, 1977. máj. 8.

Domonkos Ottó: A kékfestés és újjáéledése. ÉT. XXXII, 1977, 908–910. p.

Domonkos Ottó: Magyarországi festőcéhek II. A. 1976 (1977), 49–74. p.

Erdélyi György: Sajtimesterek iskolája. NSz. XXXV, 1977. aug. 4.

Ernst, August: Wann entstand der sogenannte „Türkenbrunnen” auf Burg Forchtenstein? BHB1. XXXIX, 1977, 91–94. p.

Farkas Imre: A brigádok az élen. Jubileumi munkaverseny a soproni pamutiparnál. K. XXXIII, 1977. aug. 10.

F(arkas) I(mre): Felhasználásra várnak. Számítógépek a faiparban. K. XXXIII, 1977. okt. 27.

Farkas Imre: Födémcsere tanulsággal. K. XXXIII, 1977. febr. 22.

F(arkas) Imre): Gyarapodó Sopron. Négyszázmillióból gazdálkodnak. K. XXXIII, 1977. márc. 5.

F(arkas) I(mre): Javultak a soproni közlekedés feltételei. K. XXXIII, 1977. márc. 30.

Farkas Imre: Nyíltan, őszintén. Beszélgetések a Soproni Vasöntödében. K. XXXIII, 1977. jan. 13.

F(arkas) I(mre): Rekonstrukció a Soproni Selyemben. K. XXXIII, 1977. nov. 10.

F(arkas) I(mre): Soproni gondok. Fekete „vízrajz”. K. XXXIII, 1977. márc. 27.

Farkas Imre: Új otthonok. Lakossági építkezés Sopronban. K. XXXIII, 1977. júl. 28.

F(erenczi) J(ózsef): Egyetlen építőgép-család. Egy licenc öt éve. Gyárat kap a kisüzem. K. XXXIII, 1977. júl. 26.

Ferenczi József: Hiba a minőségi láncban. A gondatlanság ára a Soproni Ruhagyárban. K. XXXIII, 1977. szept. 4.

F(erenczi) J(ózsef): Később kezdik, előbb fejezik be. Két év alatt megtérül. Fejlesztik az AFIT Soproni gyárat. K. XXXIII, 1977. márc. 9.

- F(erenczi) J(ózsef)–P(ethő) L(ajos): Így dolgoztak Sopron üzemei. K. XXXIII, 1977. ápr. 8.
- F(erenczi) J(ózsef)–P(ethő) L(ajos): Sopron üzemeinek háromnegyed éve. K. XXXIII, 1977. szept. 28.
- Géczy Csaba: Az Országos Műemléki Felügyelőség farestaurálási és konzerválási munkái 1973–1974-ben. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 413–414 p.
- H(orvát) I(mre): Sopron város polgári védelme. Feladatának érezte mindenki. Beszélgetés Erdély Sándorral a pv. városi parancsnokával. K. XXXIII, 1977. jún. 25.
- Haiman György: Németh János nyomdászattörténete (1818). MKSz. XCIII, 1977, 243–255. p.
- 277 Horváth Sándor: Brigádok ajándéka. Tavát álmodták a városnak. Völgyzáró gát a Kecsehegy lábánál. Teljes terv százezerért. K. XXXIII, 1977. júl. 19.
- Horváth (Sándor)–Pető (Lajos): Teljesítették terveiket. Sikeres volt a félév a soproni üzemekben. K. XXXIII, 1977. júl. 2.
- Hrenkó Pál: Hozzászólás Mikoviny budavári térképéhez. M. XXI, 1977, 40–43 p.
- Hrenkó Pál: Krieger Sámuel 1766. évi Balaton-térképe. GK. XXIX, 1977, 264–274. p.
- Ideiglenes „lakberendezés” – gyorsan olcsón. MI. XXI, 1977. jún. 24. 49. p.
- Januártól lesz elég – ígérik Sopronban. MI. XXI, 1977. dec. 30. 54. p.
- Lovász Péter: Saját ipari bázis. A győri építők eredményei. NSz. XXXV, 1977. dec. 15.
- Magyar Tibor: Benzinbontás levegővel, vízgőzzel. Gázgyárat avattak Sopronban, K. XXXIII, 1977. ápr. 1.
- Magyar Tibor: Emlékezetes munkásgyűlés. Növeli termelékenységét a Soproni Ruhagyár. Meghonosították az importált munkamódszert. Öt évre szóló exportmegállapodás. Egymillió ruha a belkereskedelemnek. K. XXXIII, 1977. márc. 17.
- Magyar Tibor: Másfél millió ruha Sopronból – Minden hónapban tervteljesítés. Gazdaságos termelés. K. XXXIII, 1977. jún. 7.
- Magyar Tibor: Több-kevesebb sikerrel... Stílbútor Sopronból exportra. Egy japán utat nem bír – A Gyopár megbukott – Egyedi darabok különleges igényekre K. XXXIII, 1977. márc. 19.
- N(émeth) E.: A hansági tőzeg és a VEGASCA sikere. K. XXXIII, 1977. júl. 13.
- Németh E.: Tanulmányi erdészeti. Új fafeldolgozó épül. K. XXXIII, 1977. dec. 2.
- PTH.: Fellendülőben az export. Knor-tömítés AFIT módra. Szórófülkék kooperációban. K. XXXIII, 1977. júl. 10.
- PTH.: A módosítások eredménye. Selymet szőnek az SZTB gépek. Jöhet a rekonstrukció. K. XXXIII, 1977. márc. 10.
- PTH.: Nagyító alatt a szövet. A minőség ezrelékei. A selejtnél az állás is jobb. – Holtpont az ötödik óra

után. Üres a pihenőszoba. K. XXXIII, 1977. júl. 22.

PTH.: Régi gépek, új remények. A vasöntöde készül a változásra. Amihez pénz kell, s amihez nem. K. XXXIII, 1977. okt. 12.

Pethő Lajos: Gondok a Soproni Vasöntödében. A gyártónak sok, a vevőnek kevés. K. XXXIII, 1977. jún. 5.

Pernesz Gyula: A győri Streibig nyomdáról 250 év távolából. H. 1977, 2–3. sz. 38–40. p.

P(flagner), Margit): Schwerpunkt Krankenhaus Eisenstadt. Die Herzstation. BL. XXVIII, 1977, 9–12. sz. 22–23. p.

Pintér Attila–Lente István: A károsodás megelőzése a falképvédelemben. M. XXI, 1977, 198–201. p.

Pió Márta: Kezdetben volt a bányatelefon. Teljes rekonstrukció – Száz lakosra két készülék. Új vonalat, vagy használható régít? K. XXXIII, 1977. nov. 2.

Raszler Mihály: A jubiláló Sopron gazdasága 1977-ben. SSz. XXXI, 1977, 5–10. p.

Regőczy Emil: Százestendő a Magyar Optikai Művek. GK. XXIX, 1977, 2–8. p.

Rónai Ferenc: Faanyagok reológiai tulajdonságaival kapcsolatos eredmények. Fa. XXVII, 1977, 213–216. p.

Somogyi Márta: Eredmények a Sopron és Vidéke Áfésznél. K. XXXIII, 1977. máj 27.

Süveg József: A választékösszetétel optimalizálás kérdései épületasztalosipari vállalatnál. Fa. XXVII, 1977, 111–112. p.

Szent-Miklóssy: Jubileumi soproni borok. KSz. XXVI, 1977, 27. sz. 10. p.

Varga Lajos: Sikeres termékváltás. Séta a nagycenki kombinátban. K. XXXIII, 1977. febr. 8.

Vig István: A soproni Elzett. Jubiláló gyár a jubiláló városban. MN. XXXIII, 1977. máj. 29.

Virágh Dénes: Hetvenéves fajel Sopronban. GK. XXIX, 1977, 57. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / MŰVÉSZET

278 MŰVÉSZET

Ágostházi László: Műemléki együttesek védelme. É. 1977, 4. sz. 363–366. p.

Askerz Éva: Intarziás írószekrény. ÉT. XXXII, 1977, 927. p.

D. Askerz Éva: Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban. A. 1976 (1977), 89–144. p.

Barcza Géza: A népi építészeti emlékek védelme. M. XXI, 1977, 71–85. p.

- Bodor Imre: Hidegség r. k. templomának építéstörténete. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 233–244. p.
- Bodorné Szent-Gály Erzsébet–Szentgyörgyi Edit: A soproni „Királyok imádása” dombormű feltárásának és kutatásának eredményei. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 223–229. p.
- Csapody Miklós: Csík Ferenc képei alá. SSz. XXXI, 1977, 164–168. p.
- Csiszka Antal: Felavatták a soproni fedett uszodát. K. XXXIII, 1977. dec. 17.
- (Csiszka) (Antal): Sokszögű gyöngyszem a Lövérekben. K. XXXIII, 1977. nov. 10.
- Dávid Ferenc–Gergelyffy András: Az Országos Műemléki Felügyelőség falkutatásai 1973–1974-ben. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 380–384. p.
- Dávid Ferenc–Schönerne Pusztai Ilona: A soproni Pozsonyi út 3. sz. ház kutatása és helyreállítása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 125–145. p.
- Dercsényi Dezső: A középkori Sopron. TV. 1977, 8. sz. 361–363. p.
- Dercsényi Dezső: Sopron kialakulása a műemlékvédelem tükrében. É. 1977, 3. sz. 252–255. p.
- Dercsényi Dezső: A soproni műemlékvédelem három évtizede (1945–1975). In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 7–30. p.
- Dercsényi, D.-Vajay, Sz.: La genesi della Cronaca Illustrata ungherese. AHA. XXIII, 1977, 3–20. p.
- Dercsényi Dezső–Entz Géza–Havassy Pál–Mendele Ferenc–Tilinger István (szerk.): Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 443 p.
- D(omonkos) O(ttó): A népi építészet emlékei Fertőszéplakon. ÉT. XXXII, 1977, 126. p.
- Dreo, Harald: Die Volkstanzaufzeichnungen im Burgenländischen Volksliederarchiv. BHBl. XXXIX, 1977, 166–184. p.
- Entz Géza: Építészettörténeti kérdések Sopronban. É. 1977, 3. sz. 249–251. p.
- Entz Géza: A műemléki helyreállítások tudományos elkészítése és dokumentálása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 301–312. p.
- Épült 1976-ban. Gyógyfürdő telep, Balf. MÉPi. XXVI, 1977, 20–22. p.
- Erdei Ferenc: Dőry kastély helyreállítása és felhasználása, Mihályi. MÉP. 1977, 3. sz. 34–37. p.
- Farkas Imre: A barátságot jelképezi. Szobor Sopronnak. Örmény művész alkotása. K. XXXIII, 1977. ápr. 23.
- Farkas Imre: A művész öröme. Professzor vésővel. Jereván Sopronnak. K. XXXIII, 1977. okt. 14.
- Farkas Imre: Sopron új lakónegyedének neve: Jereván. Lakótelep és szoboravatás. K. XXXIII, 1977. nov. 6.

- Feuer Mária: Hol tart a magyar zene Londonban? Mu. XX, 1977, 5. sz. 1–3. p.
- g. d.: Glanz von gestern in der Altstadt Soprons. XVI, 1977. jún. 11–12.
- Gábor Eszter: A római iskola építésze. Mú. XVIII, 1977, 12. sz. 11–15. p.
- Gál Zoltán: A múlt és jelen találkozása Fertődön. MN. XXXIII, 1977. aug. 10.
- Gárdai Gábor: Új állomásépület Sopronban. Va. XXVII, 1977, 9. sz. 10–11. p.
- (Gárdonyi) (Béla): Festők szemével. Soproni kövek, soproni emberek. K. XXXIII, 1977. aug. 6.
- Gárdonyi, Jenő: Denkmalschutz. Sopron, Visegrád. BR. XI, 1977, dec. 19.
- Gárdonyi Jenő: Sopron, Kőszeg, Eger, Sárospatak. Egymilliárd forint jut műemlékvédelemre. MN. XXXIII, 1977. dec. 6.
- Garthay István: Versailles – Eszterházán. MN. XXXIII, 1977. márc. 4.
- 279Gmasz, Sepp: Die „Lass-Banda” in Frauenkirchen. (Ein Beitrag zur ländlichen Musizierpraxis). BHBl. XXXIX, 1977, 184–194. p.
- Gömöri János: Számszeríjhoz tartozó csontfaragványok. SSz. XXXI, 1977, 140–149. p.
- Gömöri János–Gergelyffy András–Muszik Lászlóné–Markl Károly: Oltárjavadalmas ház feltárása és helyreállítása Sopron külvárosában. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 147–273. p.
- Gradwohl, Karl: Vom österreichischen Volksliedunternehmen zum Burgenländischen Volksliederwerk, BHBl. XXXIX, 1977, 146–157. p.
- Haid, Gerlinde: Burgenländisches Volkslied – alpenländisches Volkslied. Ein Vergleich. BHBl. XXXIX, 1977, 157–165. p.
- Hárs József: Hegedüs Géza darabja a soproni közönség előtt. SSz. XXXI, 1977, 361–363. p.
- Horler Miklós: Magyarország építészeti kőtöredékeinek helyzetfelmérése. Összefoglaló áttekintés. ÉÉ. VIII, 1976 (1977), 453–468. p.
- B. Horváth József: Ösbemutató Sopronban. Hegedüs Géza drámája Lackner Kristófról. K. XXXIII, 1977, júl. 9.
- Imre Béla: Megújuló műemlékek. K. XXXIII, 1977. jún. 7.
- Imre Béla: A soproni Orsolya tér építője. K. XXXIII, 1977. aug. 20.
- Imre Béla: Védett park, megújuló főkapu. Fertődön a kastély tovább szépül. Haydn- emlékkiállítás, K. XXXIII, 1977. jan. 23.
- Jávor Anna: Bartolomeo Altomonte soproni főoltárképe. MÉ. XXVI, 1977, 288–291. p.
- Katona Imre: A pusztacsaládi kehely. SSz. XXXI, 1977, 49–58. p.

- Kiss Károly: Utazás Nagycenkre. A múzeumalapító. MN. XXXIII, 1977, nov. 25.
- Kissné Nagypál Judit: Műemlékvédelmünk eredményei és gondjai Sopronban. É. 1977, 3. sz. 256–282. p.
- Kissné Nagypál Judit: Sopron városfalairól. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 87–124. p.
- Koppány Tibor: A mihályi kastély helyreállítása. M. XXI, 1977, 162–169. p.
- Koppány Tibor: Az Országos Műemléki Felügyelőség helyreállítási 1973–1974-ben. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 329–339. p.
- Kőfalvi Imre: Az Országos Műemléki Felügyelőség kőszobrászati helyreállítási 1973–1974-ben. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 397–408. p.
- Kriszt György: A nagycenki Széchenyi-kastély helyreállítása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 265–280. p.
- Kubinszky Mihály: A soproni Lővérekkel kapcsolatos műemlékvédelmi feladatok. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 207–214. p.
- Lente István: A hidegségi r. k. templom falfestményeinek helyreállítása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 253–264. p.
- Magyar Kálmán: Alakos és címeres reneszánsz kályhacsempék. Mű. XVIII, 1977, 2. sz. 22–24. p.
- Makai Ágnes: A Lajtabánsági Emlékérem. SSz. XXXI, 1977, 329–339. p.
- Matulla, Oskar: Die Maler aus dem Turmhaus. Harro Pirch und seine Rabnitztaler Malerwochen. P. V, 1977, 1–2. sz. 73–76. p.
- Meződy Ö. István–Z. Szabó László: Sopron. Egy város évszázadai. Bp., (1977), 116 p.
- Mollay K(ároly): Il miniatore del Leggendario Angioino ungherese. AHA. XXIII, 1977, 287–289. p.
- Nagy Alpár: Egy fúvószenekar örömei, gondjai. K. XXXIII, 1977. júl. 19.
- Nagy Alpár: Egy nagy múltú munkáskórus gondjai. K. XXXIII, 1977. nov. 30.
- Nagy Alpár: Egy újra felfedezett zeneszerző. Eredeti bemutató Sopronban. K. XXXIII, 1977. jún. 29.
- Nagy Alpár: Korunk zenéje: modern zeneművek Sopronban. K. XXXIII, 1977. okt. 11.
- 280 Nagy Alpár: Országos zenei rendezvények Sopronban. K. XXXIII, 1977. ápr. 26.
- N(agy) A(lpár): Rádiófelvétel. K. XXXIII, 1977. ápr. 1.
- Nagy Alpár: Sopron. Jubilál a városi fúvószenekar. K. XXXIII, 1977. okt. 20.
- Nagy Alpár: Új Rauch-műveket mutattak be Sopronban K. XXXIII, 1977. nov. 24.
- N(agy) A(lpár): Változatos zenei évad Sopronban. K. XXXIII, 1977. szept. 9.

- Nagy Alpár: Zenei események Sopronban. K. XXXIII, 1977. márc. 29.
- Neuer Bahnhof in Sopron. BR. XI, 1977. júl. 18.
- A Neues Deutschland cikke Sopronról. Történelmi épületek. K. XXXIII, 1977. okt. 2.
- Pflagner, Margit: „Die Jüdin von Toledo” auf Burg Forchtenstein. Das Schicksal eines Dramas. BL. XXVIII, 1977, 5–8. sz. 6–7. p.
- P(flagner), M(argit): „Maske in Blau” – ein Fest für Auge und Ohr. BL. XXVIII, 1977, 5–8. sz. 12. p.
- Pflagner, Margit: Wil Frenken und seine Umgebungsdrucke. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 18–19. p.
- P(flagner), M(argit): Zehn Jahre Werkstätte Frenken in Breitenbrunn. BL. XXVIII, 1977, 5–8. sz. 8–9. p.
- Pomozi István: Régi fafödémek Sopronban. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 215–221. p.
- Poros Géza: Haydn és az Eszterházyak. MN. XXXIII, 1977. máj. 6.
- Pusztai László: Evangélikus temetőművészet Sopronban a XVII–XVIII. században. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 175–205. p.
- Restaurierung von Denkmälern. Zitadelle Visegrád und Schloss Fertőd. BR. XI, 1977. jan. 31.
- Román András: A soproni városkép fejlődése. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 31–45. p.
- Sedlmayr János: A hidegségi körtemplom helyreállítása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 245–252. p.
- S(edlmayr) J(ános): Középkori zsinagóga helyreállítása, Sopron, Új u. 22–24. MÉP. 1977, 4. sz. 48–53. p.
- Smidt Erzsébet: Régi órák. ÉT. XXXII, 1977, 159. p.
- Staud Géza: Iskolai színjátékok Sopronban (1615–1776). SSz. XXXI, 1977, 11–33. p.
- Szakál Ernő: Jupiter, Juno és Minerva scarbantiai szobrai a Fabricius-ház kőtárában. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 47–63. p.
- Szánthó Gyula: Műszaki átadás. V. III, 1977, 1. sz. 1. p.
- Székely András: Soproni József Szófiában. Mu. XX, 1977, 5. sz. 5–7. p.
- Szekeres Károly: Goldmark Károly soproni évei. K. XXXIII, 1977. okt. 6.
- Szekeres Károly: Petőfi Sándor Liszt hangversenyén. K. XXXIII, 1977. febr. 26.
- Szita Szabolcs: Sopron sportéletének újjáéledése a felszabadulás után. SSz. XXXI, 1977, 34–41. p.
- t–: Puritanische Schönheit. Auferstehung eines alten Schlosses. BR. XI, 1977. jan. 3.
- Thomas, Edit: „Eins ist der Gott”. Über jüdische Denkmäler der Römerzeit in Pannonien. P. V, 1977, 3–4.

sz. 21–25. p.

Timon Kálmán: Hírünk a világban. Hongrie: Sopron. Le Gothique Interprete. Architecture 1976. okt. szám. MÉP. 1977, 3. sz. 54–57. p.

Tomka Péter: A soproni vörös-sánc kutatása. In: Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 65–86. p.

Tompos Ernő: Emlékérmek (Sopron városi rangra emelésének 700. évfordulójára). SSz. XXXI, 1977, 247–249. p.

Valkó Arisztid: Haydn és az eszterházi kastély MN. XXXIII, 1977. márc. 4.

Valkó Arisztid: A kismartoni vadaskert ábrázolása. AH. V, 1977, 241–249. p.

Varga Bálint András: Ősbemutató előtt, Mu. XX, 1977, 2. sz. 29–30. p.

Varga Gyula: A pusztacsaládi kehely. SSz. XXXI, 1977, 345–347. p.

281Vielmetti, Nikolaus: Rund um die alte Synagoge. Jüdische Museen in Sopron und in Eisenstadt. P. V, 1977, 1–2. sz. 79–80. p.

Vittay Győző: Egy Haydn-vígoperához, MN. XXXIII, 1977. febr. 6.

Vittay Győző: Az Esterházyak zeneszeretete. MN. XXXIII, 1977. ápr. 3.

Wacha, Georg: Kunst- und Kulturgeschichte des Bezirkes Oberwart. BHBl. XXXIX, 1977, 67–91. p.

W(eisz) F(erenc): Az első tornacsarnok Magyarországon. K. XXXIII, 1977, aug. 20.

Willingstorffer Lajos: A magyar fotográfia mesterei. Csik Ferenc. Fo. XXIV, 1977, 542–551. p.

Winkler Gábor: Építészeti környezetünk védelme Győr-Sopron megyében. H. 1977, 6. sz. 13–16. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / NYELVTUDOMÁNY, IRODALOM

NYELVTUDOMÁNY, IRODALOM

Balázs Judit: Rábaszentandrás mai család- és ragadványnevei. Bp., 1977, 67 p. (Magyar személynévi adattárak 15.)

Batári Gyula: Az első német nyelvű hetilap Sopronban (1779–). SSz. XXXI, 1977, 161–164. p.

Bösze Balázs: Élőszóval is. K. XXXIII, 1977. febr. 19.

Dénes Zsófia: Szép Sopron. Kisalföld XXXIII, 1977. dec. 3.

Ergebnisse der Sprachenermittlung im Burgenland. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 36 p.

- Fried István: Soproni diákok klasszicizmusa. SSz. XXXI, 1977, 76–81. p.
- Fried István: Virágfűzér (Soproni diákok a klasszikától a romantikáig). SSZ. XXXI, 1977, 250–256. p.
- Gáll István: Ábécé. Új I. XVII, 1977. 9. sz. 119–128. p.
- Galsai Pongrác: B. után. Szanatórium utáni elégiák és tréfák. NL. 1977, 46. sz. 12–13. p.
- Galsai Pongrác: Rokkantnapló. Szanatóriumi elégiák és tréfák. NL. 1977, 30. sz. 12–13. p., 31. sz. 12–13. p.
- Gárdonyi Béla: Ígéreték és feladatok. Megyénk irodalmának néhány időszerű kérdése. K. XXXIII, 1977. jan. 8.
- G(árdonyi) B(éla): Soproni vallomás. „Gyönyörű ráadás”. K. XXXIII, 1977. jan. 1.
- Harich, Johann: Die Testamente der Musiker Tobias Fritsch und Gregor Josef Werner. BHBl. XXXIX, 1977, 119–136. p.
- Hegedüs Géza: In die Keller von Sopron und noch tiefer. Der Geist einer Stadt. Erinnerung und Zeugenschaft. P. V, 1977. 3–4. sz. 27–29.
- Horváth, Julia: Ein Leben für Ödenburg. NZ. XXI, 1977. júl. 15.
- Kapui Ferenc: Fórum, gondozás, pódium. K. XXXIII, 1977, febr. 5.
- Kerék Imre: Hozzászólás. Összefogni az erőket! K. XXXIII, 1977. jan. 22.
- Keresztury Dezső: Vadonban virág. Új T. XIV, 1977, 5. sz. 12–13. p.
- Kiss Jenő: Megjegyzések a tájszótárírásról. MNy. LXXIII, 1977, 221–226. p.
- Kiss Jenő: A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana. Bp., 1977, 9 p. (Kandidátusi értekezés tézisei.)
- Klaudus und Sebestyén im Torwächterhaus. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 17. p.
- Krause, Rolf W.: Tagebuch einer Burgenland-Studienreise. BL. XXXVIII, 1977, 5–8. sz. 34–37. p.
- László Gyula: Vallomás Sopronról. É. 1977, 3. sz. 245–248. p.
- Manherz, Karl: Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn. Budapest, 1977, 189 p.
- Maros Dénes: Szólitott az alma mater. NSz. XXXV, 1977. jún. 1.
- Pilinszky János: Balfi képeslap. Új T. XIV, 1977, 36. sz. 16–17. p.
- 282 Probst, Franz: Die Pannonischen Balladen des Johann Nepomuk Vogl. P. V, 1977, 1–2. sz. 38–39. p.
- Sebestyén, György: Burgenland, wo sich die Wege kreuzen. Eisenstadt, 1977.
- Sebestyén, György: Burgenländisches Concerto, Fragmente aus einem längeren Essay. P. V, 1977, 3–4. sz.

52–55. p.

Simon József: Munkát kereső utas a múlt században. Vi. XLII, 1977, 58–59. p.

Szabó Jenő: Történetek Molnár Józsefről. K. XXXIII, 1977. ápr. 10.

Tatay Sándor: Lődörgések kora. Bp., 1977, 295 p.

V. P. F.: Illyés Gyula Sopronról. K. XXXIII, 1977. okt. 1.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM

FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM

Bán Imre: Korai felvilágosodás. és nemzeti műveltség. Sz. CX, 1976 (1977), 1052–1069 p.

Barlahidai Andrea: Sopron ünnepe. A hűség város 700 éves évfordulóján. DN. XXXIV, 1977. szept. 18.

Barta Gábor: Illúziók esztendeje (Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez). TSz. 1977, 1. sz. 1–30. p.

Barta Gábor: Konzolidációs kísérlet Magyarországon a Mohácsi csatavesztés után (Szapolyai János király kormányzása 1526 november–1527 augusztus). Sz. CXI, 1977, 635–680. p.

Bellér Béla: Az ellenforradalmi rendszer nemzetiségi politikája a válság küszöbén (1930–1931). Sz. CXI, 1977, 270–319. p.

Benkovsky-Pivovarová, Zoja: Zum „Brotlaibidol” vom Föllik, Gemeinde Grosshöflein, Burgenland. BHBl. XXXIX, 1977, 1–11. p.

Berlin, Jon D.: Akten und Dokumente des Aussenamtes (State Department) der USA zur Burgenland-Anschlussfrage 1919–1920. Eisenstadt, 1977, 484 p. (BF. 67.)

Bertalan Ágnes: Élő hagyomány. KÚ. XVIII, 1977, 8. sz. 11. p.

Borosy András: Határórség és határőrök az Árpádok korában. HK. XXIV, 1977, 543–557. p.

Dezséry László: A hűség Sopron. L. XIX, 1977, 26. sz. 6–7. p.

Erdély Sándor: Sopron jubilál. K. XXXIII, 1977. márc. 12.

Erdély Sándor: Ünnepi beszéd Sopron város tanácsa 1977. április 1-i ülésén. SSz. XXXI, 1977, 97–105. p.

Erdélyi György: Kétezer éve gyógyfürdő. Balf megújulása. NSz. XXXV, 1977. máj. 15.

Erőss Ágota: „A jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet”. NL. 1977, 45. sz. 14–15 p. 1277–1977. SSz. XXXI, 1977, 1. p.

(Farkas) (Imre): Nagylózs ünnepe. K. XXXIII, 1977. máj. 31.

- Fogarasi László: Bük. ÉT. XXXII, 1977, 528–529. p.
- Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez II. SSz. XXXI, 1977, 81–87. p.
- Gárdonyi Béla: A honismereti munka Győr-Sopron megyében. H. 1977, 1. sz. 14–17. p.
- Gimes Endre: Balf-fürdő. Útikalauz. (Győr), 1977, 70 p.
- Györffy György: István király és műve. Bp., 1977, 667 p.
- H(árs) J(ózsef): A soproni Károly-kilátó története. K. XXXIII, 1977. júl. 29.
- Hencz József–Erdély Sándor: Sikerrel zárult Sopron jubileumi éve. K. XXXIII, 1977. dec. 31.
- Hiller István: Sopron 700 éves jubileumára. H. 1977, 2xx-3. sz. 34–38. p.
- B. H(orvát) J(ózsef): Bronzborotva, zsugorított csontváz ... K. XXXIII, 1977. szept. 18.
- 283B. Horváth József: Feltáruznak az ősrégi sírok. K. XXXIII, 1977. jún. 4.
- Horváth, Júlia: 700 Jahre Ödenburg. NZ. XXI, 1977. jún. 24.
- Horváth Zoltán: Hétszáz éves függőpecsét Sopron oklevelén. ÉT. XXXII, 1977, 575. p.
- Horváth, Zoltán: 700 Jahre Ödenburg. In: Reger, Anton (red.): Deutscher Kalender 1977. Ein Jahrbuch für die Deutschen in Ungarn. Bp., 1977, 280–287. p.
- Imre Béla: A honfoglalók leszármazottjai. Kiadásra vár Nagylózs monográfiája. 95 család jutott földhöz. K. XXXIII, 1977. jan. 14.
- Imre Béla: Ülészett a NYIB. Új üdülhelyek és gyógyvizek megyénkben. Továbbfejlesztik Balf fürdőt. K. XXXIII, 1977, jún. 4.
- Joób–Tamás: Nem emlék: élő valóság – Sopron. Vá. 1977, 1. sz. 10–13. p.
- K(apalyag) I(mre): Ásatások Sopron Várhelyen. 2700 éves települést tárnak fel. NSz. XXXV, 1977. aug. 17.
- Kárpáti László: A hétszáz éves Sopron. FE. XII, 1977, 3. sz. 67–71. p.
- Kery, Theodor: Das Burgenland im neuen Pannonien. P. V, 1977, 1–2. sz. 3. p.
- Kovács Gyözőné (szerk.): Győr-Sopron megyei internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban 1917–1927. Visszaemlékezések, életrajzok Győr, 1977.
- Környei Attila: Zsitvay Lajos frontnaplója. A. 1976 (1977), 263–299. p.
- László Ilona: Brennbergbánya. Ein Dorf an der Grenze. BR. XI, 1977, jan. 31.
- László Ilona: Falu a határszélen. KÚ. XVIII, 1977, 3. sz. 16–17. p.
- Mollay Károly: A három középkori városháza. SSz. XXXI, 1977, 234–247. p.

- Molnár, Károly: Stadt am Fusse der Alpen. Das 700jährige Sopron. BR. XI, 1977, aug. 8.
- Nagy Endre: Az első világháború diák katonái. SSz. XXXI, 1977, 69–74. p.
- Nagy László: A búzatermesztés területi elhelyezését befolyásoló domborzati adottságok és a gépesítési lehetőségek összefüggése. FÉrt. XXVI, 1977, 139–144. p.
- Németh Péter: Milyen volt egy Árpád-kori megyeszékhely (Sopron és Szabolcs). ÉT. XXXII, 1977, 1191–1194. p.
- Patek Erzsébet: A sopron-várhelyi ásátások 1975. évi eredményei (Előzetes jelentés). SSz. XXXI, 1977, 150–160, p.
- Paul, Hans: Strafgefangene auf Burg Forchtenstein. BHBl. XXXIX 1977, 106–118 p.
- Pernesz Gyula: A könyvtárak és a honismereti mozgalom együttműködése Győr-Sopron megyében. H. 1977, 6. sz. 56–58. p.
- Pethő Lajos: Brennbérgbánya ma. Sopron bolygóján. K. XXXIII, 1977. aug. 27.
- Pethő Lajos: Magyarfalva. Tizenöt év múltán, egyik pénteken. K. XXXIII, 1977. dec. 5.
- Pflagner, Margit: Badefreuden in Ungarn. Thermalbäder in nächster Nachbarschaft. BL. XXVIII, 1977, 5–8. sz. 19–21. p.
- Pflagner, Margit: 700 Jahre Freistadt Ödenburg – Sopron. Stadt hinter dem Hügel. BL. XXVIII, 1977, 3–4. sz. 6–11. p.
- Sz. Póczy Klára: Scarbantia. A római kori Sopron. Bp., 1977, 51 p.
- Porträt Burgenland. Oberriet, (1977), 84 p.
- Prickler, Harald: Zur Geschichte der „Saliterhöfe“. BL. XXVIII, 1977, 5–8. sz. 29–31. p.
- Rab Nóra: Karácsony Sopronkőhidán. Ország Világ Karácsonyi Magazin 1977, 12–15. p.
- Selmeczi Kovács Attila: Képek egy Fertő melléki község egykori életéből (Adatok Fertőendréd hagyományos gazdálkodásához). SSz. XXXI, 1977, 256–262. p.
- Szabó József: A csepregi honismereti szakkör jubileuma. H. 1977, 5. sz. 50–51. p.
- Szabó Zsigmond: Sopron, a 900 (*sic!*) éves város. Hét XXII, 1977. okt. 1. 12–13 p.
- Szepesiné Benda Mária: Henricus Johannes Fridericus soproni orvos bebörtönzése 1652-ben. OK. XXII, 1976 (1977), 243–246. p.
- T. Szőnyi Eszter: Előzetes jelentés a Május 1. téri római temető feldolgozásáról. SSz. XXXI, 1977, 340–345. p.
- 284 Tatay Jenő: Egy Sopron vármegyei iskolamester, kántor, nótárius, postamester, egyben harangozó élete az 1848–49-i szabadságharc körüli időkben. SSz. XXXI, 1977, 42–49. p.

- Tompos Ernő: Bürgerwappen in Ungarn. He. VIII, 1977, 237–242. p.
- Tompos Ernő: Egy soproni polgárcsalád (a Reischek) genealogiai és heraldikai emlékei. PAB. Pécs, 1977. II, 169–172. p.
- Tompos Ernő: Ein Zweig der Familie Blagay in Westungarn. Ad. XI, 1977, 121–122. p.
- Tompos Ernő: A régi soproni városháza újkori története és az új városháza (tanácsháza) építéstörténete. SSz. XXXI, 1977, 212–233. és 298–320. p.
- Tompos Ernő: Sopron címeres műemlékei. A. 1976 (1977), 145–173. p.
- Tompos Ernő: Schleiffengrad Mihály soproni kovácsmester pecsétje. SSz. XXXI, 1977, 75–76. p.
- Tóth Endre: Vigilius episcopus Scaravaciensis (Scarbantia VI. századi történetéhez.) SSz. XXXI, 1977, 320–326. p.
- Triber, Ladislaus (red.): Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, 1977, 500 p.
- Varga Lajos: Balfi honfoglalók. Gyökerek az ősi földben. K. XXXIII, 1977. ápr. 3.
- Vargyai Gyula: A bécsi levéltárak Magyarországgal kapcsolatos gyűjteményeinek hadtörténeti vonatkozásai az 1930-as években. HK. XXIV, 1977, 611–628. p.
- R. Várkonyi Ágnes: Társadalmi fejlődés és állami önállóság. (Habsburg abszolutizmus és független Magyarország.) Sz. CX, 1976 (1977), 1018–1051. p.
- Vigh Károly: Sopronkőhida – rajzokban. Új T. XIV, 1977, 33. sz. 12–13. p.
- Vincze Péter: Harka emlékezete. Új T. XIV, 1977, 12. sz. 36–37. p.
- Winkler Oszkár: A Soproni Épületasztalosárugyár 25 éve. SSz. XXXI, 1977, 200–212. és 289–297. p.
- Zákonyi Ferenc: A Dunántúl gyógyfürdői és fürdői. Bp., 1977, 252 p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / KÖNYVISMERTETÉSEK

KÖNYVISMERTETÉSEK

- Bálintné Mikes Katalin: Az Erdőgazdálkodás története Magyarországon (Tanulmányok). Szerk. Kolossváry Szabolcsné. Bp. 1975. ASz. XIX, 1977, 277–278. p.
- Bechtle, Wolfgang: Der Neusiedler See in Farbe. Ein Reiseführer für Naturfreunde mit 120 Farbfotos. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 30. p.
- Benczédi László: Péter Katalin: A magyar romlásnak századában. Bp. 1975. Sz. CX, 1976 (1977), 1159–1161. p.

- Bendefy László: Ádám László–Marosi Sándor (szerk.): A Kisalföld és a Nyugatmagyarországi peremvidék. FÉ. XXVI, 1977, 486–489. p.
- Burgenland. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 30. p.
- Castiglione László: Tóth István: A rómaiak Magyarországon. Bp., 1975. Sz. CX, 1976 (1977), 1152–1154. p.
- Chmelar, Hans: Dehio-Handbuch Burgenland. Bearb. von. Adelheid Schmeller-Kitt Wien, 1976. BHBl. XXXIX, 1977, 95–96. p.
- Chmelar, Hans: Gerhard Botz: Die Eingliederung Österreichs in das Deutsche Reich, Planung und Verwirklichung des politisch-administrativen Anschlusses (1938–1940). Schriftenreihe des Ludwig-Boltzmann-Institutes für Geschichte der Arbeiterbewegung 1. Wien 1972. BHBl. XXXIX, 1977, 94–95. p.
- Chmelar, Hans: Geographie und Wirtschaftsentwicklung, Teil III, Beispiele aus Europa. Hg. von Leopold Scheidl. Wien 1974. BHBl. XXXIX, 1977, 198. p.
- Cs(izska) A(ntal): Tíz év a hétszázból. KISZ élet Sopronban. K. XXXIII, 1977. dec. 8.
- Dobos Irma: Léczfalvy Sándor: Üdülőterületek vízbeszerzése. HiK. LVII, 1977, 166. és 181. p.
- [285](#)Dehio Handbuch Burgenland. BL. XXVIII, 1977, 1–2. sz. 29–30. p.
- Dóka Klára: A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere I. (Soksz. Bp., 1975). Sz. CX, 1976 (1977), 1169–1171. p.
- Fabinyi Rudolf: Az erdő szerepe a környezetvédelemben, 1968–1972. Kö. XXVII, 1977, 689. p.
- Fekete Gézné: Kulturális intézmények és szervezetek Magyarországon. Bp., 1976. MT. LXXXIV, Új f. XXII, 1977, 714–715. p.
- Fogarassy László: Juhász László: Burgenland. Történelmi útikalauz (München 1976). SSz. XXXI, 1977, 285–286. p.
- Folger, Eva M.: Geschichte Österreichs in Stichworten. Band 1–4 (Hirts Stichwortbücher). Wien, 1971 ff. BHBl. XXXIX, 1977, 47. p.
- Gábor István: Vakáció Magyarországon. Fehér Klára könyve. MN. XXXIII, 1977. máj. 22.
- Gerő László: Póczy Klára: Pannóniai városok. M. XXI, 1977, 125. p.
- Győr-Sopron megyei internacionalisták. K. XXXIII, 1977. nov. 9.
- Hazay István: Gondolatok a Magyar földmérők arcképcsarnokához. GK. XXIX, 1977, 54–55. p.
- Hiller István: Adelheid Schmeller-Kitt: Die Kunstdenkmäler Österreichs: Burgenland. Wien, 1976, (DEHIO-Handbuch: Die Kunstdenkmäler Österreichs.). SSz. XXXI, 1977, 279–280. p.
- Katona Jenő: Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye és bibliográfiája. Kö.

XXVII, 1977, 180. p.

Katona Jenő: Körmeny Kinga: A Széchenyi gyűjtemény K 163–K 311. Kö. XXVII, 1977, 51, p.

Keresztély György: A településtudomány hazai kiadványairól. *ÉÉ.* VIII, 1976 (1977), 267–272. p.

Kovács József László: Staud Géza: Magyar színháztörténeti bibliográfia I–II. Bp., 1975, SSz. XXXI, 1977, 281–284. p.

Mollay Károly: Gimes Endre: Balf-fürdő. Útikalauz. Győr, 1977, SSz. XXXI, 1977, 285. p.

Mollay Károly: Lagzi István: Lengyel menekültek Zala megyében a második világháború idején. Zalaegerszeg, 1975, (Zalai Gyűjtemény 3. sz.). SSz. XXXI, 1977, 280. p.

Mollay Károly: Manherz, Karl: Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn. Bp., 1977. SSz. XXXI, 1977, 374–376. p.

Mollay Károly: Sz. Burger Alice (szerk.): Az 1975. év régészeti kutatásai (Régészeti Füzetek I. sor. 29. sz.). Bp., 1976. SSz. XXXI, 1977, 376. p.

Mollay Károly: Sz. Póczy Klára: Scarbantia. A római kori Sopron. Bp., 1977. SSz. XXXI, 1977, 379. p.

(N. F.): Új könyvek: Wathay Ferenc énekes könyve. *ÉT.* XXXII, 1977, 542. p.

Patvaros József: Zsámboki László: A Selmeci Műemlékkönyvtár. (A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai 17. sz.). Miskolc, 1976. BKL.: Bányászat CX, 1977, 282–284. p.

P(flagner), M(argit): Edition Roetzer – ein festlicher Auftakt. *BL.* XXVIII, 1977, 9–12. sz. 18. p.

P(flagner), M(argit): Mattersburg. 50 Jahre Stadtgemeinde Mattersburg, *BL.* XXVIII, 1977, 1–2. sz. 29. p.

Rozsondai Marianne: Magyarországi reneszánsz és barokk. (Művészettörténeti tanulmányok. Szerk.: Galavics Géza). Bp., 1975. *MT.* LXXXIV, Új folyam XXII, 1977, 71–72. p.

Sauerzopf, Franz: Erwin Janchen: Die Flora von Wien, Niederösterreich und Nordburgenland. Bd. 1–4. *BHBl.* XXXIX, 1977, 47–48. p.

[286](#)Schmidmaier, Dieter: Hiller, István: Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása – az erdészeti és faipari egyetem könyvtárának története. Sopron, 1975. *Ungar. ZB.* XCI, 1977, 378. p.

Somlyai János: Tanúságtevők. *H.* 1977, 2–3. sz. 91–92. p.

Szita Szabolcs: Kovács Gyözőné (szerk.): Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Győr, 1975. SSz. XXXI, 1977, 280–281. p.

Timon Kálmán: Otto Glaus: Planen und Bauen moderner Heilbäder. Zürich, 1975. *MÉP.* 1977, 3. sz. 58–59. p.

Tuba László: Győr-Sopron megyei honismereti kiadványok. *H.* 1977, 1. sz. 49–52 p.

Vörös Károly: Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Bp., 1976. SSz. XXXI, 1977,

377–379. p.

Zádor Alfréd: A Fertő táj hidroszférája és vízgazdálkodása. Bp., 1975. (A Fertő táj Monográfiáját előkészítő adatgyűjtemény. 2. kötet.) HiK. LVII, 1977, 240. p.

Zádor Alfréd: Aujeszky László–Schilling Ferenc–Somogyi Sándor (szerk.): A Fertő-táj bioszférája. Bp., 1975. A Fertő-táj Monográfiáját előkészítő adatgyűjtemény 3. k.). SSz. XXXI, 1977, 92–95; HiK. LVII, 1977, 370–372.

Zimmermann, Bernhard H.: Michael Lehmann: Das deutschsprachige katholische Schrifttum Altungarns und in den Nachfolgestaaten 1700–1950, Mainz 1975. BHBl. XXXIX, 1977, 198–200. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Miller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre / KÖSZÖNTŐK

KÖSZÖNTŐK

Berecz Dezső: Medgyesy S. Antal festőművész 80 éves. SSz. XXXI, 1977, 349–351 p.

Bogsch L(ászló): A 80 éves Vendel Miklós ünneplése. BK. CVI, 1977, 233. p.

Bónis Ferenc: Takács Jenő hetvenöt éves. Mu. XX, 1977. 9. sz. 27–28. p.

Csiszka (Antal): Kirkovits István Eötvös díja. A haladás szolgálatában. K. XXXIII, 1977, máj. 15.

Az 1977. év Bedő Albert díjasai: Dr. Tuskó László. Er. XXVI, 1977, 460, EF. 1977, 9. sz. 9. p.

F(erenczi) J(ózsef): „Érdemes pedagógusnak lenni”. K. XXXIII, 1977. jún. 7.

Gárdonyi Béla: Móra Ferenc emlékérem. A múzeum: szolgáltatás. K. XXXIII, 1977. szept. 24.

Horváth Zoltán: Tompos Ernő 70 éves. SSz. XXXI, 1977, 4–5. p.

Hoványi Lehel: Tiszteletbeli doktorrá avatás a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. GK. XXIX, 1977, 123. p.

K(ubinszky) M(ihály): Winkler Oszkár 70 éves. SSz. XXXI, 1977, 2–4. p.

P(flagner), M(argit): Tag des Donauschwäbischen Buches. Goldner Ehrenring an Minister Sinowatz. BL. XXVIII, 1977, 9–12. sz. 20–21. p.

Somogyi Márta: Az Eötvös díj birtokában. Az igazgatónő mindennapjai. K. XXXIII, 1977. jún. 14.

Suppan, Wolfgang–Tari, Lujza: Jenő Takács. Dokumente, Analysen, Kommentare. Eisenstadt, 1977, 203 p. (BF. 66.)

Szabó Jenő: Mühl Aladár köszöntése. SSz. XXXI, 1977, 351–355. p.

Tóth Gyula: Jubileumi aranyoklevelek. EF. 1977. 11. sz. 9. p.

MEGEMLÉKEZÉSEK, NEKROLÓGOK

Bátyai Jenő: A szegedi erdők atyja. B. XXXII, 1977, 231. p.

Elhalálozások: dr. Vendel Miklós. FK. CVI, 1977, 236–237. p.

Farkas Imre: Több ezren kísérték utolsó útjára Raszler Mihályt. Példamutató kommunista életút. K. XXXIII, 1977. okt. 12.

287Dr. Gyulay Zoltán 1900–1977. BKL. Bányászat CX, 1977, 429–430; FK. CVII, 1977, 476–477. p.

Gyulai Zoltán emlékezete. MN. XXXIII, 1977. dec. 21.

Hadrovics László: Emlékezés Gombocz Zoltánra 1877–1935. MT. LXXXIV, Új f. XXII, 1977, 871–876. p.

Hiller István: Gyulay Zoltán (1900–1977). SSz. XXXI, 1977, 173–176. p.

Hiller István: Leitner József (1894–1977). SSz. XXXI, 1977, 275–276. p.

Hiller István: Raszler Mihály (1929–1977). SSz. XXXI, 1977, 371–374. p.

Kálmán Gyula: Hatvan éve halt meg Gyóni Géza. A béke katonája volt. Életműve maradandó érték. K. XXXIII, 1977. jún. 25.

Kálmán Gyula: Szilsárkány szülötte. Életet vitt a homokra. K. XXXIII, 1977. ápr. 25.

Király Pál: A Kis-Alföldtől – a Nagy-Alföldig. Kiss Ferenc emlékezete. EF. 1977, 6. sz. 4–6. p.

K(isházi) P(éter): Dr. h. c. Dr. Vendel Miklós 1896–1977. BKL.: Bányászat CX, 1977, 500–501; SSz. XXXI, 1977, 169–173. p.

Maros Dénes: Egy népszerű soproni tudós. Emlékezés Csatkai Endrére. NSz. XXXV, 1977. aug. 10.

Metzl János: Szalatnai Rezső (1904–1977). SSz. XXXI, 1977, 277–279. p.

Nyolcvan éve született Pap Károly. K. XXXIII, 1977. szept. 24.

Raszler Mihály 1929–1977. K. XXXIII, 1977. okt. 8.

Saad Béla: János és Polikárp. Emlékezés Radó Polikárpra. I–II. Vi. XLII, 1977, 231–239., 321–328. p.

Solymos Rezső: Erdészünnep Szilsárkányban. Er. XXVI, 1977, 281. p.

Sótér István: Gombocz Zoltán. MNy. LXXIII, 1977, 387–389. p.

Szádeczky-Kardoss Elemér: Vendel Miklós emlékezete. (1896. X. 8–1977. II. 7.). FK. CVII, 1977,

256–265. p.

Szathmári István: Gombocz Zoltánra emlékezünk. H. 1977, 4, sz. 16–19. p.

Szita Szabolcs: 90 éve született Kellner Sándor, a forradalmár soproni politikai biztos. SSz. XXXI, 1977, 326–328. p.

Tölgyesi Kálmán: Egy tudós helytörténész emlékezete. H. 1977, 1. sz. 43–44. p.

V. M.: Szalatnai Rezső 1904–1977. Kö. XXVII, 1977, 293. p.

Vendel Miklós 1896–1977. K. XXXIII, 1977. febr. 10.

Vitális György: Dr. Vendel Miklós (1896–1977). HK. LVII, 1977, 241–242. p.

Vogl Mária: Vendel Miklós (1896–1977). MT. LXXXIV, Új f. XXII, 1977, 627–629. p.

Winkler Zsuzsanna: Gombocz Zoltán diákévei. MNy. LXXIII, 1977, 475–480. p.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Hiller István, az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója

Dr. Németh Alajos ny. hittanár, Sopron, Domb utca 1.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 811 00 Bratislava–Petrzalka, Iskerniková ul. 17.

Dr. Sarkady Sándor intézeti tanár, író, Sopron, Óvónőképző Intézet

Dr. Kovács József László főiskolai docens, Ráckeve, Kossuth u. 78.

Dr. Berecz Dezső ny. ügyvéd, író, Sopron, Kisfaludy u. 8.

Dr. Környei Attila múzeumigazgató, Nagycenk, Széchenyi Emlékmúzeum

Mastalirné Zádor Márta: tud. főmunkatárs, EFE Központi Könyvtára

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Hiller, Stefan–Németh Alois: Die Chronik des Krieges und der Befreiung Ödenburg (1941–1945)
(Fortsetzung)

Fogarassy, Ladislaus: Memoiren des Freischärlerkommandanten Viktor Maderspach I. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Sarkady, Alexander: Das literarische Leben im heutigen Ödenburg

Kleine Mitteilungen

Kovács, Josef Ladislaus: Der Dichter Franz Wathay (1568–1606) in Ödenburg

Berecz, Desider: Die Ödenburger Schauspielkunst im Jahrzehnt vor dem Ersten Weltkrieg

Kulturelles Leben in Ödenburg

Környei, Attila: Geschichte der Buchdruckerkunst in Ödenburg (Ausstellung im Franz–Liszt–Museum
1977)

Bücherschau

Hiller, Stefan–Mastalir-Zádor, Martha: Ödenburg-Bibliographie für das Jahr 1977

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A Jacobi szivarkapapírgyár épülete az új egyetemi épületek közelében állt, a „Bakter” korcsolyapálya mellett. Szerzőnk kiejtés szerint k-val írja.

2 (Megjegyzés - Popup)

A Karlovits-féle péküzlet már kívül esett a gettón. Az Új utca sarokháza, a Lábás-házzal szemben. Ma a Lövér Ruhaipari Szövetkezet varrodája működik benne. A németek ezt is Deutsches Haus-nak szemelték ki.

3 (Megjegyzés - Popup)

Tartozunk a történelmi igazságnak, hogy itt is megállapítsuk; a szegény alsópapság zöme segítette, menekítette is a zsidókat, amennyire lehetett. A bencés rend Pannonhalmán igen sokat bujtattott. Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon. Bp. 1974. c. könyvében több oldalt szentel a főpapok ellenállásának. Részletesen szól bátor kiállításukról, Szálasihoz eljuttatott 1944. október 31-i emlékiratukról, amely az üldözöttek védelmében, a terror és a pusztítás ellen íródott. Az emlékiratra válasz helyett a nyilasok fokozták a főpapok üldözését. November 27-én a veszprémi főispán letartóztatta Mindszenty József veszprémi püspököt, aki a felsőház tagja is volt. Szálasai a három nap múlva foganatosított internáló végzést jóváhagyta. Letartóztatják és internálják Shwoy Lajos székesfehérvári püspököt is. Mindketten aláírták a Szálasihoz eljuttatott igen erélyes hangú tiltakozó memorandumot. Aláírta ezt többek között báró Apor Vilmos győri megyéspüspök, Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát, valamint Kovács Sándor és Virágh Ferenc püspökök is, Hóman Bálint a Törvényhozók Szövetségében tiltakozik a nyilasok retorziója miatt. Új kultúrharc kezdetéről beszél. Maróthy nyilas képviselő többek között úgy védekezik, hogy azt állítja: Mindszentyt közönséges lopás miatt tartóztatták le, stb. Serédy Jusztinián hercegprímás felszólították, hagyja el az országot, mert tiltakozott a nyilasok kívánsága ellen, hogy a papok támogassák a Szovjetunió elleni propagandát. A hercegprímás kijelentette: nem enged a terrornak és helyén marad. Megromlik és felbomlással fenyeget a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolat. Szálasai: „Én vállalom a felelősséget az eddigi letartóztatásokért. ... Április hónapban levelet óhajtok írni a Pápa urnak... stb.” Rajniss Ferenc kultuszminiszter jelentése: Szálasihoz: „...a papság a mai rendszerrel nem szimpatizál. A római katolikus papság nemzetközi alapon áll. Soha semmiféle formában a mai rendszerrel közösséget nem vállal, a hívek előtt tartott prédikációiban sem a magyar nemzet mostani élethalálharcáról, sem a hungarista gondolatról, sem a nemzetvezetőről említést nem tesz.” A jobboldali papok száma elenyészően kevés. Védekezés a papság ellen nehéz, mert nem tettekkel, hanem a rendszer agyonhallgatásával, a vallás nemzetköziségének hangoztatásával küzdenek a rendszer ellen. Lásd részletesebben: Teleki i. m. 159–162, 348.

4 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron környékén lévő embertelen táborok életéről nyújt hiteles képet Barabás Tibor: Kereszt a hegytetőn című könyve (Bp., 1972). Barabás a harkai zsidótáborban élte meg a felszabadulást. Könyvének soproni és sopronkőhidai vonatkozásai is vannak. Csatkai Endre: Kópházán szabadultam fel (Győr-Sopron megyei Hírlap, 1955. február 20–25) a kópházi tábor borzalmairól, embert próbáló szenvedéseiről számol be. A megpróbáltatásokról szól Csatkai Endre a Liszt Ferenc Múzeumban őrzött magnetofonfelvétele is. A zsidóüldözés részleteiről ír Hiller István: Vándor Sándor emléke Sopronban (SSz. 1968, 164.); A soproni és Sopron megyei zsidók utolsó állomása 1944-ben (SSz. 1964, 344–349.) Lásd még: Papp István:

Válogatott bibliográfia hazánk felszabadulásáról és a demokratikus újjászületés kezdeteiről (1944–1945). In: A felszabadulás és a népi demokratikus újjászületés kezdetei Győr, Moson és Sopron megyékben 1944–1945. Győr, 1974, az MSZMP Győr- Sopron megyei Bizottsága Propaganda és Művelődési Osztálya. 138–145; Hiller István: Emlékezések, tények (1945.) In: Hiller (szerk.); Szabadság-szobor leleplezése Sopronban 1970. április 1. Sopron 1972, 54–61.; Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből. SSz. 1957, 244–252; Fenyő József: Mi történt Balfon 1945. március 31-én? SSz. 1968, 372–375.

5 (Megjegyzés - Popup)

Új tanítóképzőnek hívták az Egyetem főépületével szemben, az egykori „licista pálya” szélén akkoriban épülő két épületet. (Ma: Kempelen Farkas Gépészeti Szakközépiskola, Bajcsy-Zsilinszky út, illetve Általános Iskola, Hunyadi utca). Az épületek előtt lévő sportpálya egyrészt bekerítették. Itt gyűjtötték össze az elszállításra kijelölt vidéki zsidókat. Lásd a fényképeket is.

6 (Megjegyzés - Popup)

Kövesi Antal professzorról kötelességünk bővebben is megemlékeznünk. Országos, sőt európai híru tudós volt, akiről érdemtelenül keveset szólnak. Mint a mechanika tanára a selmecebányai főiskolával 1919-ben került Sopronba. A német megszállás, illetve a nyilas hatalomátvétel után állandósult az üldöztetése. Az ún. „Kövesi-ügy” hatalmas aktacsomót tesz ki. A legtöbb ügyirat a zsidótörvény alóli mentesítése érdekében íródott (számszerűen 41). Az egész tanári kar egyöntetűen kiállt Kövesi mellett, a hallgatóság pedig lakására, majd később a gettóba járt be vizsgázni, így tüntetett professzora mellett. 1944. március 31-én Sėbor János dékán állít ki hivatalos bizonylatot Kövesi tudományos és állampolgári érdemeiről, kérve az egész kar nevében „a 67 éves öreg érdemes professzor kivételes elbánásban részesítését és mentesítését az őt sújtó rendelkezések következményei alól”. Április 3-án a dékán a rendőrkapitányság vezetőjéhez és az Országos Nemzetvédelmi Bizottság elnökéhez, Magasházy László tábornokhoz, majd a következő napokban számos magas katonai és polgári szervhez folyamodott a mentesítésért. Kövesi a vármegyei és városi vitézi széknél is próbálkozik, hiába. Április 24-én a polgármester hivatalosan igazolja, hogy tenni kíván Kövesi érdekében. Augusztus 2-án a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztályfőnöke, az egyetemi ügyosztály főnöke közli, hogy megtették a szükséges lépéseket a mentesítés érdekében. 1944. április 14-én a Diósgyőri Vasgyár vezetői is szót emelnek Kövesi érdekében. Mindennek ellenére 1945. január 7-én családjával együtt elhurcolják és gettóba zárják. Néhány ügyirat és levél fényképét közöljük. Lásd még: Magyar életrajzi Lexikon. Bp., 1967; Hiller István: A magyar erdészeti és faipari felsőoktatás története. 1945–1975. EFE Tud. Közl. 1975, 2:53–128; Faller Jenő: Dr. Kövesi Antal. MTA Műsz. Tud. Oszt. Közl. 1962; Kövesi Antal. SSz. 1962, 172. A hivatkozott ügyiratokat 22/1944. eln. alatt gyűjtötték az EFE Központi Irattárában.

7 (Megjegyzés - Popup)

H. Sándor, ma is élő soproni nyugdíjasról van szó, aki fiatal korában keresztény vallásra tért és Papp Kálmán városplebános volt a keresztapja. A Gestapo és a Nemzeti Számonkérő Szék tisztjei kegyetlenül megkínózták. Jelentős munkásmozgalmi múltja van. Teljesen visszavonultan él, nem kívánja megnevezni magát. Üldöztetéséről részletesebben írtam. Lásd: Hiller István: A soproni és Sopron megyei zsidók utolsó állomása 1944-ben. SSz. 1964, 344–349.

8 (Megjegyzés - Popup)

Németh Alajos úgy emlékezik vissza a férjira, hogy kellemetlen helyzetében, megpróbáltatásaira csak nála talált enyhülést. A szövetségesek rádióadásait hallgatták esténként. Ha sétájuk közben rendőrökkel találkoztak, azok általában lesütötték szemüket, vagy félszegen tisztelegtek egykori felettesüknek.

9 (Megjegyzés - Popup)

E sorok írója mint gyerek a H. S. letartóztatása előtti időszakban a 35. sz. jegyzetben említett H. Sándorral járt ebben a gettóban. Üzenetet vitt egyik ismerősének. Lásd: SSz. 1964, 344–349 is.

10 (Megjegyzés - Popup)

Annál is inkább, mert – mint később látni fogjuk – itt fészkelte be magát a német kémelhárítás is.

11 (Megjegyzés - Popup)

Cinfalva (ma: Siegendorf Burgenlandban) jelentősen szomorú állomása volt a többnyire zsidó munkaszolgálatosoknak. 1945 februárjában ugyanis mintegy ezer embert vittek Sopronból ide, ahol hatalmas munkatáborot állítottak fel, bizonyára az ottani nagy cukorgyár is szerepet játszott ebben. (Ma ez a Patzenhoffer-féle cukorgyár.) Más adatok szerint a tábor felállítása után hamarosan mintegy kétszázan haltak meg kiütéses tifuszban. Kb. négyszázát pár nappal a felszabadítás előtt Németországba hurcoltak tovább. Akik túléltek a borzalmakat, 1945. április első napjaiban keltek útra, hogy régi, vagy új otthonukba térjenek. Ők is azok közé tartoztak, akikről az akkori krónikás így írt könyvének címmondatában: „...félholt emberek áradata hullámszik a Sopron–magyaróvári országúton.” Az adatokat és az idézetet lásd: G. Fazekas Erzsébet: A felszabadulás útján. Bp., 1945, 143–144.

12 (Megjegyzés - Popup)

Egy 1946. augusztus 25-én kelt, Dr. Machatsek Aladár magyar állami tisztifőorvos aláírásával ellátott kimutatás Dr. Németh Alajos adataitól eltér. Így: A község határában eltemetett volt munkaszolgálatosok száma: Sopronbánfalva 194; Ágfalva 591; Harkáról nincs adata, csak egy exhumáltról van tudomása 1946. augusztus 1-től; Kópháza 28; Balról nincs adata, de tud 181 exhumáltról augusztus 1-től, Nagycenk 1103; Hidegség 1120; Fertőrákos 125; Burgenlanddal természetesen nem foglalkozik a jelentés. Említi még Sopronszécsényt 3 halottal. Összesen 3164 eltemetett munkaszolgálatosról ír, illetve 189 exhumáltról 1946. augusztus 1–25. közötti időben, 2975 még megmaradt eltemetetről. Lásd: „Kimutatás az 5428/1946. alispáni rend. szerint a járás területén eltemetett és exhumált munkaszolgálatosokról” (GySml. 2. sz.).

13 (Megjegyzés - Popup)

A helyzetet jól mutató és adatokat is tartalmazó irodalmat lásd még: Maróthy Károly országgyűlési képviselő beszédéből... c. levéltári töredéket. In: Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1984, 189–190. Egy ugyancsak korabeli irattöredék soproni zsidó gyűjtőtábor felállításáról intézkedik, amely felveszi Sopron, Kapuvár, Csepreg és Csorna zsidóságát, összesen 3385 főt. „Minden zsidókra vonatkozó jogszabály megszorításokkal értelmezendő. Vitás, vagy kétséges esetekben a belügyminisztérium XXI. osztálya hívandó fel, telefon 160–020” ... „A gyűjtőtáborokban a kikeresztelkedett zsidókat, betegeket külön-külön kell elhelyezni. Keresztény hitfelekezetek papjai a kikeresztelkedett zsidók részére, vasárnaponként istentiszteleteket tarthatnak és a betegeket elláthatják. Papok azonban más személyekkel nem érintkezhetnek” – írja többek között a levéltári töredék. Lásd: EFE. Központi Irattára. R. Xer. Gyűjtemény.

14 (Megjegyzés - Popup)

Takáts Lászlóról és Kőfaragó Lászlóról több megemlékezés jelent meg. Vö. Hiller István: Takáts László, Kőfaragó László. In: Kovács Gyözőné (szerk.): Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Győr, 1975, 131, 223; Papp István: Magyarország felszabadulásának kronológiája helytörténeti adatokkal (1944–1945). SSz. 1970, 3. A továbbiakban e fejezetnél: Hiller István: Győr-Sopron megye felszabadulása (1945. március–április.) Sopron, 1975, 10; Sopron a fasiszta sajtó tükrében (1944. október 15–1945. április 4.). SSz. 1965, 97. A két mártír emléktábláját a Városi Tanács épületében helyezték el. Lásd még Molnár József: Városéletünk jellemzői a felszabadulás előtt. SSz. 1970, 32. Egy legújabbban birtokunkba került hiteles visszaemlékezés így szól (Nagy Sándor nyugdíjas, kórházi alkalmazott visszaemlékezése): „Édesapám halálakor szabadságot kaptam a frontról. Október 17-én érkeztem a Sas tér 9. szám alatti lakásomra, ahol a kapu előtt vértócsát találtam. Nővérem rémült arccal mesélte, hogy október 15-én éjszaka 1 óra körül egy Gestapo-százados és két katonája, puskatussal a kaput feltörve, behatolt a lakásba. A nővérem névnapját ünneplő Kőfaragó Lászlót keresték. Kőfaragó Lászlót felszólították, hogy kövesse őket a várakozó teherautóba. Nővérem tiltakozni próbált, de ráfogták a fegyvert, és megfenyegették, hogy agyonlövik. Kőfaragó követte őket az utcára (Végem van – mondta), ahol agyonlőtték, és a holttestet feldobva a teherkocsiba, elvitték a Gestapo székházába, a volt evangélikus iskolába. Én mint katona, felkerestem a parancsnokságot és kértem a holttest kiadását. A holttesten két lövést láttam. Az egyik az arcába hatolt, a másik szíven talált. A holttestet kiadták, és el lett temetve. Mint utólag megtudtam, a Győri úti lakáson is keresték, és ismeretlen személy irányította a lakásunkra. Ennyit tudok a véres eseményről elmondani. Nagy Sándor”

15 (Megjegyzés - Popup)

Letartóztatták még *Breuer Györgyöt, Fábján Lajost, Becht Rezsőt, Heiszler Bélát, Kardos Árpádot, Karsai Ottót, Közi-Horváth Miklóst, Karner Gusztávot és Tamás Józsefet* is demokratikus érzelmük és antifasiszta magatartásuk miatt. A letartóztatottak már március 19-én is szerepeltek a Gestapo listán *Dr. Tárczy-Hornoch Antal, Modrovich Ferenc és Dr. Vendel Miklós* professzorokkal együtt. Akkoriban nem merték még őket letartóztatni, félve a város lakosságának esetleges kellemetlen reakciójától a megszállókkal szemben. 1944. április 27-én felmentették állásából *Hőgyész Pál* itteni főispánt (19 más vármegye főispánjával együtt), mert a németek nem tartották megbízhatónak. Az új főispán *Virtsologi Rupprecht Antal* földbirtokos, felsőházi tag lett. Május 23-án iktatták be állásába.

16 (Megjegyzés - Popup)

Az eddig idézett források alapján viszonylag pontos számnak tekinthető a 130 ezer. Természetesen ez állandóan hullámzott. Dr. Németh Alajos megállapításait támasztja alá a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének 1944. december 1-én 11 órakor a városházán tartott üléséről fennmaradt jegyzőkönyve. Szöllősi Jenő miniszterelnökhelyettes tájékoztatása szerint: „...A kormányhivatalok nyugatra való áthelyezésére azért volt szükség, nehogy egy esetleges hirtelen orosz előretörés következtében az ország vezetőit elfogják és talán ketrecben mutassák meg Sztálinnak és a nagyvilágnak”. Zelovich képviselő beszédéből: „Szó van arról, hogy a déli német hadsereg parancsnoksága Sopronba telepedik le. Sopron a székhelye öt magyar minisztériumnak, amelyek rendkívül fontos funkciót látnak el: a közellátási, ipari, pénzügyi, földművelésügyi és közlekedési minisztériumok. Ezek az állami adminisztráció gócpontjai. Sajnos ide jön a kúria is. A Parlament itt van, a Legfőbb Állami Számszék idejön és idejön az OTI-nak is egy különítménye. Mindennek a tetejébe idetelepednek a német kommandó. Ennek tudomásom szerint legalább 500 szobára van szüksége, ha nem többre. Nem beszélve arról, hogy ez a soproni polgárság szempontjából,

mit jelent....” Vö. Horváth Zoltán (szerk.): Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964, 188; Hiller: SSz. 1965, 87.

17 (Megjegyzés - Popup)

A Törvényhozók Nemzeti Szövetségét (TNSz) a nyilasok 1944. október 9–15. között hozták létre a Magyar Élet Pártja, az Erdélyi Párt, a Magyar Megújulás Pártja, a Nyilaskeresztes Párt, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt, a Nemzeti Szocialista Front és a Magyarországi Német Népcsoport képviselőiből. Több történelmi tanulmány névszerint is közli az elnökség vezetőit és tagjait (Teleki i. m. 25, 307; Rozsnyói Ágnes: A Szálasi-puccs. Bp., 1962, 63–64). Szálasi azt írja naplójában, hogy a TNSz-el a parlamenti többséget kívánták biztosítani. Létrejöttét a nyilasok alapvetőnek tekintették, sürgették is. Minden erőlködés ellenére is csak 150 képviselőt sikerült megnyerniök. A megalakulás után csak 115-en léptek be. A felsőházban a szervezkedés kudarcba fulladt, csak József főherceg támogatta. Több tanulmány állításával szemben a TNSz nem volt azonos az országgyűléssel, illetve a képviselőházzal. A nyilasok természetesen a TNSz-en keresztül biztosították akaratukat, ettől függetlenül a parlamentet sem kapcsolhatták ki teljesen. Mint látni fogjuk, ezt is működtették, bár csak formálisan. Hubay Kálmán képviselő mindenesetre azt írta, hogy „...a nemzeti akarat megtestesítőjének és az alkotmányos jogok képviselőjének csakis az országgyűlést lehet tekinteni”. (Rozsnyói i. m. 64).

18 (Megjegyzés - Popup)

Szálasi soproni tartózkodásáról Molnár József: SSz. 1970, 32.

19 (Megjegyzés - Popup)

Molnár József azt állítja, hogy a nyilasok a december 7-ére meghirdetett képviselőházi ülést nem tartották meg. Szikossy Ferenc (A Nemzeti Szövetség és az Országgyűlés Két Házának tevékenysége Sopronban. 1944 november–1945 március. Legújabbkori Történelmi Múzeum Évkönyve. Bp., 1966, V–VI) azt írja, hogy a jegyzőkönyvek szerint az ülést 7-én megtartották és ez volt az első soproni ülés. A soproni közvéleményben mind a mai napig úgy él, hogy december 6-ára hirdették az első ülést, azért is történt a bombázás. Vö. Hiller: SSz. 1965, 108; Horváth Zoltán: i. m. 191; Molnár József: SSz. 1970, 33. Molnár egyébként a Soproni Hirlap dec. 5-i számának jelentésére hivatkozik, amely dec. 7-ére hirdeti meg az ülést a városháza közgyűlési termébe.

20 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy i. m. 295–296. Bölöni Zoltán MÉP párti képviselőről van szó elsősorban, aki szekérral jött. Imrédy Béla a bencéseknel volt.

21 (Megjegyzés - Popup)

Feldolgozás után a jegyzőkönyveket a soproni levéltárnak adjuk át.

22 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy i. m. 300–309.

23 (Megjegyzés - Popup)

A birtokunkban lévő kéziratos jegyzőkönyvek nyilván nyomdai kéziratok voltak, így kerültek kinyomtatás után May Rudolphhoz, aki a Röttig-Romwalter nyomdában dolgozott. Sopronban nyomtatott példány nem került mindmáig elő. Szikossy az OL-ben ilyenrel rendelkezhetett. Német nyelvű naplópéldányt is talált!

24 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szikossy i. m. 312.

25 (Megjegyzés - Popup)

Tasnády Nagy András beszédéből, melyet a ház tagjai felállva hallgattak: „T. Ház! Fájdalmas megemlékezéssel kell kezdenem mai ülésünket. Mint a Ház t. tagjai tudják, a körülzárt Buda hős magyar és német védői 50 napi elszánt, önfeláldozó védelem után – lőszer s élelem nélkül maradván – kitértek az ostromlott városból s ezzel sok szenvedést és dicsőséget látott fővárosunk sorsa megpecsételtetett.”

26 (Megjegyzés - Popup)

Az ülés időtartama is azt látszik igazolni, hogy az eredeti jegyzőkönyv tárgypontjai lehettek a napirenden.

27 (Megjegyzés - Popup)

A németek Rátzot letartóztatták és Mauthausenba hurcolták.

28 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy i. m. 306, 321.

29 (Megjegyzés - Popup)

Magyar, illetve nyilas felségjelekkel voltak ellátva az egyenruhák, később változtattak, „téliestették” a német egyenruhát.

30 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy i. m. 308.

31 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy is szó szerint idézi (i. m. 309–310).

32 (Megjegyzés - Popup)

Szikossy i. m. 310. Valamint saját visszaemlékezéseim alapján.

33 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Hiller: SSz. 1964, 348.

34 (Megjegyzés - Popup)

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára: különgyűjtemény.

35 (Megjegyzés - Popup)

Karsai Elek–M. Somlyai Magda: A felszabadulás krónikája. 1944 ősze – 1945 tavasza. Bp., 1970, 298.

36 (Megjegyzés - Popup)

A falragasz: GySmL. 2. sz. Képét Karsai-Somlyai i. m. 303 közli.

37 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1971, 138–145.

38 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Kisebbség (Lugos) 1934, 383–391.

39 (Megjegyzés - Popup)

Lajos Iván: A restaurációs kísérletek külpolitikája (Pécs, 1930) egyik jegyzetében a Magyarság 1926. január 26-i számában megjelent Maderspach-cikkre utal.

40 (Megjegyzés - Popup)

Így hirdették pl. Balla Borisz „Niczky növendék” (Bp., é. n.) regénye végén a hirdetésekre fenntartott oldalon.

41 (Megjegyzés - Popup)

A nekrológokról és bibliográfiai adatokról Tasi József (Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp.) volt szíves informálni.

42 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között. Sopron, 1975, 73–112.

43 (Megjegyzés - Popup)

A Honvédelmi és Integritási Pártot Urmánczy Nándor, Erdélyből menekült földbirtokos, nemzetgyűlési képviselő szervezte meg ellenzéki és szabadkirályválasztó alapon. A Károlyi-kormány idején az ő pénzén létesült a róla elnevezett rendcsináló különítmény, amelyet az erdélyi románság vezetőinek panaszára a Károlyi-kormány feloszlott.

44 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Bánffy Miklós akkori külügyminiszter máig kiadatlan emlékirataiban eléggé meggyőzően indokolja az irredenta-mozgalmakkal szemben tanúsított magatartását. Támadóival – köztük Maderspachal – nem bocsátkozik külön polémiába. Ezekről lásd bővebben Fogarassy L. recenzióját: SSz. 1974, 267–269.

45 (Megjegyzés - Popup)

Eszterháza (ma: Fertőd) vasútállomása azonos a mai Fertőszentmiklóséval. A Maderspach által említett,

németül beszélő gazdák Pomogyról (ma Pamhagen) és környékéről érkezett földművelők is lehettek, akik nem poncichterek, hanem heidebauerek néven ismeretesek.

46 (Megjegyzés - Popup)

Eszterháza vasútállomásától Sopron felé 1921-ben a következő megállóhelyek voltak: Pinnye, Nagycenk-Hidegség, Fertőboz hadikitérő, Balfürdő megállóhely, Sopron. (Lovas Gyula közlése egykorú GYSEV-menetrend alapján.)

47 (Megjegyzés - Popup)

Itt kihagytunk egy vadászéletre vonatkozó csevegésszerű szöveget, amelynek végén „határozottan” emlékszik, hogy Zákány (Gyula, akkoriban sokat szerepelt katolikus lelkész) is ott volt. Zákány ottani szerepléséről semmilyen más adat nincs.

48 (Megjegyzés - Popup)

A homályos fogalmazásból úgy látszik, hogy Inzelt ezredes, mint a felkelés dezinált főparancsnoka, biztonsági intézkedést tett a Sopronból várt antant-rajtaütés esetére.

49 (Megjegyzés - Popup)

L. Dalma és a neki információkat nyújtó osztrák katona- vagy csendőrtiszt kilétét levéltári anyagból nem sikerült kideríteni. Ostenburg csendőrzászlóalja ekkor már készülődött Kismartonból Sopron felé.

50 (Megjegyzés - Popup)

A „Magyarország” 1926. január 7-i 5. számában nincsen folytatás.

51 (Megjegyzés - Popup)

Kaszala Károly, az első világháború híres pilótája, nem volt kecskeméti, Nyitra környékéről származott. Az első ágfalvai ütközet után Felsőőrött (Oberwart) Prónaynál mint soffőr teljesített szolgálatot.

52 (Megjegyzés - Popup)

Maderspachnak még nem volt róla tudomása, hogy a Nyugat-magyarországi Szövetség, amellyel nem volt kapcsolata, 140 hadviselt tisztből és altisztből csapatot szervezett, melynek Ostenburg a Ferenc József laktanyában fegyvert és muníciót bocsátott rendelkezésére. Ez a csapat csak akkor lépett volna akcióba, ha az osztrákoknak sikerült volna megszállni Sopront (vö. Krúg Lajos: Tüzek a végeken. Sopron, 1931², 53–54; Ádám T. I.: A nyugat-magyarországi felkelés története. Bp., 1935, 23–24).

53 (Megjegyzés - Popup)

Mint látni, a Friedrich-féle szabadcsapatnak szánt fegyvereken a Héjjas és Urmánczy felkelői osztozkodtak meg. Nem jutott fegyver a soproni főiskolásoknak sem.

54 (Megjegyzés - Popup)

A magyar csendőrök egyenruhája hasonlított a volt közös hadsereg táborig vadászászlóaljainak egyenruhájához. Az osztrák csendőrség még a monarchia idején csúcsos sisakra cserélte föl a tollas

kalapot.

55 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach felderítő járőre Sopronból Somfalva (Schattendorf) irányában hazatérő ausztriai csempészeket fogott el, akiknek a kerékpárjait mint hadianyagot elkobozta, a csempészeket pedig szélnek eresztette.

56 (Megjegyzés - Popup)

A szerző az eredeti szövegből is kifejejtette Burgenland tartományfőnökének, dr. Robert Davynek a nevét.

57 (Megjegyzés - Popup)

A majdnem öt év múltán készült emlékezésben a valóság és a képzelet erősen keveredik. Davyt nem adták át a felkelő-főhadiszállásnak. Dr. Davy így nyilatkozott ágfalvi kalandjáról egy osztrák újságnak: „Az antantmisszió megbízásából Rauhofer udvari tanácsos kíséretében Ágfalva felé tartottunk. Dacára annak, hogy Sigray főkormánybiztos nyílt parancsát vittem, a patrul vezetője kijelentette, hogy ez a rendelkezés öreá nem vonatkozik és vissza kell térnünk Sopronba. Ferrario generálishoz siettünk, aki azonnal felhívta Sigray grófot, aki azonban kijelentette, hogy a parancsnokságot Ostenburg őrnagy úrnak adta át. Ferrario egy olasz karabinierit adott mellénk kíséretül és újra elindultunk. Újfent megállítottak. Ki is kellett szállnunk az autónkból. Fogolyként kezeltek. Egy-két kézigránátos egyén őrizetbe vett. Szerencsére, csendőrzárór élén, nemsokára odaérkezett egy Ostenburg-csapatbeli főhadnagy ... Végtelen udvariasan kiszabadított fogságunkból és a legelőzékenyebb módon kísért el az osztrák határig, csak becsületszavunkat vette előre, hogy szabadon visszatérhet az osztrák csendőrség által megszállt területen” (Missuray-Krúg L.: A nyugat-magyarországi felkelés. Sopron, 1938⁴, 83).

58 (Megjegyzés - Popup)

Az eddigi irodalom alapján megállapítható, hogy augusztus 28-án este egy-egy felkelő csapat a cinfalvai és szentmargitbányai osztrák csendőrsöt megtámadta, mire a csendőrök behúzódtak Kismartonba. A cinfalvai támadók azonosak Kaszala Károly osztagával, amely Cinfalvára a Dudlesz-erdőn keresztül elég későn jutott el a hosszú út miatt. Szentmargitbánya megtámadója pedig Horkey Ferenc főhadnagy Urmánczy-szervezetbeli csapata volt.

59 (Megjegyzés - Popup)

Ez leghamarább Somfalva lehetett, mert a Bécsújhelyről Pecsényéden át menetelő csendőr-féloszlop Sopronkertesén át ideig jutott el. Osztrák forrás (Rausnitz) tanúsága szerint, amikor Ágfalva felkelőtámadást kapott, az ottani osztrák csendőrszlop parancsnoka Somfalváról vont magához erősítést. Így érthetőnek látszik, ha Maderspach Somfalván nem talált komolyabb erőt.

60 (Megjegyzés - Popup)

Nyilván Sopronkertes (Baumgarten) és a vele szomszédos Darufalva (Drassburg).

61 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg a Sopronkertes és Zemenye között levő 235-ös magaslat.

62 (Megjegyzés - Popup)

Azaz Klobusiczky főhadnagy által vezetett előőrs eljutott Zemenye–Tormafalu–Pecsenyéden át a történelmi határig és vissza is tért a felkelőzömhöz anélkül, hogy egy osztrák csendőrzáróval találkozott volna. Klobusiczky valószínűleg azonos azzal a felkelőtiszttel, aki később Felsőpulyán Sátori László kivégzésével kapcsolatban szerepel.

63 (Megjegyzés - Popup)

Héjjas jelentése túlzott. Ágfalvánál csak Baracsi László felkelő esett el, néhány felkelő pedig megsebesült. A Francia-Kiss féle felkelőcsapatot egy Ostenburg-század lefegyverezte és Sopronba kísérte. Ez a század (amely dr. Davyt is kiszabadította a felkelők fogságából) állást foglalt Ágfalvától keletre.

64 (Megjegyzés - Popup)

A teljes szöveg alapján nem lehet kideríteni, hol teljesítettek a Maderspach-felkelők tábori őrszolgálatot. Az Ostenburg-zászlóalj által megszállt vonal Fertőmeggyestől Somfalváig és innen Szabadbárándig terjedt.

65 (Megjegyzés - Popup)

Pongyola fogalmazás. Helyesen: „Parancsot adott Ostenburgnak, hogy szüntesse be a visszavonulást.”

66 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach irónikus kommentárját a 10. sz. jegyzet nem támasztja alá. Az ott idézett Ádám-féle műben közzé van téve a fegyveres ellenállásba beszervezett soproni tartalékos tisztek és altisztek részleges névsora.

67 (Megjegyzés - Popup)

Héjjas Jenő meglepően szűkszavú, amikor Kaszala Károly csapatáról van szó. Ha Héjjas Iván sem lőszerutánpótlásról, sem az összeköttetés fenntartásáról nem gondoskodott, Kaszala fegyelmetlen felkelői fejenkénti ötven töltényük elpuffogatása után cserbenhagyták parancsnokukat.

68 (Megjegyzés - Popup)

A levéltári akták tanúsága szerint 50 felkelő (részben székelyek) jelentkezett Maderspach Viktorral az élén katonai szolgálatra az Ostenburg-zászlóaljban. A Héjjas-felkelők zöméből, akik nem voltak hajlandók Ostenburgnál szolgálni, kitoloncolásuk után Felsőőr vidékén bukkantak fel és Francia-Kiss Mihállyal az élükön résztvettek a kirchschlagi ütközetben is. Héjjas Iván pedig Moson megyében jelent meg, ahol Inzelt ezredes felkelőit is magához csalta.

69 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: Horky főhadnagy. Ő maga nem állt be az Ostenburg-zászlóaljba, hanem Moson megyébe távozott. A Prónay-napló tanúsága szerint egy osztaggal a köpcsényi védőszakaszt őrizte.

70 (Megjegyzés - Popup)

Teljesen téves tehát Héjjas Jenő állítása, hogy Héjjas Iván Maderspachot önkényes visszavonulása miatt

elmozdította csapata parancsnokságától és helyébe Várkonyi őrmestert nevezte ki. Hiszen Maderspach csapata, vagy annak egy része beállott az Ostenburg-zászlóaljba, a többieknek pedig távoznuk kellett Sopronból.

71 (Megjegyzés - Popup)

Ezek az osztrák tisztek képezték Ruszt felkelő-helyőrségét. Pflanzer-Baltin vezérezredes fia is közöttük volt. Az októberi királypuccs idején Sopronban maradtak vissza helyőrség része gyanánt.

72 (Megjegyzés - Popup)

Nyitó beszéd a „Soproni napok Budapesten” c. rendezvénysorozat (1978. ápr. 21–22) művészeti szekciójában. Ezen a Soproni Liszt Ferenc Leánykar Rauch András, Fasang Árpád, Esterházy Miklós és Szokolay Sándor műveit adta elő (vezényelt: Kovács Sándor; közreműködött: Bencsik Erzsébet). Elhangzott még Schubert D-dúr szonátája (Horváth Mihály, Bencsik Erzsébet) és Haydn G-dúr vonósnégyese (Horváth Mihály, Horváth Gyula, Demeter László és Kelemen Mariann). A társadalomtudományi szekció előadásai: Hiller István: Haladó ifjúsági mozgalmak Sopronban; Környei Attila: Munkásmozgalmak Sopron újkori történetében; Kissné Nagypál Judit: A műemlékvédelem társadalompolitikai hatása. A természettudományi szekció előadásai: Dobos Tibor: Sopron mint tájvédelmi körzet; Bencze Pál: A környezetvédelem és a tudományos megfigyelés kapcsolata; Márkus László–Juhász Miklós: Sopron parkerdői. A tudományos ülészakot Dr. Erdély Sándor, Sopron város tanácselnöke, ill. Kocsis József tanácselnökhelyettes előadása (A tudománypolitikai irányelvek végrehajtásának tapasztalatai Sopronban) nyitotta meg. A Soproni napokat az MSZMP Sopron városi Bizottsága, Sopron város Tanácsa, a TIT Sopron városi Szervezete, a Kossuth-klub tanácsa, a Hazafias Népfront budapesti VI. ker. Bizottsága és a Soproni Öregdiákok Baráti Köre (Budapest) rendezte. A rendezvényekkel egyidejűleg nyílt meg a soproni képzőművészek (Békés Imre, Dohnál Tibor, Gáspárdy Sándor, Giczy János, Rázó József, Szarka Árpád, Széll György; Sz. Egyed Emma, Renner Kálmán) kiállítása a Metro Klubban (*Mollay Károly jegyzete*).

73 (Megjegyzés - Popup)

Magyar költők. XVII. század. Sajtó alá rendezte Jenei Ferenc. Bp., 1956. A kézirat sorsáról lásd az új szövegkiadás utószavát. Jankovich Miklós gyűjtőtevékenységéről lásd tőlem: Literáti Nemes Sámuel rablóhadjárata Sopron ellen. SSz. 1969, 84–89.

74 (Megjegyzés - Popup)

Az idézet az önéletírás 112a lapjáról való: Wathay Ferenc Énekeskönyve. Hasonmás kiadásban közreadta a Magyar Helikon. Bp., 1976. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket Nagy Lajos írta, a szöveget Bella György gondozta.

75 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: XVI. századi magyarnyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron, 1928, 58.

76 (Megjegyzés - Popup)

Wathay Énekeskönyv 268.

77 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 46, 95, 120.

78 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Payr Sándor véleményével (A soproni ev. egyházközség története. I. Sopron, 1917, 145).

79 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. (Sopron): Lad XII et M, fasc. II. nr. 63.

80 (Megjegyzés - Popup)

„Bárminő színben jelentse Jöttét a vándor szerencse, Sem nem rossz az, sem nem jó: Mind csak hiábavaló!”

81 (Megjegyzés - Popup)

A képre vonatkozó nemzetközi anyag Henkel–Schöne „Emblemata” c. lexikonában található, Stuttgart, 1967. Különösen fontos a Mythologie c. fejezet anyaga az Occasio kérdéséről. Rimay János összes művei, összeállította Eckhardt Sándor, Bp. 1955 kritikai szövegkiadás nyomán Rimay költői megfogalmazása összegezhető erről.

82 (Megjegyzés - Popup)

Wathay Ferenc végrendelete: Irodalomtörténeti Közlemények, 1970, 372–376; a Ráthky-család kincseiről Házi i. m. 251–253.

83 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Berecz Dezső: Küzdelem a magyar színészetért Sopronban 1885 és 1905 között. SSz. 1976, 4.

84 (Megjegyzés - Popup)

Ápr. 15-től május 20-ig Schmiedt Gusztáv német társulata játszott, tehát a németek se maradtak színház nélkül.

85 (Megjegyzés - Popup)

Makó Aida férjhezmenetele után csak ritkán lépett színpadra. A 20-as években, úgy tudom, egyetlen hazai kísérletképpen, Hamlet szerepét is eljátszotta.

86 (Megjegyzés - Popup)

Hellner és Helmer cég.

87 (Megjegyzés - Popup)

A Wälder-féle terv 40 000 kor. költséget irányzott elő.

88 (Megjegyzés - Popup)

A színházépület átépítésére vonatkozó iratok levéltári jelzése: GySmL. 2. sz. III 122/909.

89 (Megjegyzés - Popup)

Kugler Alajos: A soproni színészet története. Sopron, 1909.

90 (Megjegyzés - Popup)

Medgyaszay István bécsi és budapesti tanulmányainak befejezése után Párizsban a vasbeton-építést tanulmányozta. Több budapesti bérházon kívül a Lórántffy Zsuzsánna utcai gimnáziumot, a kelenföldi református templomot, a mátraházai sportszállót építette; a veszprémi színház Magyarországon az első vasbetonszerkezetű színházépület. 1913-ban az új Nemzeti Színház pályázatán első díjat nyert. „Lechner Ödön stílustörekvéseihez kapcsolódva művein korszerű építészeti elemeket és magyar díszítőmotívumokat alkalmazott.” A magyar nép építkezéséről több tanulmányt írt. 1959-ben halt meg (Magyar életrajzi lexikon. Bp., 1969.).

91 (Megjegyzés - Popup)

Schärmár János eredeti beadványát és a minisztériumi szakvéleményt levéltári kutatásaim során nem találtam.

92 (Megjegyzés - Popup)

A Nemzetőr kritikáit ez időben Richly Rezső írja (*r. r.*) jelzéssel.

93 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A soproni színészet története 1841–1950. Sopron, 1960. Közli az Apolló-függöny fényképét.

94 (Megjegyzés - Popup)

Évekkel később is olvashatjuk, hogy a közönség nem érzi magát olyan otthonosan a nézőtéren, mint a régi színházban, (Sopron, 1913. XI. 27.) Pedig akkor a kitűnő pozsonyi társulat szerepelt.

95 (Megjegyzés - Popup)

Nádasy József a háború végéig működött Szabadkán, de ott is balsors üldözte. 1915-ben leégett a színházépület, Nádasy felszerelésének nagyrésze ismét elpusztult s társulatával egy kis terembe szorult. A háború után a pécsi színházat igazgatta nehéz körülmények között. Családi baj is érte: 18 éves gimnazista fia fürdés közben vízbe fűlt. Elfáradva Makóra vonult vissza feleségével együtt, ott gazdálkodott. 1925-ben 56 éves korában meghalt.

96 (Megjegyzés - Popup)

A nyitrai kerülethez tartozott még Trencsénteplic és Pöstyén 12 000 korona állami segéllyel. Pozsony államsegélye ebben az időben 18 000 kor. volt, annyi, mint Soproné.

97 (Megjegyzés - Popup)

Sopron–Pozsony közt a vasúti összeköttetés nagyon rossz volt, az utazás fáradságos.

98 (Megjegyzés - Popup)

Szendrey pozsonyi társulata 1903–5 közt három évadon át szerepelt Sopronban.

99 (Megjegyzés - Popup)

Főispán: dr. Baán Endre.

100 (Megjegyzés - Popup)

Ebben a szezonban a város maga is tulajdonosa volt egy jól jövedelmező filmszínháznak, melynek épülete 30 000 koronába került. A város szabályrendeletben kötelezte a filmszínházakat, saját moziját is, hogy jövedelmük bizonyos százalékát (kb. napi 10 koronát) engedjék át a magyar színeszetnek. Polgár igazgató ezt a juttatást nem fogadta el.